

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE EKONOMİ VE SİYASET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Sezayi COŞKUN

Tezi Hazırlayan
Mehmet Erdem TEMÜR

İstanbul, 2014

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci: Mehmet Erdem Temür

Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Konusu: Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Ekonomi ve Siyaset

Tez Tarihi: 1 Mayıs 2014

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet Gümüşkılıç

Anabilim Dalı Başkanı

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı 51071022 numaralı öğrencisi Mehmet Erdem Temür tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Doç. Dr. Sezayi Coşkun

Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Sezayi Coşkun

Yrd. Doç. Dr. Betül Coşkun

Yrd. Doç. Dr. Kalmamat Kulamshaev

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Mehmet Karakuyu

Müdür

ÖZET

Mustafa Kutlu, Türk öykücülüğünün en önemli isimleri arasında yerini almış bir yazar olarak dikkat çekmektedir. Kutlu'nun Türk edebiyatında kendisine has bir dil ve üslûp ile hikâye sahasında verdiği eserler, nitelik ve nicelik yönünden olduğu kadar muhteva bakımından da bir değer ifade etmektedir.

Bütün eserlerinde toplumsal değişimi ve dönüşümü önemli bir tema olarak kullanan Kutlu, içinde yaşadığı toplumun sorunlarına duyarsız kalmamış, insanların içinde dolaşan ve onları yazan, sosyolojik gerçeklik olgusunu hikâyelerine nakşeden bir yazar olmuştur. 1960'ların sonlarında hikâye yazmaya başlayan Kutlu, eserlerinde 1950 sonrası Türkiye toplumunun değişimini ve dönüşümünü ele almıştır. Türkiye'nin modernleşmesine tanıklık eden Kutlu, Türkiye toplumunun sosyal, siyasî ve iktisadî değişimine tanıklık etmiş ve bu olguları hikâyelerinde işlemiştir. Bu sebeple edebiyat-toplum münasebeti çerçevesinde Kutlu'nun eserleri önem arz etmektedir.

Mustafa Kutlu, bireysel ve toplumsal açıdan olumsuz sonuçları olan modernliğin neden olduğu sorunları, neden-sonuç çerçevesinde, akılcı ve imgesel anlatımıyla incelemiştir. Kutlu, ekonomi ve siyaseti, modern dünyanın doğurduğu olumsuzluklardan etkilenen ve insan fitratına ters bir hüviyet kazanan sistemler olarak görmüştür. Ekonominin ve siyasetin insan tabiatına aykırılık arz ettiğini düşünmüştür. Bireyi ve toplumu modernitenin kısılcına sıkışmış bir varlık olarak gören Kutlu, bu süreci özden (fitrat) kopuş olarak değerlendirmiştir.

Ekonomi ve siyaset konusu özelinde yoğunlaşılacak bu çalışmada görülecektir ki; Topçu'nun fikirlerini benimsemiş olan Mustafa Kutlu, bu fikir ve tezleri eserlerine yansıtmış ve bir edebi tür olarak hikâye sanatının elverdiği imkânlar dâhilinde onları işlemiştir. Bu yüzden Mustafa Kutlu'nun düşünce kaynaklarını oluşturan argümanlar bağlamında örneklem olarak Nurettin Topçu incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Mustafa Kutlu, Nurettin Topçu, Çözülme, Toplumsal Değişim ve Dönüşüm, Siyaset, Ekonomi, Türk Öykücülüğü, Edebiyat ve Toplum

ABSTRACT

Mustafa Kutlu, is a writer who takes his place among the most important names in Turkish short story writing. The works Kutlu has produced in the fields of short story writing in his unique language and style express a value not only from the point of view of quality and quantity but also content.

Kutlu who used social change and transformation in all his works did not remain insensitive to the problems of the society in which he lived, and became a writer who mingled with the people and wrote about them, and engraved the fact of social reality in his works. The author who began writing short stories at the end of the 1960's took into consideration the change and transformation in Turkish society after the 1950's in his works. Witnessing the modernisation in Turkey, Kutlu experienced first hand the political and economic change in Turkish society and used these facts in his works. For this reason, his works have an importance within the framework of literature-Society relationship.

Mustafa Kutlu examined the rationalistic and imaginary way the problems within the framework of reason-result which are caused by modernity and that have negative results from the point of view of individual and society. Kutlu saw the economic and politics as systems which are affected by negative ness created by the modern world and possess a characteristic which goes in the opposite direction of human nature. He thought that economics and politics went against the grain of human nature. Kutlu who saw the individual and society as an existence which is wedged in the pincers of modernity, evaluated this process as a breakaway from human nature.

In this study which has focused on the subject of economics and politics it will be seen that Mustafa Kutlu who considered Topçu's ideas reflected these ideas and thesis in his works and used these as a literary style amid the opportunities suited to story art. For this reason, in the context of arguments which formed the sources of Mustafa Kutlu's ideas, Nurettin Topçu has been examined as an example.

Key words: Mustafa Kutlu, Nurettin Topçu, Disintegration, social change and transformation, politics, economics, Turkish short story writing, literature and society.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR CETVELİ.....	vi
ÖNSÖZ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM VE TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM.....	7
1.1. Giriş.....	7
1.2. 1950 Sonrasında Türkiye’nin Ekonomik ve Siyasal Görünümü.....	14
1.2.1. 1950’ler.....	14
1.2.2. 1960 ve 1970’ler.....	17
1.2.3. 1980’lerden Sonra Türkiye	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUSTAFA KUTLU’NUN HAYATI, ESERLERİ VE HİKÂYECİLİĞİ.....	24
2.1. Hayatı.....	24
2.2. Hikâyeleri Üzerine.....	28
2.3. Hikâyeciliği (Sanatı).....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUSTAFA KUTLU’NUN EKONOMİ VE SİYASET KAYNAKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME	51
3.1. Nurettin Topçu’nun Ekonomi ve Siyasete Dair Görüşleri.....	51
3.1.1. Siyaset.....	53
3.1.2. Ekonomi.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE EKONOMİ	65
4.1. İş Ahlakı.....	66
4.2. Para.....	70
4.3. Bankacılık ve Finans.....	77
4.4. Geçim Sıkıntısı.....	79
4.5. Türkiye Ekonomisi.....	81
4.6. Kapitalizm.....	94
4.7. Sendikacılık.....	99
4.8. Dünyevileşme.....	101

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE SİYASET	110
5.1. İlişkiler Ağı Olarak Siyaset.....	111
5.2. Mekân ve Siyaset.....	115
5.3. Rüşvet.....	116
5.4. Bürokrasi.....	117
5.5. Siyasi Parti.....	119
5.6. Bürokraside Yolsuzluk Algısı.....	121

5.7. Siyaset, Bürokrasi ve İş Dünyası İlişkileri.....	121
5.8. Tekke- Siyaset İlişkileri.....	124
5.9. Siyaset- Medya İlişkileri.....	125
5.10. Siyasal Söylemler ve Argümanlar.....	129
5.11. Türkiye’de Siyaset.....	134
5.12. Siyaset ve Ahlak.....	145
5.13. Siyasette Lider.....	147
5.14. Siyaset ve İdealizm.....	149
5.15. Siyaset ve Dünyevileşme.....	152
5.16. İdarecilik Olarak Siyaset.....	157
 SONUÇ	 158
KAYNAKÇA	162

KISALTMALAR CETVELİ

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tez

nu: Numara, Sayı

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

s. : Sayfa

S. : Sayı

Der. : Derleyen

Nu. : Number

ÖNSÖZ

Türkiye’de toplumsal değişim ve dönüşüm, sosyal bilimler üzerinde fikir beyan edilen belli başlı konulardan biri olmuştur. Yalnızca Türkiye’nin son dönemi olarak ele alınabilecek olan 1950 sonrası süreç, toplumda değişim ve dönüşümün hız kazandığı, bireysel ve toplumsal olarak farklılıkların yaşandığı bir dönemi işaret etmektedir. Bu değişim ve dönüşüm sadece bireyin kendisinde kalmamış, kurumsal ve kitlesel bir hâl olarak mevcudiyetini devam ettirmiştir.

Son yüzyıllarda dünyada ortaya çıkan ve her geçen gün toplumsal hayatta farklı şekillerde tezahür etmekte olan modernite, değişim ve dönüşüm süreçlerini tetikleyen ve etkileyen bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle modernite sebep olduğu olumsuzluklardan dolayı sorun alanı olarak görülmektedir.

Modernite sorunu günümüzde çok önemli sosyolojik sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Modernitenin insan fitratını değiştirici bir etkiyle günümüzde insan doğasını değiştirmeyi hedeflediği gözlenmektedir. Modernite, toplumsal hayata nüfuz etmek suretiyle gündelik toplumsal hayatın kökenlerini (fitratı) kökten değiştirmektedir (Giddens 2014: 11). Giddens, moderniteyi sanayileşmiş topluma karşılık gelen bir dönem olarak görmekte ve sanayileşme kavramını “üretim süreçlerinde maddi gücün ve makinelerin yaygın kullanımını içeren toplumsal ilişkiler” olarak ifade etmektedir.

Dünyada değişim ve dönüşüm süreçlerine etki eden modernliğin yanı sıra, dünyayı hızla etkisi altına alan ve yaşamı her geçen gün hızla değiştiren sanayi ve teknoloji de bahsetmek gerekmektedir. 19. yüzyılda etkisini belirgin bir şekilde gösteren ve 20. yüzyıla gelindiğinde büyük değişimlere sebep olan sanayi ve teknoloji, 21. yüzyılda hızlı bir atılım yapmak suretiyle etkileri günümüze kadar

devam eden bir boyuta ulaşmıştır. Sanayinin ve teknolojinin 21. yüzyılda gelişme göstermesi birbirini tetikleyen bir süreç olarak varlığını sürdürmüştür.

İnsanı kuşatan sanayi ve teknolojinin getirmiş olduğu yenilikler ve ürünler sadece bir eşya olarak kalmamış, onu kullanan insanla eşya arasındaki fittattan doğan ilişkilerin değişmesinden kaynaklı olarak eşyaya yüklenen anlamı da değiştirmiş ve netice olarak eşya, insanların hayatlarını değiştiren bir etki olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum ise madde ile insanın ilişkilerinden doğan gerilimlerin toplumlara ve kurumlara sirayet etmesiyle, yani kitlesel bir hareket olmasıyla değer yargılarının değiştiği bir dönemi ortaya çıkarmıştır.

Bu bağlamda düşünülürse eğer, Mustafa Kutlu toplum meselelerini kendisine dert edinmiş ve Anadolu insanını merkeze almak kaydıyla eserlerine toplumun sancılarını, aksayan yanlarını, ümitlerini, sevinçlerini, sabırlarını, mütevekkil hâllerini ve garipliklerini, dolayısıyla toplumun neredeyse her halini aksettirmiş bir yazar olarak önem kazanmıştır. Hikâyelerinde fikişsel, duygusal, biçimsel, kültürel, siyasal, iktisadî ve sosyolojik derinlik bulunan Mustafa Kutlu, bireysel ve toplumsal açıdan olumsuz sonuçları olan modernliğin neden olduğu sorunlara neden-sonuç çerçevesinde akılcı ve imgesel anlatımıyla odaklanmıştır. Bireyi ve toplumu modernitenin kısılacına sıkışmış bir varlık olarak gören Kutlu, bu süreci özden yani fittattan kopuş olarak değerlendirmiştir.

Mustafa Kutlu, Türk edebiyatının en önemli hikâyecileri arasında bulunmaktadır. “Şark hikâyeciliği” üslûbunu benimsemiş, eserlerini bu minvalde kaleme almıştır. Pek çok yönden, özellikle de biçim ve içerik bakımından eserlerinde yenilikler sunmuş ve bu yönüyle bakıldığında Kutlu, Türk hikâyeciliğine yeni bir soluk kazandırmıştır.

Hikâyelerinde toplumsal değişim ve dönüşüm temasını işleyen Kutlu, modernitenin dayattığı kültür öğelerinin günümüzde insana ve mekâna sığramasıyla birlikte, insanın kendi özüne yabancılaşmaya başladığını ve giderek toplumsal ve bireysel çözümlerin baş gösterdiğini ifade etmektedir. Ekonomi ve siyaset günümüz toplumunda çözülme örnekleri arasında yer almaktadır.

Ekonomi ve siyaset, Mustafa Kutlu için günümüzde modern dünyanın getirdiği bir süreç olarak olumsuz bir anlam ifade etmektedir. Hikâye kitaplarında yer verdiği gibi Kutlu, ekonominin ve siyasetin insan tabiatına aykırılık arz ettiğini düşünmektedir.

Bu çalışma dâhilinde Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri üzerinde içerik analizi metodu ve sosyolojik okuma metodu benimsenmek suretiyle, ekonomi ve siyaset konuları taranmış ve incelenmiştir. Kutlu'nun eserlerinde değindiği toplumsal değişim konusunun iki önemli tezahürü olarak ortaya çıkan ekonomi ve siyaset başlıklarının varlığı dikkat çekicidir. Bu nedenle çalışmada ekonomi ve siyaset perspektifinde bir değerlendirme ve araştırma gerçekleştirilmiştir.

1960'ların sonlarında yazmaya başlayan Kutlu, eserlerinde Tanzimat döneminden itibaren modernleşme sürecinde olan Türkiye'nin serencamını ortaya koymakta ve özellikle Türkiye'nin 1950 sonrası iktisadî, siyasî, toplumsal ve kültürel değişim ve dönüşümlerine yer vermektedir. Düşünce kaynakları bağlamında pek çok unsurdan izler taşıyan Kutlu'nun eserleri incelendiğinde, Hareket ekolünün kurucusu Nurettin Topçu'nun iktisadî ve siyasî görüşlerini benimsediği görülmektedir. Bu yüzden Mustafa Kutlu üzerine yapılan bu çalışmada Nurettin Topçu'ya yer verilmiştir. Yazar arka planı olarak bakıldığında Nurettin Topçu'nun Kutlu'nun hayatında çok özel bir yeri vardır ve Kutlu, Topçu'yu beslediği bir kaynak olarak görmektedir. Bu bağlamda Topçu'nun fikirlerinin Kutlu nezdinde büyük bir itibar görmesi düşünülebilir. Elbette Mustafa Kutlu'nun düşünce arka planını oluşturan

farklı kaynaklar mevcuttur. Ancak ekonomi ve siyaset konusu özelinde yoğunlaşan bu çalışmada görülecektir ki; Topçu'nun fikirlerini benimsemiş olan Mustafa Kutlu, bu fikir ve tezleri eserlerine yansıtmış ve bir edebi tür olarak hikâye sanatının elverdiği imkânlar dâhilinde onları işlemiştir. Bu yüzden Mustafa Kutlu'nun felsefesini oluşturan düşünceler bağlamında örneklem olarak Nurettin Topçu incelenmiştir.

Mustafa Kutlu üzerinde birçok yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapılmıştır. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi verilerine göre, Kutlu hakkında 2014 itibariyle 23 yüksek lisans 1 tane de doktora tezi yazılmıştır. 23 yüksek lisans tezi, Türk Dili ve Edebiyatı kapsamına giren farklı anabilim dalları bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 17 tanesi Yeni Türk Edebiyatı sahasında gerçekleştirilmiş tez çalışmalarıdır. Akademik disiplin çerçevesinde Mustafa Kutlu üzerinde yalnızca yüksek lisans ve doktora tezleri yapılmamış, armağan kitaplar, sempozyumlar, paneller ve konferanslar da gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde toplumsal değişim ve dönüşüm konularına değinilmiştir. Toplumsal değişim ve dönüşüm bağlamında Türkiye'nin 1950 sonrasında geçirdiği evre, ekonomi ve siyaset düzleminde özetlenmiştir. Kritik zaman eşikleri ile işlenen 1950 sonrası süreç, 1950 genel seçimleriyle başlamakta ve oradan da darbeler dönemlerine değinilerek 1980 yılı ve sonrası olarak ele alınmaktadır.

Modern dünyanın etkileri ve küreselleşme sonucunda dünyada ortaya çıkan kitle iletişim araçları, medya, teknoloji ve enformasyon dünyanın her noktasına birkaç saniyede ulaşabilmektedir. İşte böyle bir ortamda sanayi kültürünün de getirdiği etkilerle insanlar hayatlarına yön veren referansları birer birer unutmaktadır. Farklı şekillerde ortaya çıkan ve varlık gösteren değişim ve dönüşüm, özellikle Türkiye toplumunda 1950 sonrasında siyasî ve iktisadî alanda

değişimlere sebep olmuştur. Türkiye’deki siyasal yapının 1950 itibariyle değişiklik göstermesi, tek parti döneminden çok partili hayata geçişin sağlanması, demokrasinin tesis edilmesinin sağlanması, darbelerle siyaset kurumunun yıpratılması ve istikrarsızlıklar, siyasal ve konjonktürel gelişmelere bağlı olarak ekonomik gelişmeler, ekonomik bunalımlar, ekonomik yapıda farklılıklar, liberal ekonomiye geçişin sağlanması, siyaset ve ekonomi sahasındaki bu değişikliklerin toplum nezdinde nasıl karşılık bulduğu konusu, sanayileşme, işsizlik ve göç gibi konular ekonomik ve siyasal tezahür alanları olarak değerlendirilebilir.

İkinci bölümde Mustafa Kutlu’nun hayatına, hikâyelerine ve hikâyeciğine yer verilmiştir. Mustafa Kutlu’nun hikâyelerine zemin oluşturan düşünsel ve duygusal arka planın bilhassa çocukluk ve gençlik yıllarında Anadolu izlenimlerinden oluştuğu söylenebilir. Yine Mustafa Kutlu için dönüm noktası sayılabilecek bir karşılaşma olan Nurettin Topçu ile tanışması ve “Hareket”e dâhil olması önemli dönüm noktalarındandır.

Üçüncü bölümde Mustafa Kutlu’nun ekonomi ve siyaset kaynakları üzerine bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda Kutlu’nun fikir kaynağı konumunda olan, hayatında ve düşünce dünyasında derin izler bırakmış Nurettin Topçu’nun ekonomi ve siyaset konuları üzerindeki fikirleri incelenmiştir.

Dördüncü bölümde Kutlu’nun hikâyelerinde ekonomi esaslı konuların ne şekilde tezahür ettiği incelenmiştir. Kutlu, modernitenin dünyaya sunduğu gelişme konusuna karşı durmak suretiyle kapitalizmi ve insanî değerleri inciten bütün ekonomik unsurlara eleştiri getirmektedir. Kutlu’nun hikâyelerinde ekonomi özelinde düşünüldüğünde ortaya çıkan konuların merkezini insanları ilgilendiren hususlar oluşturmaktadır. Kutlu hikâyelerinde iş ahlakı, geçim sıkıntısı, para, bankacılık ve finans, kapitalizm, sendikacılık ve Türkiye ekonomisi gibi konular üzerinde durmaktadır.

Beşinci bölümde siyasetin Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde ne şekilde yer aldığı incelenmiştir. Siyaseti yozlaştırıcı bir etki ve samimiyetsiz bir arena olarak gören Kutlu, hikâyelerinde bu minvalde düşünceler işlemiştir. Bu bağlamda şu noktalara yer verilmiştir: siyasette ilişkiler ağı kurmak suretiyle bir fayda elde etme, siyasetin mekân ile ilişkisi, bürokrasi, siyaset ve iş dünyası üçgeninde yaşanan yolsuzluk ve rüşvet gibi hadiseler, siyaset ve siyasiler, partililik ve siyasal partiler, siyasetin dini kurumlarla ve medyayla ilişkisi, Türkiye’de siyasetin nasıl olduğu ve siyasal söylem ve argümanların neler olduğu, siyaset ve ahlak ilişkisinin ne olduğu, siyasette idealizm, siyasette lider, idarecilik olarak siyaset, siyaset ve dünyevileşme ilişkisi.

“Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Ekonomi ve Siyaset” başlıklı tez çalışmamız sürecinde desteklerini esirgemeyen, bizlere her türlü müşavere kanalını açık tutan ve olumlu katkılar sağlayan başta tez danışmanım Doç. Dr. Sayın Sezayi Coşkun olmak üzere, Yrd. Doç. Dr. Sayın Betül Coşkun’a ve Yrd. Doç. Dr. Sayın Kalmamat Kulamshaev’e şükran ve minnetlerimi sunarım. Ayrıca çalışmalarım esnasında beni motive eden ve her daim destek olan eşim ve aile efradıma çok teşekkür ederim.

Mehmet Erdem Temür

İstanbul, 2014

1. TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM - TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

1.1. GİRİŞ

Modern zamanlarda sosyal bir varlık olarak insan, kendi iç dinamikleri, karar alma süreçleri ve çevresel etkilerin oluşturabileceği atmosfer ile değişmekte veya değişime maruz bırakılmaktadır. Bu değişim insanın kendisinden başlamak suretiyle ailede, kurumlarda, siyasette, iktisadi hayatta ve tüm bir toplumda baş gösterme eğilimindedir.

Sosyal değişim, toplumun dünya görüşü ve hayat tarzında meydana gelen farklılaşmayı ve bunların cemiyet yapısındaki tesirlerini içine alan (Şener 1991: 97) ve müteselsil devam eden, bireyden kitleye ve kitleden bireye doğru genişleyen çift etkili bir dönüşüm süreci olarak tanımlanabilir.

Sosyal değişimi tetikleyen faktörlerden biri olarak göç olgusu gösterilmektedir. Bu bağlamda 1950 sonrası Türkiye’de göç konusu değişim ve dönüşüm konuları bağlamında tartışılacak bir konu olmuştur. Çünkü toplumsal bir olgu olarak göç, Türkiye’de kırsaldan kente doğru hâlâ devam etmektedir. Köylerde ve kasabalardaki nüfus hızla azalmaktadır. Artık köy ve kasabalarda gençlerin sayısı çok azalmakta, genellikle bu yerleşim alanlarında belirli yaş grupları hayatlarına devam etmektedirler.

Köylerden kentlere göçler gibi kentler içinde yaşanan hızlı muhit değişimleri yerleşik olamama sorununu meydana getirmiştir. Modernizmin hâkim kültürü oluşturduğu günümüz kentlerinde küreselleşmenin de etkileriyle insan kendisini bir yere ait olarak görememektedir. Zaten küreselleşen ya da küreselleştirilen dünya,

insanların nazarında “dünya küçük bir köydür” algısını yerleştirmiş durumdadır. Günümüzde mahalle ve komşuluk ilişkilerinin eskiye göre düşük seviyede olması, insan ilişkilerinin eskiye nispetle zayıflığından şikâyet edilir olması gibi temelde insanı ilgilendiren sorunlara sebep olarak, insanın çevresiyle kurduğu ilişkinin tabii bir düzlemde gerçekleşmemesi gösterilmektedir.

Başta İstanbul’a olmak üzere Anadolu’nun her noktasından kopup kentlere gelen insanlar, tüm alışkanlıkları, inançları, değerleri ve yaşantılarıyla göç etmektedirler. Ancak bu insanlar şehir ortamında yaşamaya başladıktan sonra tek bir gailenin peşinde ömürlerini tüketmektedirler. Bu gaile onların hayatta kalmalarını sağlayacak olan geçimdir. Bunun için türlü türlü işi yapan insanlar, kent ortamında yaşamakta olan insanların asıl yüzünü ve kimliklerini geç de olsa görmektedirler. Bu yüzleşme neticesinde bir nebze de olsa kent ortamına uyum sağlamaya çalışan insanlar, beraberinde taşıdıkları değer ve kültürleri askıya almak suretiyle kentte mücadele içine girer ve hayata tutunmaya çalışırlar.

Gecekondularda yaşayan bu insanlar kültür etkileşiminden bihaber, hayat karşısında mücadele vermek için varını yoğunu ortaya koymaktadırlar. İşte bu süreç içinde insanlar zaman içinde bulundukları, yaşadıkları şehrin kendilerine dayatmış olduğu kuralları bir bir hayata geçirmek, oyunu kuralına göre oynamak zorunda kalırlar. Bu noktada değerlerin çözüldüğü ve geleneksel değer yargılarının erozyona uğradığı bir süreç başlar.

Buradan da anlaşılacağı üzere göç olgusu, toplumsal değişim ve dönüşümün sadece bir yönünü ifade etmektedir. Bu sosyal gerçek dışında toplumda vuku bulan pek çok unsur ve gelişme, insanlarda değişim ve dönüşüme neden olabilmektedir.

Örneğin günümüzde insanlar, insanlık tarihi boyunca hiç olmadıkları kadar baskı ortamında hayatlarına devam etmektedirler. Bu baskı kitle iletişim araçlarının

artması, enformasyonun çoğalması, teknolojinin baş döndürücü bir hızla her geçen saniye kendisini daha da ileriye taşıması, bilim ve teknikteki gelişmeler nedeniyle daha da artmaktadır.

Şüphesiz, insanların hayatlarını kolaylaştıran buluşların gündelik hayatta daha fazla yer alması neticesinde insanlar daha konformist bir hayatı benimsemektedirler. Bununla birlikte sosyal bir varlık olmaktan çıkan insan; bilgisayarlara, cep telefonlarına, video oyunlarına, arabalarına daha çok zaman ayırmaktadır. Bu da insanı gittikçe kabuğuna çeken ve yalnızlaştıran bir durum olarak görülmektedir.

Modern kentler günümüzde beton yığınlarına dönüşmüştür. Şehirlerdeki insan ve makine kalabalığı insanın kendisini dinlemesine mani olmakta ve diğer insanlarla etkileşim ve iletişim içinde olmasına müsaade etmemektedir. Giderek daha da yükselen binalar, insanların gökyüzünü görmelerine bile mani olmaktadır. Konformist hayat tarzını benimseyen insanlar, evlenmek ve bir yuva kurmak istememektedirler. Boşanmaların sayısı her geçen yıl daha da artış göstermektedir. Evli insanlar mümkünse çocuk yapmak istememekte ve yapacakları zaman da bir tane çocukla yetinmektedirler. Çünkü sosyal değişim eksenindeki bireyler, çocuğu bir yük olarak görmekte ve fitrattan gelen anne ve baba olma özelliğinin yozlaşmasına neden olmaktadır.

Günümüzde evcil hayvan satışlarında bir patlama yaşanmaktadır. Özellikle kedi ve köpek satın alan insanlar, onları evlerinin başköşesine koymakta ve onlara çocukları gibi davranmaktadırlar. Evlenme, yuva kurma ve çocuk sahibi olmayı kendisine lüzumsuz gören, fakat aldığı ev hayvanına çocuğu nispetinde davranan yeni modern insan çağı, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerini ifade eden bir örnek olarak gösterilmektedir.

Kentlerde eve ekmek götürmek derdinde olan insanlar, sabahın erken saatlerinden başlayarak akşamın geç saatlerine kadar fabrikalarda ve diğer iş ortamlarında insanlıktan çıkmış bir şekilde çalıştırılmaktadırlar. Kapitalist kültürün egemen olduğu çağımızda, “daha fazla kazan daha fazla harca” modası ile “yenisini al, eskisini değiştir, bedava al, sudan ucuz al” popüler tüketim kültürü kalıpları içinde insanlar, kobay olarak kullanılmaktadırlar. Kentler ise bu yönüyle, günümüzde en büyük sosyal laboratuvarlar olarak göze çarpmaktadır.

Türkiye, 1950’de çok partili sisteme geçmesiyle topyekûn bir kalkınma hamlesi gerçekleştirmiştir. Siyasi tarihimizde aralara giren ve kalkınmayı sekteye uğratan darbe krizlerine rağmen geride bırakılan yıllarda Türkiye, ekonomik gelişmeyi ve insan gelişmişliğini artırmayı hedeflemiştir. Geride kalan on yıllar boyunca Türkiye’deki insanların hayat şartları bir önceki zaman dilimine göre daha iyi olmuş, refah seviyesi daha da artmıştır. Bunun neticesi olarak insanların alım gücü artmış, alışkanlıkları değişim göstermiştir. Bu yönüyle bakıldığında, Türkiye’nin kapitalist dünya düzenine eklemlenme süreci her geçen gün daha ileri bir noktaya taşınmaktadır. Bunun sonucu olarak köyler boşalmaya devam etmekte, kasabalardan ve kırsaldan insanlar, sanayinin ve ticaretin yoğun olduğu çekim merkezleri olan kentlere doğru hareket etmeyi sürdürmektedirler. Kentlerde dev beton şehirler yükselmekte ve geleneksel mimarinin sınırlarını aşan yapılar ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise kaçınılmaz olarak bir kültür yozlaşmasını meydana getirmektedir. Böyle bir çağda yaşayan insanların şüphesiz insanlara ve eşyaya bakışı da farklılık arz edecektir.

Hayatımızda eşyaların şüphesiz ki önemli bir yeri vardır. Etrafımızı saran eşyalar, değişik işlevleriyle karşımıza çıkmaktadır. Kalkınan ve kentleşen toplumlarda; doğal olanın yerini Homo Faber uygarlığının sürekli çoğalan yapay, seri üretimin neden olduğu ve güdümlü tüketimin beslediği ürünler doldurmaktadır. (Bilgin 1991: 11)

Modernizmin etkileri arttıkça, toplumda kalkınma ve refah seviyesi yükseldikçe eşyayla olan ilişkinin tabiatında farklılıklar yaşanacaktır ve tabiatla olan ilişkisi ise azalma eğilimi gösterecektir. Günümüzde insanın eşyayla olan bağlantısı her geçen gün daha da artmaktadır. İnsanlar, gündelik hayatlarının çoğunu eşyalarla geçirmektedirler. İnsanların tüketim toplumu dâhilinde çevreyle (insanla) olan münasebetlerinde bir düşüş, eşyayla (araba, telefon, bilgisayar, vb.) ilişkisinin daha yoğun olduğu bir vakadır. Bu süreç, modernleşme bağlamında tüketim toplumundaki insanın durumunu ifade etmektedir.

Endüstrileşmenin neticesi olarak toplumda, insanlar arası kopukluklar meydana gelmektedir. İnsanlar artık kişisel değerler ve eğilimlere göre ilişki kurmamaktadırlar. İnsanlar arasında sosyal mesafe her geçen gün daha da büyümekte ve insanlar bu boşluğu endüstri toplumunun karakteristiği olarak eşyalarla doldurmaktadırlar. (Bilgin 1991: 33) Bu durum; davranışlarını normatif kaidelere bağlayan, kendi kendilerine değil, diğer insanlarla ilişki içine girdiği zaman sosyal bir varlık olabilen (Doğan 1991: 78) insanlar için tehlike arz eden durumu ortaya çıkarmaktadır.

Dr. Mehmet Doğan, Türkiye'nin modernleşme sürecinde meydana gelmekte olan sosyal problemlere değinmekte ve sosyal değişimden bahsetmektedir. Doğan'a göre çağdaş toplumlar dine daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Çünkü sanayi ve şehirleşme iç göçü ve dolayısıyla sosyal hareketliliği hızlandırmıştır. Bu değişimler sonucunda insanlar kendilerini yeni bir hayat tarzı içinde bulmuşlardır. Gittikçe sanayileşen Türkiye, muhtemel sosyal çözümlere karşı tedbirler geliştirmelidir. (Doğan 1991: 79) Maddi imkânların ve refahın bir toplumda artış göstermesi, Doğan'a göre sosyal çözülmeyi tetikleyen bir unsurdur.

Madde ile bağlantısı her geçen gün artan insan, derin bir boşluğa ve yalnızlığa sürüklenmektedir. İnsanlar manevi buhranlar yaşamaktadırlar. Doç. Dr. Ali Özek, 17

Kasım 1990 tarihinde düzenlenen “Sosyal Değişme ve Dini Hayat” konulu ilmi bir toplantıda yapmış olduğu açılış konuşmasında; sosyal, iktisadî ve idarî problemlerin sosyal değişme ve dinî hayatla ilişkisi olduğunu, çünkü insanların inançlarıyla birlikte yaşamak istediklerini, yani sosyal hayatın akışını inancıyla uyum haline getirmek istediklerini ifade etmiştir. İnsanlar bu uyumu sağlayamadıklarında ise başka problemler çıkmaktadır. (Özek 1991: V)

“Değer” konusunda Mahmut Kaya, insanın sadece anı yaşayan bir varlık olmadığını, sahip olduğu zaman bilinci sayesinde geçmiş, şimdi ve gelecek olmak üzere varlık ve olayları üç boyutlu bir zaman içinde algılayan ve değerlendiren bir varlık olduğunu, bu özellikleriyle kendisine hayatta hedef tayin eden tek varlık olduğunu ifade etmektedir. Bu bakımlardan insanın kendisine gaye ve hedef seçmesinde, bunları gerçekleştirecek planlar yapmasında rol oynayan en önemli faktör “değer” duygusudur. Çünkü insanın iradesini etkileyerek, davranış ve eylemlerini yönlendiren, inandığı ve beğenip benimsediği değerlerdir. (Kaya 1991: 2)

Mahmut Kaya, değerleri yüksek ve vasıta değerler olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Yüksek değerler; tarih boyunca insanların inandığı, benimsediği, kutsal saydığı din, hukuk, ahlak ve aile gibi milleti millet yapan değerlerdir. Vasıta değerler ise; yüksek değerleri koruyabilmek ya da onlara ulaşabilmek için zaman ve zemine göre değişerek yerlerini yeni değerlere bırakan iğreti değerlerdir. (Kaya 1991: 3)

Şüphesiz bütün toplumlarda bir sosyal değişimden söz edilmektedir. Çünkü her toplumun kendi öz yapısında o toplumu ya ileriye taşıyacak ya da geriye götürecek birtakım sosyal reaksiyonları ortaya çıkarabilecek potansiyeller vardır. Bu bakımdan toplumlarda meydana gelebilecek sosyal değişimler, pek çok görünen ve görünmeyen hadisenin tekâmülü veya olgunlaşması ile ilgilidir. Kontrol edilemez gibi görülen süreçte, toplumlar iyi yönde gitmeyi mi, yoksa geriye dönmeyi mi tercih

edebileceklerini birey bazında ortaya koyacakları müspet tavır ile ortaya koyabilir ve toplumun olumlu yönde gelişmesine sebep olabilir. Fakat bir toplumda kendiliğinden ortaya çıkan değişimlerden değil de, dış unsurların dayatmasından doğabilecek değişimler, ancak “sosyal değiştirme” olarak adlandırılabilir. Çünkü burada değişimden çok değiştirme söz konusudur. Örneğin; darbeler, köklü eğitim reformları, medya ve iletişim araçlarındaki fonksiyon farklılaşması, ekonomi politikalarındaki değişiklik, vb.

Bir toplumda değişim, bireyden başlamak suretiyle en küçük insan topluluklarından ve tüm bir topluma kadar uzanan zincir içinde etkisini gösterebilmektedir. Bu bakımdan değişim, bireylere etki ile başlayarak toplumun tüm katmanlarına sirayet etmektedir. Bu değişim ve dönüşüm süreci her daim devam eden bir devinimdir. Bireyler ve toplumlar ortaya koydukları olumlu ya da olumsuz tavır ile bu değişim ve dönüşüme yön verebilirler.

1.2. 1950 SONRASINDA TÜRKİYE’NİN EKONOMİK VE SİYASAL GÖRÜNÜMÜ

1.2.1. 1950’ler

1950’lerin Türkiye’inde siyasal, sosyal ve ekonomik pek çok olay vuku bulmuştur. 1950’de yapılan ilk demokratik genel seçimde Demokrat Parti açık ara farkla birinci parti olmuş ve 1923’te kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde yirmi yedi yıl süren “tek partili” dönem geride kalmış; sonuç itibarıyla “çok partili” döneme geçiş sağlanmıştır. 1950’de gerçekleştirilen bu seçimde daha önce 1946’daki seçimde uygulanan “açık oy gizli tasnif” yerine “gizli oy açık tasnif” gerçekleştirilerek Türkiye’nin demokratikleşmesine yönelik bir adım atılmıştır.

1950’de gerçekleştirilen seçimler, Türkiye tarihinde milletin sahil bir şekilde oy kullanarak kendi idarecisini belirlediğı bir seçim olması yönünden önem arz etmektedir. İlk kez millet iradesi sandıkta gerçekleşmiş ve milletin tercihi olan insanlar seçimle iş başına gelmişlerdir.

1950 seçimleriyle Demokrat Parti’den Erzurum milletvekili olan Prof. Rıfkı Salim Burçak, 1950 seçimleri ardından Türkiye toplumunda oluşan havayı şu sözleriyle ortaya koymaktadır:

“1950 seçimleriyle demokrasiyi tesis eden halkımız, kendisinin seçip iş başına getirdiğı yeni iktidardan pek çok beklentileri vardı. Geri kalmış bir memleket, binbir dert ve ihtiyaç içinde kıvranıyor, ilimizin her tarafından Ankara’ya gelen hey’etler şimdi bizden, birikmiş sorunlarımızın çözümünü istiyor, yol, köprü, okul, hastane vesaire üzerinde duruyorlardı. Bu Erzurum’a

has bir özellik değildi; hemen bütün Anadolu ayağa kalkmış gibiydi.”
(Burçak 1998: 58)

1950’li yıllarda ekonomi iyileştirilmeye çalışılmış, kalkınma hamlesini her alanda yapma gayretinde bulunulmuştur. Demokrat Parti özellikle iş sahasını genişleterek, çalışan ve üreten bir Türkiye tesis etmek istemiştir. Bu yıllarda Türkiye’de ekonomik ve sosyal alanda pek çok değişiklik meydana gelmiştir. Özellikle kırsal kesimi ilgilendiren tarım politikalarındaki değişiklikler, modern çağa ayak uydurma çabalarının sonucu olarak tarımda makinenin kullanımını yaygın hâle getirmiştir. Ziraî faaliyetlerde modern teknikler kullanılmaya başlanmış, sulama kanalları geliştirilmiş, çeşitli makineler ve traktörler yaygınlaştırılmıştır.

İstanbul’da ve Anadolu’da alt yapı ve üst yapı faaliyetlerine büyük bütçeler ayrılmış, memleketin her alanda kalkınmasının önü açılmak istenmiştir. Kalkınma arzusunu dile getiren Burçak, o dönemdeki gelişmeleri şu şekilde ifade etmiştir:

“Devlet, demokratik rejimin memlekete getirdiği güven duyguları içinde halkla el ele vererek ülkenin geri kalmışlığını bir an önce sona erdirmenin yollarını aradı. Bu yıllar Türkiye’de kalkınmanın hummalı yılları idi. Ülkemiz bu çabalardan çok olumlu sonuçlar elde etti.” (Burçak 1998: 763)

1960 yılında, TBMM’de bütçe görüşmelerinde Beşinci Menderes Hükümeti, on yıllık icraatını ortaya koymuştur. Burada yer alan bilgilere göre on yıl içerisinde Türkiye pek çok alanda mesafe kat etmiştir. Örneğin; sağlık alanında 1950’de hastanelerdeki yatak sayısı 11.636 iken, 1959’da 42.814 olmuştur. Yine millî eğitim ve yükseköğretimde gelişmeler sağlanmıştır. Eğitim kurumları daha nitelikli bir hâle getirilmiş, ödenekleri arttırılmış ve kapasiteleri yükseltilmiştir. Milli savunma ve iktisadî kalkınma hizmetlerine ayrılan bütçe fazlaca artış göstermiştir. Ülkede ziraî istihsal arttırılmış, Demokrat Parti ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun yaşadığı

köylerin kalkındırılmasını hedeflemiş ve ortaya koymuş olduğu çalışmalarla bunu gerçekleştirmiştir. Köyleri kalkındırmadan, ülkeyi kalkındıramayacaklarını düşünmüşlerdir. Ziraî istihsalı gerçekleştirmek için şu politikalar uygulanmıştır: ziraatı modern makine ve araçlarla donatmak, köylülere yeni ziraat metotlarını öğretmek, topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak, iyi ve vasıflı tohum dağıtmak, zirai mücadeleyi daha tesirli hale getirmek, köylüye ucuz ve bol kredi vermek, zirai mahsulleri desteklemek. Bu çalışmaların sonucunda 1950’de 14 milyon 542 bin hektar olan tarım ekim alanı, 1959’da yüzde 60 oranında bir artış göstermek suretiyle 23 milyon 164 bin hektara yükselmiştir. Demokrat Parti tarım politikalarıyla ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan köyleri ihya etmeyi başarmıştır. Bu yıllarda sanayi yatırımları desteklenmiş, müteşebbislerin önü açılmak istenmiş ve devletçe destekler verilmiştir. Çimento, şeker, demir-çelik, kâğıt, gibi temel alanlarda pek çok noktada büyük fabrikalar kurulmuştur. Yurda köy-kasaba ve şehir bağlamında yollar yapılmıştır, yine limanlar inşa edilmiştir. (Burçak 1998: 765-766)

1950’lerdeki tarımda makineleşmenin ve bazı diğer şartların sonucu olarak köylerden kentlere göçler bu yıllarda başlamıştır. Köylerde iş imkânlarının azalması, makinenin insanın yerini alması, artan rekabette tutunamayıp tarımı bırakanların olması köylerden kentlere göçün başlıca sebepleridir. Bir diğer sebep ise; miras yoluyla pay edilen tarım arazilerinin ekonomik olarak geçimi sağlayamamasıdır.

Türkiye’de göç, birden başlayan ve belirli bir süre devam eden bir olgu olmamıştır. Özellikle 1950 sonrasında, yukarıda saymış olduğumuz nedenlerden dolayı başlamış ve günümüze kadar devam eden süreç içinde varlığını sürdürmüştür.

Göç eden insanlar ekseriyetle büyük şehirlere akın etmişlerdir. En çok da, taşı toprağı altın diyerek İstanbul’a gelmişlerdir. Burada fabrikalarda, inşaatlarda ve daha pek çok iş kolunda faaliyet göstermişlerdir. Ancak iş bulamayıp kötü zamanlar geçiren insanlar da olmuştur. Şehirlerde ve özellikle İstanbul’da gecekondu

semtlerine yerleşmişler, hayat mücadelelerine oralarda devam etme çabası içinde olmuşlardır.

1.2.2. 1960-1970'ler

Türkiye 1950-1960 arasında ciddi bir kalkınma hamlesi gerçekleştirmiştir. Bu kalkınmanın temeli, 1950 yılında gerçekleştirilen milletin serbest iradesiyle seçim yapması sonucunda 27 yıllık tek parti döneminin son bularak Demokrat Parti'nin iş başına gelmesidir. Türkiye, demokratik rejim sayesinde hızlı bir kalkınma gerçekleştirmiştir. Pek çok alanda (sanayi, eğitim, dış politika, bayındırlık vb.) olumlu neticeler elde edilmiştir. 1960'lı yılların başlarında Türkiye geride kalan on yıla göre iktisaden daha iyi bir konuma gelmiş, ön görülen kalkınma hamlesini gerçekleştirebilmiştir.

“1960 yılı Türkiye bütçesi kalkınan bir memleketin yapıcı bir karaktere sahip bir bütçesiydi. Bu bütçede köy okulları, köy yolları, köy içme suları ve iktisadi kalkınma hizmetleri için konan tahsisatlar eski yıllarınkilere karşılaştırıldığı zaman çok büyük artışlar gösteriyordu.” (Burçak 1998: 635)

Türkiye, bu dönemde dış politikasını geliştirmiş olmasının neticesi olarak dış ticaret hacminde artış olmuştur. İstikrar tedbirlerinden daha iyi sonuçlar elde edilmiştir. Darlık dönemi geride kalmış ve piyasada aranan her şeyin bulunduğu bir dönem yaşanmıştır. Çimento ve tekstil gibi kalemler de Türkiye'nin ihraç malları listesine girmiştir. Yine bu dönemde Hirfanlı Barajı açılmış ve Kesik Köprü barajı ile Mersin rafinerisinin temelleri atılmıştır. Tüm bu gelişmeler ortaya koymaktadır ki, Türkiye hızlı bir kalkınma hamlesi içinde girmiştir. (Burçak 1998: 635) Ancak Türkiye için tüm bu olumlu gelişmeler 27 Mayıs 1960 ihtilali ile son bulmuş, Türkiye'nin ilerleyişi sekteye uğratılmıştır.

27 Mayıs darbesinin, birçok bilinmezi bünyesinde barındırmakla birlikte, evvela bir tepki olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Darbenin nedenleri birkaç maddede toplanabilir:

“1. Pazar ekonomisinin veya solun söylemiyle Amerikan kapitalizminin güçlenmeye başlamasından duyulan rahatsızlık 2. İnönü dönemi bürokrasisinin hiyerarşik üstünlüğünü kaybetmesi 3. Muhafazakâr ve dini argümanların siyasetin içinde çoğalması 4. Her alandaki çağdaşlaşmanın geriye gittiği düşüncesi 5. Özgürlüklerin kısıtlandığı, öğrencilerin siyasal olarak kışkırtıldığı haberleri.” (Narlı 2007: 52)

1960’lar, Almanya’ya Türk işçilerinin gittiği ilk yıllardır. Bu durum kültür ve sanat dünyamızı derinden etkilemiştir. Yine bu yıllarda edebiyatımızda köye yöneliş vardır. İşçi romanları emek ve sermaye konusunu işlemekte, Köy Enstitüsü mezunlarından oluşan yazarlar sosyalizmi savunan, kırsala yönelen, işçi-emek konularından mürekkep kitaplarını kaleme almışlardır. Köy edebiyatı diyebileceğimiz, sosyalizm içerikli romanlar; 1970’li yılların sonuna kadar en çok okunan romanlar olmuşlardır. (Narlı 2007: 53-54)

1960-1970 yılları arasında Türkiye, bir bakıma darbe sonrasında ortaya çıkan toplumsal bunalımın içinde bulmuştur kendini. 27 Mayıs ihtilali sonrasında Türkiye, hem siyasal hem de toplumsal bazda çözümlerin yaşandığı bir döneme sürüklenmiştir. Bu dönemde alabildiğine gruplaşmalar yaşanmış, gençler sokaklara dökülmüş ve Türkiye kaynayan bir kazan haline getirilmiştir. Siyasi ve ekonomik istikrar olmadığı gibi, toplumdaki ayrışmalar, kamplaşmalar ve çatışmalar ölüm getirmiştir. Her sabah insanların yeni patlama ve yeni ölüm haberleri aldığı bir dönemin kapıları aralanmıştır.

12 Mart 1971’de asker kendisini ortaya atmak suretiyle siyaset kurumunu saf dışı bırakarak muhtıra yayınlamıştır. Ülkede yaşanan kargaşa, çatışma ve ölümler bahane gösterilerek ve Atatürk’ün ön gördüğü reformlar yapılmadığı gerekçesiyle siyaset kurumuna gözdağı vermiştir.

1.2.3. 1980’lerden Sonra Türkiye

Türkiye açısından 1980 sonrası dönem barındırmış olduğu kültürel, sosyal, siyasal ve iktisadî kodlar açısından ayrı bir öneme sahiptir. Seksen sonrası dönem sosyal değişimin en bariz şekilde hızlandığı bir zaman dilimini işaret etmektedir. Ayrıca günümüze kadar uzanan süreç içinde sosyoekonomik gelişmeyi, toplumsal değişim ve gelişim odağında ve insan ilişkileri bağlamında okumak mümkündür.

Seksenli yıllar Türkiye bağlamında değişimin, bir anlamda transformasyonun yoğun bir şekilde yaşandığı yıllar olarak tarihe geçmiştir. Bu değişim ve dönüşümün başlıca kaynağı 12 Eylül 1980 askeri darbesidir. Türkiye’nin, 12 Eylül darbesi ardından her alanda atılım yapma ihtiyacı duymuş olma hâli bir zorunluluktan kaynaklanmıştır. Çünkü darbe bizzat mevcut sistemin değiştirilmesi dolayısıyla yeni değişim dinamikleri yaratmak için yapılmıştır. (Laçiner 2003: 33) Darbe akabinde Türkiye hızlı bir şekilde devlet eliyle kabuk değiştirme sürecine girmiştir. Özellikle liberal ekonomiye geçiş, devlet kurumlarının yeniden yapılandırılması ve kitle iletişim araçlarındaki artış bunlara örnek olarak gösterilebilir.

70’li yılların siyasal ve sosyal açıdan getirdiği sarsıcı, yıkıcı ve mücadelecî yılların ardından, askeri darbenin yaşanması bu döneme son noktayı koymuştur. Bu nokta siyasi bir nokta olmakla beraber, yalnızca siyasi bir nokta da değildir. Bu nokta aynı zamanda sosyal, kültürel ve iktisadîdir.

Bu yıllarda ekonomi alanında yapısal olarak düzenlemelere gidilmiş, çok farklı bir ekonomik model uygulanmaya çalışılmış, buna bağlı olarak da serbest piyasa ekonomisine şiddetli bir geçiş yapılmıştır. Türkiye yerellikten evrenselliğe geçiş sürecinde “öteki” ya da “diğerleri” ile bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Türkiye sadece ekonomi alanında değil, kültürel ve sosyal yönden de dünya sistemine entegre edilmeye çalışılmıştır. Yine bu dönemde, yerli ve yabancılar tarafından iş ve sanayi kolunda ciddi yatırımların yapıldığı gözlenmektedir. Sanayiye yatırım yaparak kalkınma hamlesi gerçekleştirmek ülkenin önceliği haline gelmiştir. Sanayileşme, kalkınma, gelişme, üretim, tüketim, ithalat, ihracat vb. kavramların en sıklıkla bu dönemde kullanılmaya başlanmış olması tesadüf değildir.

Nitekim 24 Ocak kararları ile Türkiye’de yol haritası sağlamca ortaya konulmuş ve “liberalizm” Türkiye’de etkinleştirilmek istenmiştir. Bu kararlar ve beraberindeki gelişmeler, devletin ekonomiden çekilmesi ve yerini “piyasa”da var olan özel girişimlere bırakması yönünde olmuştur. Tüm bunlarla birlikte Türkiye’de yeni bir döneme girildiğinin sinyalleri verilmiştir. Gelişen bu olayları, Türkiye’nin modernleşme bağlamında küresel sisteme entegre olma çabalarından kaynaklandığını görmek gerekmektedir. Bu ise temel olarak beraberinde yeni bir hayat tasavvuru meydana getirmiştir. Değişen algılar ile birlikte insan ilişkilerine yüklenen anlamlar da çözülmeye başlamıştır.

Bu süreç; kimi zaman gelişme, kimi zaman dönüşüm, kimi zaman ise zihin kırılması olarak nitelendirilmiştir. Fakat kamuoyunda oluşan algı, bu dönemde ideallerin ve değerlerin yitirilmiş olduğu, kültürel ve sosyal yönden kayıpların yaşandığı yönündedir.

Bu dönemde; sosyal çözümler, kurumların fonksiyonunu kaybetmesi, ailede, bireyde, iş ve ticaret alanında çözümlerin yaşanması ve özgürlük hissinin oluşturulmaya çalışılmasıyla beraber gözle görülür değişiklikler yaşanmıştır.

Yine görülmektedir ki; devletin kabuk değiştirmesi, farklı bir ekonomik modele geçiş yapması, beraberinde pek çok yeniliği getirmiştir. Değişim yalnızca yapısal olarak kalmamış, bir özne olarak insan da değişmiş veya değiştirilmiştir. Kentlerde ticari ve özel hayat alanlarında, insanların beşeri ilişkilerinde değişimler yaşanmıştır. Birey-birey, birey-toplum, birey-devlet kurumları arasındaki ilişkiler ağında farklılaşmalar gözlenmiştir. İnsanların hayatına yön veren referansların sarsılmasıyla birlikte, olanca hızla liberal bir ortam hazırlanmaya çalışılmış ve özgürlük vurgusu yapılmıştır. Yine bu dönemde üretim kalıpları değişmiş, buna bağlı olarak da tüketim alışkanlıklarında farklılıklar yaşanmaya başlanmıştır.

1980’lerden itibaren ekonomide ve Türkiye’nin dışa açılma hamleleri sonucunda şehirleşme, demokratikleşme ve toplumsal yapı konularında ciddi değişiklikler yaşanmıştır. Ekonomik kalkınma sonucunda Türkiye’nin kendine olan güveni artmıştır. Bu dönemde ihracat-ithalat ve turizmin de etkisiyle Türkiye dünya ile karşılıklı olarak kültürel, ekonomik, siyasi etkileşime girmiştir. Ekonomik gelişme ile beraber farklı grup ve sınıflar ortaya çıkmış ve güçlenmişlerdir. (Laçiner 2003: 35)

“Orta direk” olarak tabir edilen yeni bir sınıf/grup ihdas olmuştur. Anadolu’da özel girişimlerin hızla arttığı bir döneme geçiş sağlanmıştır. Türkiye’nin dışa açılma hamleleri neticesinde müteşebbislerin sayısında bir artış gözlenmiştir. Aynı zamanda bu müteşebbislerin Anadolu’da var olan ve toplumsal bazda yukarıya doğru hamle gerçekleştirmeye çalışan bir grup profiline sahip olduğunu görmek gerekmektedir. Bu profilin Cumhuriyet’in ilk yıllarında devletin kendi zenginini yaratma projesi dışında kalan, Anadolu’da varlığını sürdüren orta veya küçük ölçekteki işletmeler olduğunu görebiliriz.

Seksenlerle beraber toplumun ana omurgasını oluşturan kesimde birtakım değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Teknoloji, sanayi ve sağlıklı olmayan hızlı şehirleşme gibi konular, insanlarda mekânsal algının ve hayat tasavvurunun farklılaşmasına neden olan gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yine liberal ekonomik gelişmeler fertlerin vicdanî kararlarında, iç dünyalarında, davranış ve moral değerlerinde bazı tahribatlar meydana getirmiştir. Ortaya kendi çıkarını düşünen ve yeni bir homi-ekonomik zihniyet çıkmıştır. (Türkdoğan 1996: 159) Seksenden sonra ortaya çıkan sosyokültürel gelişmeler bu bağlamda okunduğunda, değişim ve dönüşümün “iktisadî zihniyet”e (Ülgener 1981: 21) nasıl sirayet ettiği ve nasıl olumsuz bir etkide bulunduğu görülebilir. Bu etkiler iş ve ticaret ortamını da etkisi altına almıştır.

Toplumsal bazda en etkin grupların başında iş çevreleri, sanayiciler ve tüccarlar gelmektedir. Bu bakımdan bu gruplar değişimin taşıyıcılığını yaparlar. Kapitalist sistem, ilk olarak kendi fikriyatını oluşturan zihniyeti ve ahlakî değerlerini etkili bir şekilde bu gruplar arasında yaymaya çalışır. Bununla birlikte bu grupların merkezinde kâr ve kazanç çok önemli bir anlam kazanmak suretiyle günlük hayatın önemli bir parçası haline gelir. (Türkdoğan 1996: 168)

Türkiye’de büyüyen ve zenginleşen orta sınıf veya “Anadolu kaplanları” diye tarif edilen tacir zümresi kazanmayı öncelerken, bazı geleneksel değerleri askıya almış görünmektedir. Özellikle seksenlerden günümüze kadar gelen süreç içinde ortaya konan araştırmalar göstermektedir ki, “iş ahlakı” veya “sosyal sorumluluk” söylemleri gelişmekte ve her zamankinden daha fazla dillendirilmektedir. Buna karşın ise gerçekte tam tersi bir durumun varlığı müşahade edilmektedir.

İnsanlar bir taraftan iş ve ticarete dürüstlük, cömertlik gibi kavramlardan bahsederlerken, diğer taraftan insanların iş ve çalışma hayatında tam tersi bir tutum geliştirdikleri gözlenmektedir. Günümüzde ise ortaya çıkan bu resmin en önemli

sebeplerinden biri, bu söylemlerin şirketler tarafından reklam unsuru olarak kullanılıyor olduğu için cazibeli gelmesidir. Sistem içinde kendi öz değerlerinden bağımsız davranış biçimleri geliştiren insanlar, hayat görüşleri ile bağdaşmayacak davranışlar sergileyebilirler. Bu, dünyevileşme paralelinde sisteme uyum sağlama ve kendi değerlerinden vazgeçme ya da zaten o değerlerden hiç haberdar olmama şeklinde de açıklanabilir.

2. MUSTAFA KUTLU'NUN HAYATI, ESERLERİ VE HİKÂYESİ

2.1.Hayati

Mustafa Kutlu, birkaç nesil Erzincan'da yaşamış şehirli bir ailenin ferdi olarak 6 Mart 1947 tarihinde Erzincan'da doğmuştur.

Babası memur olduğundan farklı köyler ve kasabalarda bulunmuştur. Eserlerini vermeye başladığı zamanlarda çocukluk yıllarına ait köy ve kasaba imajlarının kaynağını, genellikle bu durumun oluşturmakta olduğu düşünülmektedir.

Babasının Erzincan'da nahiye müdürlüğü yapmış olmasından kaynaklı olarak, çocukluk yıllarında pek çok farklı coğrafya, doğa, insan suretleri ve tipleri ve Anadolu'da insanların hayat şartlarını görebilmiştir. Eserlerinde köy ve kasaba vurgusunu pek sık gördüğümüz Kutlu; köyü, taşrayı, köylüleri, köy hayatını, insanların hayat gâilesini, geçim sıkıntılarını, hayat karşısındaki yalnızlıklarını ve acizliklerini, hayata bakışlarını ve beklentilerini, kahvehane gibi toplumsal mekânları görme ve tanıma imkânı bulmuştur.

Resim sanatına da meraklı olan Kutlu'nun eserlerinde bazen bir tablo gibi okuyucunun gözlerinin önüne serilen betimlemeler, anlatımla birlikte gelen şiirsellikle birleşerek görsel bir iklim (duygulanım) meydana getirmektedir. Hikâyelerinde gördüğümüz bu hususlar onun gözlem yeteneğinin ne kadar güçlü olduğunu ve anlatım teknikleri bakımından da aktarma işlevini ne kadar başarılı kullandığını göstermektedir.

1964 yılında Erzincan Lisesi'ni, 1968 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirmiştir. Edebiyat fakültesini bitirmesinin ardından çeşitli yerlerde öğretmenlik mesleğini icra etmiştir. Tunceli Lisesi'nde ve İstanbul Vefa Poyraz Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev yapmıştır. Öğretmenlik mesleğini son olarak Vefa Poyraz Lisesi'nde yapmış ve 1974 yılında bu görevinden ayrılarak Dergâh Yayınları'nda çalışmaya başlamıştır.

Mustafa Kutlu, sanat hayatına ilk olarak “Fikir ve Sanatta Hareket” dergisinde yayımlanan hikâyeleri ile başlamıştır. Nurettin Topçu'nun önderliğinde, onun düşünceleri ekseninde kurulan ve “Hareket Ekolü”nün omurgasını oluşturan köklü bir dergi olan “Fikir ve Sanatta Hareket” dergisi, Kutlu'nun hayatında tam bir dönüm noktasıdır.

Onun, “Hareket Ekolü” ile tanışması, “Fikir ve Sanatta Hareket” dergisi ile ilişkiye geçtiği bu zamanlarda başlamıştır denilebilir. Dergi etrafında toplanan bu hareket, onun için bir mektep olmuştur. Nurettin Topçu, Kutlu'da toplumsal, siyasal, iktisadî ve daha pek çok alanda fikir alt yapısını veya düşünce kaynaklarını oluşturmuş ve Kutlu'yu entelektüel yönden hayatı boyunca besleyen en önemli damar olma özelliğini göstermiştir. Bu durumu Kutlu şöyle ifade etmektedir:

“Hareket mecmuası benim fikir dünyama, hissiyatıma denk düşen bir mecmuaydı. Yani hem Müslüman, hem sosyal adaletçi. O zamanlar sosyalist bile olmuştum, ama ruhçu sosyalist! Zira adalet düşüncesi bende çok köklüdür; nitekim kitaplarımın hepsinde vardır.” (Zengin 2012: 52)

1970-72 yılları arasında Erzurum'da yayımlanan “Adımlar” dergisinde ve “Hisar”, “Türk Edebiyatı”, “Düşünce” gibi değişik dergilerde yazmıştır.

1976'dan itibaren fasiküller halinde yayımlanan Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin yayın kurulunda görev yapmış, uzunca bir dönen devam eden ansiklopedi çalışmasında genel yayın yönetmenliği, musahhihlik ve madde yazarlığı gibi pek çok işle meşgul olmuştur. 1979 yılından başlamak suretiyle 1982 yılına kadar "Hareket" dergisinin yazı işleri müdürlüğünü yapmıştır. (Zengin 2012: 16)

Kutlu'nun ilk hikâye denemelerinden oluşan iki hikâye kitabı vardır. Bunlar; 1970'te yayımlanan ve içinde on sekiz hikâyenin bulunduğu "Ortakı Adam" ve 1974'te yayımlanan içinde on hikâyenin bulunduğu "Gönöl İşı"dir.

Kutlu'nun 1979 yılında ise Dergâh Yayınları'ndan "Yokuşa Akan Sular" adlı hikâye kitabı ve ardından 1981 yılında "Ya Tahammöl Ya Sefer" adlı hikâye kitabı yayımlanmıştır.

1983 yılında Türkiye Yazarlar Birliğı, Mustafa Kutlu'ya "Yılın Hikâyecisi" ödölünü vermiştir. Mustafa Kutlu'da bu zaman diliminde gelişen durum ile ilgili olarak H. Salih Zengin, "Hikmet ve Ahenk" adlı eserinde şu ifadelere yer vermiştir:

"1982 yılında, bugün hala oturduğu ev olan Merter'deki Emek Sitesi'ne taşınır. Sonrasında beş yıllık bir suskunluk dönemine girer. Bir arayış içinde olduğu bu dönemi kendi hikâyesini dayandıracağı fikri ve estetik temelleri, kendine mahsus bir dili aramakla geçirir. Nurettin Topçu'nun felsefesi, sosyal adalet anlayışı, ahlakçılığı ve kültür-sanata bakışıyla biçimlendirdiğı düşüncesindeki yazmaya dair itici gücü adalet duygusunda bulur. Divan edebiyatı, halk edebiyatı, menakıplar, müzik, mimari, minyatür arasında nereye baktıysa karşısına hep tasavvuf düşüncesi çıkar. Bu birikim Mustafa Kutlu'nun kaynağı olacak, o kaynaktan aldıklarını günümüz insanına, günümüzün dili ve yenin bir terkiplerle neşretmeye başlayacaktır." (Zengin 2012: 18)

1987 yılında “Bu Böyledir”; 1990 yılında “Sır”; 1995’de “Arka Kapak Yazıları” ve “Hüzün ve Tesadüf”; 2000’de “Uzun Hikâye”; 2001’de “Beyhude Ömrüm”; 2012’de “Mavi Kuş”; 2003’te “Tufandan Önce”; 2004’te “Rüzgârlı Pazar”; 2005’te “Chef”; 2006’da “Menekşeli Mektup”; 2007’de “Kapıları Açmak”; 2008’de “Huzursuz Bacak”; 2009’da “Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı”; 2010’da “Zafer Yahut Hiç”; 2011’de Hayat Güzeldir”; “2012’de “Anadolu Yakası”; 2013’de “Sıradışı Bir Ödül Töreni”; 2014’te “Nur” adlı hikâye kitapları yayımlanmıştır.

Mustafa Kutlu’nun 2014 itibariyle yayımlanmış yirmi dört adet hikâye kitabı vardır. Hikâye kitaplarının on yıllık fasıllar halinde yayımlanış sürecine baktığımızda: 1970’li yıllarda üç; 1980’li yıllarda üç; 1990’lı yıllarda üç; 2000’li yıllarda on; 2010-2014 arasında beş hikâye kitabı yayımlanmış olduğu görülmektedir.

Görüldüğü gibi 1970 ile 2000 yılları arasında dokuz hikâye kitabı yayımlayan Mustafa Kutlu, 2000’li yıllarda her yıl bir hikâye kitabını okuyucusuyla buluşturmuştur. 2000 yılı sonrası için söylemek gerekirse eğer, bu yıllar Mustafa Kutlu için ustalık dönemidir. Çünkü artık hikâye dilinde, temalarında, kullandığı modern formlarda, dil ve üslûp gibi hikâyenin unsurlarında Mustafa Kutlu, oturmuş ve başarılı bir hikâye formatı kurmuştur. Bu olguyu sadece Kutlu’nun nicelik yönünden ortaya koymuş olduğu durumla bağdaştırmamak gerekir. Az önce ifade edildiği gibi kutlu nitelikli eser ortaya koymuş ve kendine ait bir hikâye dili kurmuştur.

Hikâye kitapları dışında yayımlanmış deneme-inceleme ve çocuk kitabı alanında eserleri vardır.

Deneme-inceleme alanında: 1968’de “Sait Faik’in Dünyası”; 1972’de “Sabahattin Ali”; 1995’te “Şehir Mektupları”; 1999’da “Akasya ve Mandolin”; 2004’te “Yoksulluk Kitabı” adlı eserleri yayımlanmıştır.

2.2. Hikâyeleri Üzerine

“Ortadaki Adam” Mustafa Kutlu’nun ilk denemelerini içeren hikâyeleri bir araya getirilerek oluşturulmuştur. 1970 yılında yayımlanan “Ortadaki Adam”da, bir Anadolu kasabasında ilerleyen zaman karşısında insanların durumu küçük insan tipleri ile ortaya konulmaya çalışılır. İnsan aslında zaman karşısında direnen bir mahlûkattır. Hikâyede köy ve kasaba insanların hayat gaileleri ve mücadelelerine yer verilir. Hayata tutunma çabaları, kaygılar ve bekleyişler anlatılır. Zaman zaman kasabanın çekiciliği ve insan tabiatına uygun bir yaşam alanı oluşu okuyucuya verilen bir mesaj olarak görülür. Tabiat, insanın doğası, insanın iç dünyası, manevi yalnızlıklar, sıkıntılar hikâyelerinde geçen konulardır. Özellikle Kutlu’nun kırk beş yıllık hikâyeciliği döneminde ortaya koymuş olduğu eserlere bakıldığında ve özellikle ilk hikâye kitabı incelendiğinde onun ne kadar doğa tutkunu olduğu anlaşılabacaktır.

1974 yılında yayımlanan “Gönül İşi”nde kasaba-köy-kent ve insan algısı oluşturulmaya devam eder. “Ortadaki Adam” ve “Gönül İşi” bu yönüyle Kutlu hikâyeciliğinde bir bütünlük arz etmektedir. Bu ilk iki hikâye kitabında daha sonraki eserlerinden biraz farklı olarak yazarın Sait Faik etkisinde dil ve üslûp kullandığı açıkça görülmektedir. Ayrıca bu iki eserinde Kutlu’nun fikir kaynağı konumunda bulunan Nurettin Topçu’nun “Anadolu Romantizmi”nin izleri görülmektedir.

Kutlu’nun ilk iki kitabında kasaba ve köylerde hayat akıp giderken insanlar birbirlerine her daim daha yakın durmaktadırlar. İyi anlaşsın veya anlaşmasın, fakat insanlar arasında ekseriyetle şehirlerde olmayan iletişim göze çarpmaktadır. Bu da

beraberinde otokontrol sağlayan bir mekanizma oluşturmaktadır. Kitapta yer alan “Oy Dağlar” adlı hikâgede, Almanya’ya çalışmaya gitmiş, para kazanmış ancak tüm bu maddi kazanımlara karşın bozulma göstermiş Ali Düzgün gibi mücadele derdinde olan bir küçük insan tiplemesine yer verilmiştir. Kutlu, bu hikâyesinde şehirlerin insan üzerindeki olumsuz etkilerine işaret eder. Yine aşırıya giden, çok para ve mal hırslısı insanların nasıl değerlerinden uzaklaşıp gittiğinden bahseder.

1979 yılında “Yokuşa Akan Sular” yayımlanır. Mustafa Kutlu bu hikâye kitabı ile oluşurmaya çalıştığı hikâye üslubuna daha da yaklaştığını muhtelif zamanlarda vermiş olduğu mülakatlarda ifade etmiştir. Hemen sonrasında gelecek olan “Yoksulluk İçimizde” adlı kitabı üzerinde durduğu ve işlediği konuların, aynı zamanda hikâye tarzının daha da oturduğu görülecektir. “nc kitabım Yokuşa Akan Sular kendi hikâyeme bir yöneliştir.” (Zengin 2012: 52)

Yokuşa Akan Sular’da toplumsal değişim ve dönüşüm gibi Türkiye’nin 1950 sonrasında ortaya çıkan önemli toplumsal ve siyasal konuları üzerinde durulmaktadır. Bu konunun başında köy-kent meselesi gelmektedir. Burada özellikle şehre göç etme ve orada tutunmaya çalışma, yaşanılan zorluklar ve erozyona uğrayan değerler, üzerinde durulan başlıca konular olma özelliği göstermiştir.

İstanbul’a bir umutla gelmiş insanların bu büyük şehir karşısındaki yalnız kalışlarına ve vermiş oldukları mücadelelere yer verilir. Bu hikâyesinde Mustafa Kutlu, alttan alta yürüyen bir kapitalizm eleştirisi de yapmaktadır. Bu eleştiri, sonrasında gelecek pek çok eserinde kendisini daha da belirginleştirecektir.

Kapitalizmin en çok görüldüğü yerler olarak ortaya çıkan şehirler, kapitalizmin en önemli araçlarından biri olarak tüketim toplumunun tezahür ettiği yerlerdir. Bu yüzden taşradan kentlere ve özellikle de İstanbul’a g edenler, ayakta kalmak, tutunmak, ekonomik sıkıntılar karşısında çalışmak, çalışmak ve daha da çok

çalışmak gibi kısır bir döngünün içinde kendilerini bulurlar. Bu kısır döngü insanları mutsuz eder, çünkü bu mücadelede ister istemez şehir kendi kurallarını insana dayatır ve sonucunda ise değerler dejenere olmaya başlar.

“Yokuşa Akan Sular”da ekonomi hayatında önemli bir konu olan “sendikacılık” işlenmiştir. Ayrıca çalışma hayatı ve çalışma ortamlarının sekülerleşmesi konularına da değinilmiştir.

1981 yılında yayımlanan “Yoksulluk İçimizde”de; çocukluğu fakirlik içinde geçmiş olan Engin’in günün birinde zengin olmak umudunu taşıyarak birlikte olduğu ve evlenme sözü verdiği Süheyla’dan ayrılarak para için başka bir kızla evlenmesi anlatılır.

Derin bir bunalıma düşen Süheyla, bu süreç içinde hayatında pek çok değişiklik gerçekleştirir. Dini bakımdan kendisini geliştirir, ibadetlerine daha da bir önem verir. Şer görülen bir hadiseden hayırlı bir sonuç çıkar Süheyla için. Ancak Engin bir müddet paranın ve zenginliğin içinde her şeye ve özellikle de geçmişine gözlerini kapatır. Fakat aradan geçen zaman Engin’de derin düşüncelerin zihnini meşgul etmesine neden olur. Yokluk içinde bulduğu huzuru ve samimiyeti, varlık ve zenginlik içinde bulamadığını anlar. Üstelik iç dünyasında cereyan eden gelgitler, helal ve haram noktasında sorgulamalara girişmesine neden olur.

Kutlu, bu hikâyesinde para ve zenginlik hırsı güden insanların iç dünyasına eğilir. Para ve zenginlik arzusu çeken Engin’in karşısına dünyayı bir oyun yeri olarak gören, ahiret inancına sahip ve mütevekkil bir karakter olan Süheyla’yı çıkarır. Bu eserde Kutlu, toplumsal değişim ve dünyevileşme konusu üzerine yoğunlaşır.

Mustafa Kutlu, “Yoksulluk İçimizde kendi hikayemin bugün de en çok beğendiğim örneğidir.” (Zengin 2012: 52) ifadesinde bulunarak “Yoksulluk İçimizde” adlı hikâye kitabını ayrı bir yerde konumlandırır.

1983 yılında yayımlanan “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyesinde Kutlu, ideolojik olarak inandığı davayı unutan Profesör Asım Bey’in kendinden başlayarak ailesinde ve çevresinde meydana gelen değişimler ve kopuşları toplumsal eksenle ele alır.

Mustafa Kutlu eser ile ilgili olarak: “Ya Tahammül Ya Sefer, kederle yoğurulmuş bir kitaptır. Saklı yanlarımızı deşifre eder. Bir muhasebedir. Her hesaplaşma gibi acıtır ruhumuzu.” (Zengin 2012: 52) Kutlu’nun bu ifadelerine dayanılarak denilebilir ki, “Ya Tahammül Ya Sefer” otobiyografik okumaya tabi tutulabilir.

Hikâyede, Profesör Asım ile birlikte “dava delisi” Kerim, Yunus ve Murat’ın nasıl davalarından uzaklaştıkları ele alınır. Bir zamanlar davasına her şeyiyle bağlı olan insanlar, bugün inançlarından ve davalarından çok uzaktadırlar. Dünyanın nimetleriyle olan ilişkiden kaynaklı bir sebepten dolayı her biri davalarını terk etmişlerdir. İdeallerden kopuş ve siyasi olarak çözülmenin konu edildiği bu hikâyede, Profesör Asım Bey’in para karşısındaki zaafından doğan yanlış kararların kendisinde ve ailesinde ne şekilde olumsuz etkiler ortaya çıkardığına ve Yunus’un siyasi emelleri veya iktidar hırsı yüzünden nasıl davadan uzaklaştığına yer verilir.

1987’de yayımlanan “Bu Böyledir” adlı eserde, Mustafa Kutlu pek çok açıdan dünyayı bir lunaparka benzetmektedir. Dünya hayatının bir oyun sahnesinden ibaret olduğu vurgusu yapılan hikâyede, kader inancı üzerinde durulmaktadır. Bir metafor olarak okuyucuya sunulan lunapark aslında bünyesinde farklı anlamlar barındıran imgelerden oluşmaktadır.

“Bu Böyledir”de Kutlu tarafından dünya bir oyun yeridir mesajı verilir. Hayatta işi bir türlü yaver gitmeyen Süleyman bir gün lunaparkta tavşanı vurmak isteyecek ancak bir türlü başaramayacaktır. Talihsizdir. Bu esnada hayatı gözlerinin önünden bir film şeridi gibi akıp gitmektedir. Süleyman, Zinnure ile evlenir, ardından bir bankada çalışmaya başlar. Kutlu burada banka ve finansla ilgili konularda dinî yorumlara yer verir. Yine hikâyede manifaturacı Rafet Efendi üzerinden dinî çözülme ve dünyevileşme vurgusu yapar. Ancak yazara göre dünya bir oyun yeridir, Süleyman’ın işi her şeye rağmen rast gitmese de, işi her zaman rast giden bir sürü insan vardır.

1990’da yayımlanan “Sır”da birbirini çevreleyen sekiz adet hikâyeye yer verilir. Tekkeler üzerinden tasavvuf konusu ele alınır.

Bu defa Kutlu, yalnızca köyden kente göç eden birinin hikâyesine değinmez, göç eden tekkenin hikâyesine yer verir. Şehir ortamının insanı ve kurumları nasıl değiştirdiğini ve dönüştürdüğünü aktarır. Siyaset ve iş dünyasının kısılcacında kalan tekkenin nasıl günden güne eridiğini, maneviyat ve bereketten uzak bir hale geldiğini gözler önüne serer.

Şehirde değilken daha mütevazı bir halde asli fonksiyonlarını yerine getirebilen tekke, şehir yerine gelmesiyle ve imkânlarının da kat ve kat artmasıyla daha zıt sonuçlarla karşı karşıya kalır. Eski manevi iklim kalmadığı gibi siyasetin ve rantın bir parçası konumuna gelir. Bu bozulmayı fark eden şeyh, günden güne üzülür, ardından da bir gün “sır” olur.

1995’te “Arka Kapak Yazıları”nı yayımlayan Kutlu, eserde modern ve teknolojik hayatın getirdiği rahatlık karşısında insanın durumunu ele alır. Kitapta yer

alan pek çok hikâye modernizm eleştirisi barındırır. Yirmi iki farklı fotoğraf eşliğinde ayrı ayrı hikâyelerin toplandığı kitapta, hayata dair pek çok alanda insan portreleri, yaşanmışlıklar, anlar, doğanın güzellikleri ve diğer canlılar yer alır. Mustafa Kutlu, ayrıntılar ve betimlemelerle adeta resim yapar.

1999’da “Hüzün ve Tesadüf” yayımlanır. Topçu’dan etkilenmeler ışığında “Anadolu Romantizmi”nin görüldüğü hikâyede, kente dair olumsuz düşüncelere yer verilir.

2000’de “Uzun Hikâye” yayımlanır. Eser yer yer otobiyografik özellikler içerir. Özellikle de Kutlu’nun çocukluğunda trenlere ve tren istasyonlarına olan yakınlığı burada dikkat çeker. Yine olayın farklı kasabalarda geçmesi de kasaba hayatının anlaşılması ve anlatılması olarak yorumlanabilir.

“Uzun Hikâye” siyasi konular barındırdığı gibi aşk hikâyeleri de barındırmaktadır. Türkiye’nin bir dönemine ışık tutan, çok partili hayata geçilen bir dönemi kapsayan öyküde, Ali Bey’in yaşadıkları Türkiye’nin o zamanlar sosyal ve siyasal anlamda ne durumda olduğunu gösteren önemli anlatılardır.

2001’de Mustafa Kutlu “Beyhude Ömrüm”ü yayımlar. Hikâyede ana tema olarak taşradaki insanların tabiat ile olan muhabbetlerine yer verilir.

Yadigâr, köyde güzel bir bahçe kurmak ister. Bunu başarır. Türlü türlü ağaçların yer aldığı bir bahçe kurar. Bahçeyi neredeyse duymayan kalmaz. Yadigârın bu hayali karşısında yazar, köydeki diğer insanları anlatır. Onlar dünya derdine düşmüşler, fani olan hayata baki imiş gibi sarılmışlar ve para hırsı ile hareket etmişlerdir.

Hikâye köyde nüfuslu kişilerin iktidar mücadelesine de sahne olmaktadır. Başta muhtar olmak üzere görev yapmakta olan “kumandan” olarak bahsettikleri asker ile güç ve otoritelerini paylaşmak istememektedirler. Çok partili hayata geçildikten sonra oluşan fikir ve siyasi görüş farklılığına değinen yazar, “Demirkırat” sembolü ile Halk Partisi karşısında bulunan Demokrat Parti’yi temsil etmektedir.

Hikâyede bu hayatın gelip geçici olduğu, mal, para ve makam hırsının yersiz olduğu, gün geldiğinde hayat son bulduğunda geriye tek kalan şeyin beyhude bir ömür olacağı tasavvufi bir his ile anlatılmaktadır.

2002 yılında yayımlanan “Mavi Kuş” uzun bir hikâyeden oluşmaktadır. Tür olarak romanın pek çok teknik unsurunu barındıran eserde, “Mavi Kuş” adlı bir köy otobüsünün kasaba ile şehir arasında yapmış olduğu seferlerinden biri anlatılmaktadır. “Anadolu Romantizmi”nin etkilerini yine bu öyküde görmekteyiz. Bir otobüse doluşan kahramanlar yolculuk boyunca konuşmalar yaparlar. İnsanların hayat ile olan mücadelelerine yer verilir. Çok başarılı tasvirlerin gözlendiği eserde, her şey okuyucunun gözünün önünde oluyormuşçasına etki bulur.

2003’te “Tufandan Önce” adlı hikâye kitabı yayımlanır Kutlu’nun. Hikâyede bir kasabada yapılacak olan bir temel atma töreni etrafında vuku bulan durumlar ve bu durumlara sebep olan kişiler anlatılmaktadır.

Aslında kasabanın belediye başkanı, kaymakamı ve diğer amirleri arasında planlanan bir temel atma organizasyonu anlatılır. Başkahraman belediye başkanı Şemsettin Bilen’dir. Şemsettin Bilen; doğru sözlü, dürüst bir adamdır. Yıllardan beri mebus olma hayalini içinde taşıyan ancak her seçim döneminde nasıl oluyorsa belediye başkanlığında kendini bulan, kimse için kötü düşünmeyen ve siyaseti de bu

şekilde yapmaya çalışan bir adamdır. Fakat siyaset bozucudur, içinde yalan dolan vardır. Pek çok güç dengesi ve ayak oyunları vardır. İşte tüm bunlardan habersiz şekilde siyaset yapmaya ve hizmet etmeye çalışan Şemsettin Bilen üzerinden siyaset kurumu hedef alınmakta ve onun insanın karakterini nasıl yozlaştırdığı gözler önüne serilmektedir. Açık bir şekilde Kutlu, bu hikâyesinde ticaret ve siyaset ilişkisini ortaya koyar. Bunların birbirlerini besleyen mekanizmalar olduğunun altını çizer. Eserde anlatıldığı üzere siyasette Şemsettin Bilen gibi iyi yürekli ve saf insanlara yer yoktur.

2004'te "Rüzgârlı Pazar" yayımlanır. Hikâyede büyük kente hapsolmuş, göç edip gelmiş, hayata sıkı sıkıya tutunmaya ve geçinmeye çalışmakta olan insanların bir araya geldiği pazar yeri anlatılır. Rüzgârlı Pazar'da balonculuk yapan Duran üzerinden olaylar aktarılmaya çalışılır. Diğer taraftan Kutlu, pazarda yer alan diğer satıcılara da eğilir. Yazar, yoksulluk çeken Anadolu'nun farklı yerlerinden kopup gelmiş insanların hikâyelerine ışık tutar.

2005'te "Chef" yayımlanır. "Chef"de yazarın kullandığı dil reaksiyoner bir dildir. Kutlu, kapitalizm karşısında ve sömürü güçlerin kültür ve medeniyeti kısılacı altına alma çalışmaları bağlamında onlara tepki gösterir. Kutlu, kapitalizmi ve bu hegemonyayı bankacılık ve finans sistemi üzerinden sert bir dille eleştirir. Değerlerin yozlaşmasının anlatıldığı eserde, toplumsal değişim farklı bir zeminde alınır.

2006 yılında Kutlu "Menekşeli Mektup" kitabını yayımlar. Eser; Menekşeli Mektup, Hacca Gidebilmek ve Kar Üstüne Kar Damlar adlı üç öyküden müteşekkildir. Farklı bir aşk anlayışı olan postacı, eşi ile hiçbir şekilde birlikte olmaz. Aradan zaman geçer, postacının eşi eski sevdiğinin askerden döndüğünün haberini alır. Ona bir şekilde ulaşarak, eşiyle herhangi bir münasebeti olmadığını, kendisini kaçırmamasını ister ve bir müddet sonra kaçar gider. Bu sırada posta götürdüğü bir evdeki hanımefendiye içten içe vurulan postacı, platonik bir aşk

yaşamaya başlar. İncila Hanım'ın eşinin Almanya'ya gittiğini öğrenir ve ardından çok ilginç maceralara kalkışır. Sonuç olarak, bir gün kaçıp giden eşini kapının önünde ağlarken bulur. Ancak o İncila Hanım'a duyduğu derin aşkı seçer. Eserde postacı etrafında cereyan eden aşk ve tutku sarmalı anlatılır.

2007 yılında Mustafa Kutlu “Kapıları Açmak” adlı kitabını yayımlar. Hikâyede Zehra adlı karakterin başından geçen olaylar ve bu olaylar yaşanırken çevrede bulunan insanların hâl ve hareketleri anlatılır.

Zehra, kötü bir olay ile köyden kente göç edip gitmiş ancak orada kötü yola sapmış bir kızıdır. Tüm bu kötü gidişatın önüne geçmek için memleketine dönmeye karar verir. Elbette bu kararı birden alamaz. Ancak düşünür ki; yuvasıdır, onu yalnızlığa terk etmeyeceklerdir. Döndükten sonra ailesiyle ve sosyal çevresiyle yaşadığı olumsuzluklar aktarılır. Erkek kardeşinin kendisine sıkıntı yaratması, geldiğinde onu dövmesi, ama buna rağmen para için kardeşini pazarlık unsuru yapması gibi bölümler, ahlaki çözümlenin ne boyutlara taşındığını betimler. Türkiye'deki hızlı değişimin de paylaşıldığı hikâyede, sahil kasabasının kısa zamanda bu değişimden nasıl etkilendiği de anlatılır.

2008'de “Huzursuz Bacak” yayımlanır. Huzursuz bacak aslında ülkede yaşanan olumsuzluklar karşısında tepki geliştiren insanları ifade etmektedir.

Mustafa Kutlu, Huzursuz Bacak adlı hikâyesinde babası tıp profesörü annesi arkeoloji doçenti bir ailenin evladı olan Ömer Faruk'un üniversite yıllarını, yurt dışına gittikten bir zaman sonra yurduna geri dönüşünü ve karşılaştığı olayları anlatır.

Ömer Faruk, üniversite yıllarından başlamak üzere siyaseten idealize olmuş bir tiptir. Okulda ve pek çok sosyal alanda savunduğu fikirler vardır. Okul bittikten sonra lisansüstü öğrenimini gerçekleştirmek için yurt dışına gider. Orada doktorasını tamamlar ve ardından yurda döner. Ekonomi alanında uzman olmuştur artık. “Kanaat ekonomisi” alanında derinlikli çalışmalar yapmayı kafasında tasarlamaktadır. Bu arada hiçbir şey bıraktığı gibi değildir. Arkadaşları, hocaları, çevresi değişmiştir. Kimisi bürokraside, kimisi siyasette ve kimisi de ticarete almış başını gitmiştir. Para ve makam peşinde koşmaktadır herkes.

Yurtdışına gitmeden önce üniversitede hoca olma konusunda garanti veren rektör, koltuğunu ve dengeleri gözettiğini ifade ederek Ömer Faruk’u işe alamayacağını söyler. Özel sektörde bazı iş görüşmeleri yapmasına karşın, oralarda iş yapamayacağını düşünür ve vazgeçer. Tüm bu olaylar olurken, toplumsal değişimin kısa sürede zihinlerde ve hayatlarda ne denli değiştiği gözler önüne serilir.

2009 yılında “Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı”nı yayımlayan Mustafa Kutlu, bu hikâyesinde kitapları çok seven ve ömrü boyunca özel bir koleksiyon hazırlayan arşiv memuru Tahir Sami Bey’in özel hayatı ve onun iç dünyasını anlatır.

Sami Bey, köy ile ilgili ne kadar kitap varsa onları toplar. Asıl mesleği ciltçilik. Daha sonra Osmanlıca bildiği için arşivde memur olmanın kapıları açılır. Kutlu, Tahir Sami Bey’in otobiyografik anlatısı üzerinden değişen ve farklılaşan algılara da yer verir. Öyle ki, ömrü boyunca büyük bir özenle biriktirdiği, aradığı ve bulduğu köy kitaplarını üniversite, banka ve kütüphane gibi kurumlara yazı ile bildirir ve onları bağışlamak için girişimlerde bulunur. Ancak kimse ilgilenmez. Bu onda derin bir üzüntünün oluşmasına sebep olur. Trajik bir şekilde arşivde, ömrü boyunca biriktirdiği ve emek harcadığı koleksiyonları arasında can verir.

Mustafa Kutlu, bu hikâyesinde farklı bir biçim denemesine girişir. Hikâyenin başkahramanı olan Tahir Sami Bey ile yazar evvelden bir anlaşma yaparlar. Yazar, Tahir Sami Bey'in özel hayatına dair bilgileri hikâyede verirken ihtiyatlı davranacak, eğer lüzum görürse bir okuyucuya mektup göndererek tekzip edecektir. Modern bir anlatı türü olan bu durum hikâyede iki yerde ortaya çıkar. Sami Bey iki kez okuyucuya yönelik olarak yazarı yalanlar. Bu duruma kızan yazar, kahraman Sami Bey ile aralarında yapmış oldukları anlaşmayı bozduğunu ve bir daha Sami Bey'in hiçbir şekilde hikâyeye müdahale etmesine müsaade etmeyeceğini söyler. Böylelikle okur, yazar ve başkahraman arasında samimi bir ilişki doğar. Yazar, hikâyesini okuyucunun gözü önünde istediği gibi kurgular.

2010 yılında “Zafer Yahut Hiç” adlı hikâye kitabı yayımlanır. Mustafa Kutlu hikâyesinde, Oya ve Neriman'ın konuşmaları üzerinden toplumda, siyaset ile ilgili olarak onun nasıl bir iş halletme aracı olarak görüldüğünü sergiler. İstanbul'da bir gecekondu semtinde geçim derdi taşıyan yoksul insanların hayat karşısında vermiş oldukları mücadeleler anlatılır. Kutlu, şehir hayatının tükenmişliğinden ve yozlaşmışlığından bahseder.

2011'de Mustafa Kutlu, “Hayat Güzeldir” adlı hikâye kitabını yayımlar. İnsanlığın en müstesna özelliklerine yer verildiği kitapta, farklı bölümlerde farklı anlatılarla karşılaşır okuyucular. Her biri insanın farklı bir yapısına ışık tutan öyküler, Kutlu'nun idealize ettiği insan tasavvuru etrafında hayat bulur. Örneğin, “Paranın Yüğü” adlı bölümünde para ile başı belada olan Latif Bey'in nasıl bu işin yükünden kurtulmaya çalıştığını anlatır. Zengin hayatı yaşayan ve köşkte oturan Latif Bey, ahiret gününe inanan fakat dini vecibelerini yerine getiremeyen ancak yine de bu konularda hassas olmaya çalışan bir kişidir. Bu yüzden bankada biriken çok miktarda parası onu rahatsız eder. Bu durumu kendisine dert edinen Latif Bey, çözüm yolunu paranın ihtiyaç sahibi insanlara dağıtılmasında bulur.

2012’de “Anadolu Yakası” yayımlanır. Bu eseri Kutlu, bir gazeteci olan Erol ve kanal sahibi Muzaffer’in yapmış olduğu söyleşiden oluşturmaktadır. Muzaffer, köyde doğmuş ve büyümüş, çeşitli yatılı okullarda okumuş ve üniversite için yolu İstanbul’a düşmüş bir Anadolu insanıdır. Öğrencilik yıllarında sinemaya olan merakı sebebiyle televizyonculuk işine bir şekilde adım atmış, başından türlü türlü hadiseler geçmiştir. Bu söyleşide pek çok konuya değinen Muzaffer, Anadolu insanının güzelliğini ortaya koyar ve eserde Muzaffer’in antikapitalist söylemleri dikkat çeken noktalar arasında yer alır.

2013’te “Sıradışı Bir Ödül Töreni” yayımlanır. Hikâyede, bir kasabada geçen olaylar konu edilir. Kasabada görev yapmakta olan felsefe öğretmeni Tufan Hoca, kasaba için bir şeyler yapmak isteyen azimli ve çalışkan bir insandır. Bu yüzden de bir takım faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için “Türkiye Kafadan Bacaklılar Derneği”ni kurar. Ancak pek fazla varlık gösteremeyerek, emekli olup kasabadan ayrılır.

Ondan sonra kasabada öğretmenlik vazifesi yapmaya başlayacak olan Nezaket, onun bu ideallerini gerçekleştirecektir. Kasabanın önde gelenleri, kasabanın Türkiye’de daha da bilinir olması için bir organizasyon gerçekleştirmek isterler. Bunun sonuncunda farklı alanlarda verilecek bir ödül töreni düşünürler. Fakat yolunda gitmeyen şeyler hemen kendisini gösterir. Ödül alacak kişiler, medyatik tiplerdir. Ancak daha sonra acı bir şekilde farkına varılır ki, ödül verilecek kişiler normal değildirler. Zaten organizasyonun ismi de bir gariptir: “Türkiye Kafadan Bacaklılar Derneği Ödülleri”

Olaylar, kasabada bulunan ve idealist bir tip olan Nezaket Albeni üzerinden aktarılmaya çalışılır. Ankara’da okuduktan sonra kasabasında öğretmenlik yapan Nezaket’in bu ödül töreni sürecine dâhil oluşu ve onun çabaları aktarılır. İronik bir

dil ile kurulan hikâye, Mustafa Kutlu'nun merak uyandıran trajikomik bir hikâyesine dönüşür.

2014 yılında Mustafa Kutlu, “Nur” isimli hikâye kitabı ile okurlarının karşısına çıkar. Hikâye, Mimar olan Nur adlı genç bir kızın etrafında tasavvufî bir serüven halinde şekillenir. Nur'un kendisi gibi mimar olan Sinan ile tanışması ve beraberinde gelişen süreç anlatılır.

Nur'da, modern zamanların tasavvuf ikliminde yeşeren bir aşk hikâyesi anlatılır. Nur, fitraten düzgün, ahlaklı ve inançlıdır. Ancak modern hayatın kısılcığında kendisini hisseden pek çok insan gibi bunalıma düşer. Çareyi arayışta bulur. Şehir şehir tekke tekke gezer. En son olarak kendisini bir köyde bulur. Nefsini terbiye etmek için çaba gösterir. Daha sonra kolejli mimar o genç kızdan dünya namına geride bir şey kalmaz. Manevi tarafımızı besleyen tasavvufun somut tezahürleri olan tekkelerin aslında toplumda ne denli büyük bir fonksiyon icra ettiği görülür.

2.3.Hikâyeciliği (Sanatı)

Mustafa Kutlu, Türk edebiyatında bir edebi tür olarak hikâyenin makûs talihinin belki de son bulması için bir umut olmuştur. Edebiyat tarihimize baktığımızda edebiyat çevrelerinde, hikâye üzerinde hafif bir tür olduğu algısının oluştuğu görülmektedir.

Genellikle edebiyatımızda yazarlar, hikâyeler yazarlar, hikâye yazılan dönemi geride bırakarak, roman türüne geçmeye başlarlar. Hikâye yazılan dönemi, adeta bir çıraklık ve antrenman dönemi olarak görürler. Edebiyat tarihimizde ustalık eserleri

olarak genellikle roman türü eserler ilan edilir, hikâye türü bir yazarın ustalık alametlerinin görülebileceği bir saha olarak addedilmez.

İşte bu sebeplerden ötürü, Türk edebiyatında sanat hayatının merkezine edebi bir tür olarak hikâyeyi yerleştiren ve bu alanda nicelik ve nitelik bakımından başarılı eserler ortaya koyan Mustafa Kutlu'nun önemli bir yeri vardır. Kutlu bu minvalde, sanat hayatı boyunca, kırk beş yıldan fazla süren yazarlık döneminde, kendi şahsına münhasır bir dil, üslup ve teknikle çok sayıda hikâye kitabı yayımlamıştır.

H. Salih Zengin “Hikmet ve Ahenk... Mustafa Kutlu” adlı eserinde Kutlu'nun hikâye yazma sürecine ilişkin şu gözlemlerini not düşmektedir:

“Hikâyelerini ve gazete yazılarını bir oturuşta ve el yazısıyla yazar. Uzun hikâyelerini ise bir hafta boyunca kafasının içinde dolaştırır ve hiçbir tashihe gerek kalmaksızın genellikle cumartesi günleri oturup harita metod defterine aktarır. Bunun için güzel yazan, ince uçlu, akıcı ve takılmayan bir kalem şartı vardır. Düşüncesinin hızına ya da netliğine ulaşmayan bir kalemi bulmadan hikâye yazmaya başlamaz. Bir hafta sonra yine kaldığı yerden uzun hikâyesine devam eder. Deftere yazdıkları üzerinde karalama yahut ekleme yok denecek kadar azdır. Yazdığı bir metine tekrar geriye dönmez, defalarca düzelti yapmakla uğraşmaz. Kitap olarak basılan hikâye neredeyse ilk yazıldığı hali gibidir.” (Zengin 2012: 44)

Kutlu'nun yayımlamış olduğu hikâye kitaplarında biçim ve içerik bakımından hep bir yenilik vardır. Bu yenilik sadece biçim ve içerikte gerçekleşmez. Kutlu, hikâyelerinde görünmeyen bir planda adeta bir ruh devrimi yapmıştır.

Mustafa Kutlu; 1970 yılında yayımladığı ilk hikâye kitabı “Ortadaki Adam”dan itibaren 2014 yılında yayımlamış olduğu “Nur” adlı eserine varıncaya kadarki pek çok eserinde hikâyenin bütün imkânlarını kullanmakla kalmamış, modern anlatı tekniklerini de başarıyla mezcettiğinden dolayıdır ki, hikâyenin sınırlarını içerik ve hacimce aşan “uzun hikaye”ler kaleme almıştır. Ayrıca, “1960’ların sonunda öykü yazmaya başlayan Kutlu’nun bu yıllarda dönemin varoluşçuluk/bunaltı/kafkaesk gibi gözde akımlarına genel anlamda uzak durduğunu görürüz” (Tosun 2004: 10).

Mustafa Kutlu, Türk edebiyatında duruş, düşünüş ve iştiğal ettiği hikâye sahasında ortaya koymuş olduğu hikâyeler ekseninde, Tanzimat’tan bu yana süregelen modern Türk edebiyatının hikâye alanında varılan çok önemli bir noktasıdır. “Allah varsa trajedi yoktur” (Zengin 2012: 50) diyen Kutlu, eserlerini bu minvalde vermiştir. Bu yüzden hikâyelerde yer alan olayların gerçekleşmesinde ve karakterlerin kedisinde trajedi yoktur. Çoğu kez kahramanlar mütevekkildirler ve kader inancı etrafında buluşurlar.

“Romanın yanında hikâye, dar sahada çalım atmak gibidir.” (Zengin 2012: 50) diyen Kutlu, hikâyenin roman karşısında yaygın kanaatin aksine daha incelikli bir tür olduğunu ifade etmektedir. Çünkü hikâye, anlatım teknikleri ve özellikleri bakımından yazara bir sınırlama getirmez. Fakat hikâyede daha dar bir alanda, romanda anlatılabilecek bir olay anlatılmaya çalışılıyordur. Bu ise yazarı sınırlayan, dar bir alana hapseden durumdur. Bu yüzden Kutlu, hikâyelerinde sözü mümkün olduğunca yoğunlaştırmış ve onu aza indirmiştir. (Zengin 2012: 50)

Mustafa Kutlu, bir hikâye poetikası olarak düşünülebilecek şu sözleri söyler: “Sanat bize hakikati göstermez, hakikate giden yolda bir destek, bir heyecan, bir yardımcıdır o.” (Zengin 2012: 52)

Mustafa Kutlu, “şark hikâyeciliği” tekniğini kullanmış, toplumsal açıdan insanlarla rahat ilişki kurabileceği bir dil geliştirmiş, Türk edebiyatında ruh iklimi, kültür ve duyarlılığı ön plana taşımıştır. (Tosun 2011: 54) Mustafa Kutlu, şark hikâyeciliğinde ise onun aslını teşkil eden “kesretten vahdete gitmeyi” esas almıştır. (Zengin 2012: 52)

Mustafa Kutlu, klasik sayabilecek bir türde hikâyelerini kaleme almıştır. Tahkiye usulünün izleri hikâyelerinde görülmektedir. Ahmet Mithat Efendi gibi hikâyenin içinde okura seslenmiş, yine hikâyenin sonunda bir kıssadan hisse çıkarmış, durumu arz eder mahiyetteki yaklaşımıyla okuyucuya direkt ya da dolaylı mesajlar vermiştir. Ancak bu onun hikâyeciliğini tanımlamaya ve karşılamaya yetmeyecektir. Zira onun eserinde eski ve yeni bir araya gelmiştir. Kutlu’nun hikâyelerinde postmodern unsurlara da rastlanmaktadır.

Ömer Lekesiz, Mustafa Kutlu hikâyeciliği için şunları aktarmaktadır:

“Mustafa Kutlu öyküsünün hemen hepsinde, yazmaya, hatta yazarın kültürel ve düşünsel dokusunu oluşturan okumalarının ve toplumsal ve siyasal ilişkilerinin başladığı yıllardan günümüze kadar ülkemizin ve insanımızın yaşadığı yaklaşık yarım yüzyıllık macerasının toplumsal, siyasal, kültürel ve insani boyutlarını en çıplak haliyle ve öyküsel-kurgusal gerçekliği ile görürüz.” (Lekesiz 2001: 116)

Mustafa Kutlu, postmodern edebiyatın unsurlarını tam olarak eserlerine uygulamasa bile, bu kayıttan âzâde kalamamış ve postmodern edebiyatın getirmiş olduğu birtakım teknikleri belirli oranda özellikle de 1980 sonrasında yayımlamış olduğu hikâyelerinde kullanmıştır. (Tosun 2011: 54) Kutlu’nun postmodern bir teknik olarak hikâyelerinde üstkurmacayı kullanmıştır. (Tosun 2011: 81)

Yıldız Ecevit, üstkurmaca yazarlarının çoğu kez, kendi ürettikleri metinlerin yanı sıra, daha önce başka yazarlar tarafından üretilmiş metinlerin de malzeme olarak kullandıklarından bahsetmiştir. (Ecevit 2001: 110) Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde metinlerarasılığın olduğu eserleri mevcuttur. Kutlu zaman zaman başka yazarların yazılarına, deyişlerine veya şairlerin şiirlerine yer vermektedir. Hatta bazen daha önce yazmış olduğu kendi hikâyelerine atıfta bulunmuş, aynı olayı ya da kahramanı terennüm etmiştir. Postmodern edebiyatta metinlerarasılık önemli bir özellik teşkil etmektedir (Tosun 2011: 78) ve “üst kurmacanın bir türevidir; üstkurmaca yazarın metninde oluşturmayı amaçladığı kurmaca doğanın önemli bir parçasıdır” (Ecevit 2001: 110).

Pek çok hikâyesinde Kutlu, okuyucuyu da hikâyenin içine çeker, onu da dâhil eder, hikâyeyi bir oyun gibi şekillendirir. Onun hikâyeyi kurma aşamalarına bir okuyucu olarak bazen tanıklık edilir. Postmodern edebiyatta okur metnin bir parçası ve metni oluşturan unsurlardan birisi olmuştur, bu yüzden de okur olmaksızın metnin tek başına varlığı olası değildir (Ecevit 2001: 79).

Kutlu eserlerinde, kısaca hikâye içinde hikâyenin anlatıldığı veya farklı hikâyelerin bir parça olarak kurgulanması ve nihayetinde büyük resimde parça hikâyelerin büyük hikâyeyi ortaya çıkarması olarak tanımlanabilecek olan “çerçeve hikâye” tekniğini de kullanmıştır.

Yıldız Ecevit, postmodernizmi şu şekilde tanımlamaktadır:

“Akıl almaz teknolojik olanakların yarattığı bilişim ortamında yaşanan gezegensel bir kültür kargaşasının, kültürel/ulusal sınırların birbiri içinde eridiği bir dönemim adıdır postmodern; geç kapitalizmin/emperyalizmin

ulusal sınırları aşarak, dünya genelinde uluslarüstü monopoller aracılığıyla, tüm dünya insanlığını yalnızca bir tüketici kitlesine dönüştürdüğü, tinselliğin maddeselliğe indirgenmek istendiği bir tarihsel kesittir.” (Ecevit 2001: 58)

Böylesine karışık bir ortamı ve insanı ifade eden postmodernizm, edebiyat sahasında üretim yapan yazarları şüphesiz derinden etkilemiştir. Mustafa Kutlu özelinde düşünülecek olursa eğer, Kutlu modern insanın açmazları, sıkıntıları, yalnızlıkları ve yabancılaşması, özden kopuşu ve sekülerleşmesi gibi konuları insan-çevre üzerinden anlatmıştır. Kutlu’nun ele aldığı ve incelediği konuların bizatihi kendisi hikâyelerine postmodern bir kanal açmaktadır.

Kutlu’nun hikâyelerinde dil sade, üslup akıcıdır. Kutlu, az kelime ile çok şey anlatma derdindedir. Anlatımında sembollere, ironiye, mizaha, metaforlara ve imgesel algı oluşturabilecek kelime gruplarına yer vermektedir.

Kutlu; mahalli ağızlar, yerel ifade kalıpları ve deyimler gibi Anadolu insanının gönlünde yer etmiş söz gruplarını hikâyelerinde kullanmaktadır. Yazar anlatıcı dili kullanır, zaman zaman kahramana bir fonksiyon eklemek suretiyle onun hikâyeyi anlatmasını sağlar. Sade, akıcı ve bir oturuşta bitirilebilecek uzun hikâye kitapları, genellikle anlam katmanlarından oluşmaktadır. Bazen bir kelime bazen bir ifade, ilgili hikâyenin sosyoloji, siyaset veya ekonomi alanında farklı yorumlanmasına neden olabilmektedir. Bazen pek çok şeyi açıktan söyleyen yazar, eserlerinde bazen “sır”lı davranarak okuyucunun hazırbulunuşluk seviyesini test etmektedir.

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde göze çarpan diğer bir husus; olayların giriş-gelişme-sonuç bölümü olarak alınabilecek vaka kurgusunun olması ve yine kahramanların kaderi olarak düşünülebilecek dramatik kurgunun bulunmasıdır.

Ancak Kutlu'nun bütün hikâyeleri vaka kurgusu yönünden aynı değildir. (Tane 1993: 7) Postmodern anlatılarda bu durum keskin sınırlarla ayrılmaz.

Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri muhteva yönünden çeşitlilik arz etmektedir. Özellikle Kutlu'nun hikâyelerinin merkezinde insan olduğu söylenebilir. Kutlu'nun hikâyeleri, insanların dramatik hâllerini, hüznlerini, neşelerini, yaşayışlarını ve hissiyatlarını barındırmaktadır.

Mustafa Kutlu, “yaşanan toplumsal ve bireysel çarpıklıklardan iyimser gözlerle hikmetler devşirip kalplere ulaşmayı deneyen bir derviş hikâyecisi gibidir” ve olaylara, insanlara tevekkül penceresinden bakabilmeyi bilmiştir. Kutlu, “Hikmet ve ahenk” perspektifinde “geleneğin modern dilini” hikâyelerine yansıtmayı başaramıştır. (Tosun 2011: 54).

Mustafa Kutlu, eserlerinde insanların iç dünyasındaki cevherlere ya da tam tersi kötülüklere ışık tutmuştur. Olaylar ve tabiat karşısında yalnız kalan insanın hissiyatını ayrıntılı bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Mahallelerde, kahvehanelerde, iş ortamlarında, ofislerde, semt pazarlarında, kasaba meydanlarında, okullarda ve daha pek çok mekânda eserlerini kurgulayan Kutlu, hikâyelerinde insan ve mekân üzerinden dünyanın geçiciliğinden, değişim ve dönüşümün tetiklediği problemlerden bahsetmiştir.

Mustafa Kutlu'nun neredeyse bütün hikâyelerinde “Türkiye’de toplumsal değişim ve dönüşüm” konusu önemli bir tema olarak görünmektedir. “Yazı hayatımda başlangıçtan bugüne takip ettiğim esaslı bir konu var: Türkiye’de toplumsal dönüşüm. Bunun en önemli konu olduğu kanaatindeyim.” (Zengin 2012: 50) diyen Kutlu özellikle çok partili hayata geçiş sonrasında Türkiye’de siyaset ve ekonominin değişmeye başlamasıyla birlikte, liberal ortamların getirdiği şartların da etkisiyle oluşan Türkiye tablosundan hep huzursuz olmuştur.

Özellikle 1950 sonrasında tarım politikalarındaki değişiklikler, taşradan kente göçü hızlandırmıştır. Bu göç duraklarının başında ise İstanbul bulunmaktadır. Taşı toprağı altındır diyerek İstanbul’a gelen insanlar, büyük şehrin yalanları dolanları kısılcacında bulurlar kendilerini. İnsanlar, zor şartlarla karşılaşır, kenar mahallerde veya gecekondu semtlerinde hayatlarını devam ettirmeye çalışır. Kutlu’nun hikâyelerinde köyden kente göç eden insanın dramı, yalnızlığı, yabancılaşması anlatılmaktadır.

Hikâyelerinin muhtevasına yönelik olarak Mustafa Kutlu şu sözleri kaydetmektedir:

“Ben kendisini anlatan birisi değilim. Toplumcu bir yazarım. Gördüklerimi, duyduklarımı, gözlemlediklerimi, kendi yaşadıklarımı, onların bende bıraktığı izlenimlerin süzgecinden geçirerek harmanlıyorum.” (Zengin 2012: 50)

“Kent-taşra” konusu Kutlu’nun hikâyelerinde farklı bir tema ya da tez olarak işlenmektedir. Kutlu bu konulara pek çok eserinde hep farklı insan suretleri ve olaylarıyla izahat getirmeye çalışmaktadır. Kutlu’ya göre taşra insana insanca yaşayabileceği imkânlar sunmaktadır.

Köy ve kasabalar, insanın fitratına en uygun yerleşim birimleridir. Oralarda keşmekeş ve yalnızlık yoktur. İnsanlar birbirlerini tanırlar, yardımlaşırlar, iyi günde kötü günde birbirlerine kenetlenmesini bilirler. Düşen olursa tutup kaldırılır. Evvela her şeyden önce insan, beton yığınları arasında değil, doğanın bir parçası olarak tabiat ile iç içe yaşamını devam ettirir. Ayağı toprağa değer. Temiz ve güzel hava solur. İnsanlar ağaçlar, türlü türlü bitkiler ve hayvanlar görürler. Bunun yanında hayat şartları köy ve kasabada şehirde olduğu kadar zor değildir. İnsan tüm bir

zamanını ay sonunda gelecek olan faturalara ve ödemelere para yetiştirmek için harcamaz. Köy ve kasaba insanın kendisini dinleyebileceği ve kendisiyle baş başa kalabileceği bir mecradır.

Kutlu, kent ortamının, kasabanın imkânlarını barındırır nitelikte olmadığını düşünmektedir. Her şeyden önce modern kent, insanın fitratına göre değildir. Bu yüzden insanın fitratını yani özünü bozucu bir özellik sergilemektedir. Bu yüzden bireyden başlayan çözülme topluma ve kurumlara sirayet eder, ahlak ve değerlere dair ne varsa alıp götürür. İnsanı kendisine dahi yabancılaştırır.

Modern kentler insanlara kendi kurallarını dayatan yerlerdir. Her zaman çalışmayı, daha çok çalışmayı ve daha çok kazanmayı emreder. Şehirde tutunmak için bu şarttır. İnsan harcamalıdır da. Hem çok kazanmalı hem de çok harcamalıdır. Kentler ile kapitalizm arasında bağlantı kuran Kutlu, kentlerin kapitalizmin temel unsuru olan tüketim toplumunu oluşturduklarını eserlerinde işlemektedir. Bu yönüyle alttan alta yürüyen ve zaman zaman ayyuka çıkan kapitalizm eleştirilerini hikâyelerinde görmekteyiz. İşte bu döngüye giren insan, kentin şartlarına göre yaşarsa ayakta kalabilecektir. Bu mücadele sürecinde insan yıpranır, koşturmaca karşısında ana gayesi olan ahireti unuttur, dünyanın derdine düşer, daha çok kazanmak ve daha çok imtiyaz ya da ayrıcalık temin etmek için değerlerini, prensiplerini ve onu var eden bütün güzellikleri gitgide kaybetmeye başlar.

Kutlu eserlerinde toplumsal ve bireysel sorunlara eğilmekte; modern çağın insana dayattıkları ile modernliğin hala ulaşmamış ya da girememiş olduğu yerdeki insanların ahvalini sorgulamaktadır.

Mustafa Kutlu, Nurettin Topçu'dan etkiler taşıyan ve "Anadolu Romantizmi" olarak adlandırılan çerçevede, Anadolu'da bulunan köy ve kasaba insanını eserlerine taşımıştır.

Kutlu'nun eserlerinde işlediği bir diğer konu olarak karşımıza “yoksulluk” meselesi çıkmaktadır. Modern hayatın ve hegomonik bir kültür olarak kapitalizmin dayattıkları karşında “rızk” arayışı içinde “debelenen” insan, çoğu kez asgari noktada geçimini sağlayabilmektedir. Fakat diğer taraftan ise bazı insanlar, çok büyük bir lüks içinde hayatlarına devam etmektedirler. İşte bu sosyal adaletin olmadığı duruma içerleyen Kutlu, hikâyelerinde isyan duygusuna kapılmış, sesini hür bir biçimde haykırmıştır:

“Yoksulluk meselesinin üzerinde uzun boylu duruşumun nedeni, bendeki isyan duygusudur; haksızlığa karşı isyan duygusu ben de hep vardı, yazılarımda da var.” (Zengin 2012: 50)

Kutlu'nun 1960'ların sonlarından itibaren başlayan hikâye serüveni, ancak 1970 ve 1974 yıllarında basılan ilk iki hikâye kitabı sonrasında, gelecek bir nekahet dönemi sonunda kendi hikâye dilini bulabilecektir. Kutlu, kendi şahsına münhasır ve Anadolu topraklarına yabancı olmayan farklı bir dil ve tema peşinde olmuştur. Bu serüveni Necip Tosun şöyle ifade etmektedir:

“Kutlu, ilk iki kitabında bu “farklı” yer ile ilgili olarak özgün bir tavır ortaya koyamasa da, daha sonraki öykülerinde tutumu netleşmeye başlar. Kutlu'nun peşinde olduğu hikâye “Şark hikâyeciliği”dir. Kutlu hem muhteva hem de biçimsel olarak gelenekle bugün arasında yaşanan kırılmanın önüne geçmek için kendisine köprü fonksiyonu yükler ve öyküdeki arayışını şöyle açıklar: “hikmet ve ahenk”. Kutlu, hikmeti tema, ahengi de biçim anlamında kullanır. Bu iki kavram aynı zamanda bütün bir Şark-İslam sanatının ortak özelliğidir. İşte Kutlu'nun öykü serüveni bu arayışını yansıtır.” (Tosun 2004: 11)

Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri okuyucuya hep bir yerlerden tanıdık gelmekte, daha önce okuduğu şeyi görmüş, duymuş gibi hissettirmektedir. Bu durumu Mustafa Kutlu'nun kurmuş olduğu öykü dili ile açıklamak mümkündür. Üstelik bunda hikâyelerindeki şahıs kadrolarının ve özellikle de başkahramanların önemli bir payı olduğunu söylemek gerekmektedir. Konular ve kişiler hayatın içindedir. Kutlu'nun hikâyelerinin muhtevası, Türkiye'de sokağa bakıldığında müşahade edilecek manzaradan müteşekkil bir sosyal görünümü ortaya koymaktadır. Bu yüzden de edebiyat-toplum bağlamında Kutlu'nun eserleri büyük önem arz etmektedir.

Resim sanatına meraklı olan ve resim de yapmış olan Kutlu, resmin kendisini “dirilttiğini ve beynini yıkadığını” (Zengin 2012: 52) söylemektedir. Resim sanatı duyarlılığını hikâyelerinde ortaya koymuş olduğu benzersiz ayrıntılarla örülü betimlemeleriyle fark ettirir. Hikâyelerini okurken çoğu kez, bir sinema filmi izliyormuş hissi uyandıran bir kurgu ve üslubu olan Kutlu'nun eserleri, sinematografi yönünden oldukça zenginlik içermektedir.

Kutlu'nun hikâyelerinde dikkat çeken diğer bir husus tasavvufudur. “Sır”da baştan sona bir tasavvufî kurum olarak tekke üzerinde dönen olaylar ve yaşananlar anlatılsa da, diğer pek çok eserinde Kutlu, bir anlatıcı olarak dünya ve ahiret ile ilgili yorumlarında, tasavvufî bir bakışla tasavvufa dair argümanlara yer vermektedir.

3. MUSTAFA KUTLU'NUN EKONOMİ VE SİYASET KAYNAKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mustafa Kutlu'yu besleyen ana damarların başında, dini kaynaklar yer almaktadır. Özellikle Kur'an-ı Kerim, Hadis ve diğer İslamî eserler hayata bakışını oluşturmuştur. Ancak bunun yanında söyleyebileceğimiz başka bir kaynak var ki, onun tüm bir ideolojisine ve sanat gayesine zemin teşkil eden temeli oluşturmaktadır: Nurettin Topçu.

Kutlu'nun eserleri incelendiğinde ve hayatına bakıldığında denilebilir ki, Nurettin Topçu'nun tedrisatından geçmiştir. Yine zaman zaman röportajlarından anlaşılmaktadır ki, ondan çok şey öğrenmiş ve düşünce arka planının oluşmasında Topçu önemli bir kaynak teşkil etmiştir. Bu durum eserlerinde çok bariz bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu sebeple araştırmanın temel konusunu oluşturan ekonomi ve siyaset konuları üzerindeki araştırma, Kutlu'nun düşünce arka planını oluşturan Nurettin Topçu'nun görüşleriyle sınırlı tutulmuştur.

3.1. NURETTİN TOPÇU'NUN EKONOMİ VE SİYASETE DAİR GÖRÜŞLERİ

Nurettin Topçu, kültür dünyamızda derin izler bırakmış ilim insanları arasında yerini almış bir düşünce insanıdır. Felsefeden sosyolojiye, siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel bütün alanlarda insanları aydınlatma yoluna gitmiş, Anadolu insanının yaşadığı dönem itibariyle ön plana çıkan sorun alanları üzerinde düşünmüş ve fikirler üretmiştir.

Devlet kurumlarından özellikle de üniversitelerden bir teveccüh göremeyen Topçu, 1939 yılında yayınlanmasına vesile olan Hareket Dergisi ile fikirlerini

yazılarıyla işleme yoluna gitmiştir. Mistik ve felsefî düşünceleriyle dikkat çeken Topçu, din ve ruh alanında fikirleriyle yaşadığı dönem (1909-1975) boyunca mücadele sergilemiştir.

İslam'ın doğru anlaşılması gerektiğini savunan Nurettin Topçu, Batı dünyasından türeyerek tüm dünyayı tehdit eden, değerleri ve inançları ötekileştiren pozitivizm, sosyalizm, maddecilik ve pragmatizme karşı bir duruş sergilemiştir. Topçu, İslam'ın ruh planına ve kalbî özelliklerine değinmiş, bunu da İslam'ın tasavvufî yönüne dikkat çekerek yapmaya çalışmıştır. Topçu, batılılaşma yerine İslamlaşma idealini savunmuştur.

Değişen ve dönüşen Türkiye toplumunu müşahade eden Topçu, devletin ve Anadolu'nun birleştirici unsuru olarak İslam'ı görmüştür. Bununla birlikte, bu süreçte gerek toplumdaki değişiklikler gerekse de devletin uygulamış olduğu ekonomik ve politik uygulamalar, Topçu'nun tenkit ettiği ve üzerinde fikir beyan ettiği konular olmuştur.

Bu konuların başında siyaset ve ekonomi gelmektedir. Çünkü bu iki konu, doğru uygulandığında toplumları iyi bir noktaya, yanlış uygulandığında ise kötü ve istenilmeyen bir noktaya sevk etmektedir. Bu politikaların sonuç vermesi bile uzun yıllar sürerken, yanlış olduğunun anlaşılması halinde geri dönüş sağlamak bile toplum nezdinde bir kaosa sebebiyet verebilecek özellikler taşımaktadır. Özellikle bireysel ve dini çözümler, şehirlerde ve kırsalda ortaya çıkan olumsuz tablolar, toplumun değer algısındaki değişiklikler, dine bakışın ve dini yaşantının zayıflaması, gecekondulaşma, yoksulluk gibi başlıca problemlerin ortaya çıkışına neden olmaktadır. Bu tabloyu müşahade eden Topçu; ruh, din, tasavvuf ve ahlak gibi yüce anlamlar ifade eden kavramlar ekseninde devlet ve toplum nezdinde görmüş olduğu aksaklıklar karşısında sessiz kalmamış, yazılarıyla insanları idealleri etrafında toplama gayreti içine girmiştir.

Mehmet Akif ve Hüseyin Avni gibi 1920’lerde yönetim kademesinden uzaklaştırılıp pasivize edilmiş şahsiyetleri örnek alması, baba dostu olan ve Cumhuriyet’in ilk dönemlerine ait siyasi ortamı iyi bilen biri olarak Hüseyin Avni vasıtasıyla siyasi tartışmalardan haberdar olması gibi etkenler, Topçu’da siyasetin çirkin olduğu izlenimi uyandırmıştır. Bu durum onun erken yaşlarda siyasete ve siyasilere karşı olumsuz bir bakış geliştirmesine sebebiyet vermiştir. Topçu, tek parti döneminin batı taraftarlığı ardından iş başına gelen Demokrat Parti’ye ehemmiyet vermiş, “Yeter Söz Milletindir!” şeklindeki propagandasından etkilenmiştir, fakat Demokrat Parti’nin ekonomi ve toplumsal politikalarını benimsememiştir. (Karaman 2010: 28-31)

3.1.1. Siyaset

Nurettin Topçu’nun eserlerinde yer verdiği konuların yelpazesi bir hayli geniştir. Toplumu ilgilendiren pek çok hususta düşünen ve yazan Topçu, yaşadığı dönemde toplumda gördüğü aksaklıklar ve hastalıklara karşı yazılar kaleme almıştır. Bu reaksiyoner tavrı dışında, çalışma alanını doğrudan ilgilendiren konulara da değinmiş, ülkenin daha ileri noktalara varması ve Anadolu insanının daha iyi şartlara kavuşması için ilmi çalışmalarda bulunmuştur. Bu alanlardan bir tanesi de siyaset konusudur.

Topçu genel olarak siyaset kurumuna ve onu oluşturan siyasilere, müesseselere, partilere ve bunun gibi unsurlara karşı bir duruş sergilemiştir. Topçu siyaset kurumuna ahlak perspektifinden bakmış ve milletin menfaatine olacak yazılar kaleme almıştır. Eleştirel akıl ile siyaset kurumunu sorgulayan Topçu, batılılaşma hastalığının bir sonucu olarak Türkiye’ye gelen sistem üzerinde mülahazalarda bulunmuştur. Bugünkü anlamda siyaset denildiğinde karşılaşılan siyaset kurumunun

kökenleri itibariyle Türkiye toplumunun yapısına ve inanç değerlerine ters bir durum arz ettiğini çeşitli yerlerde ifade etmiştir.

Nurettin Topçu politikacıların ve toplumda önder sıfatıyla ön plana çıkmış insanların; insanda doğuştan bulunan ruhî ihtiyaçları istismar ettiklerini söylemiş ve onları samimiyetsiz olarak nitelendirmiştir. (Topçu 1969a: 9) Böylelikle Topçu, ayaküstü yalan söylemelerin normal karşılandığı siyasi arenaya sıcak bakmamış, siyasilerin şahsi ya da kurumsal hedefleri doğrultusunda ortaya koymuş oldukları hedeflere ulaşmak için samimiyetsiz davranarak insanların ruhi planda aldatılmasına sebep olduklarını düşünmüştür.

Topçu, Müslüman şahsiyetlerin siyaset bezirgânlığı adı altında masonlara el açmalarını ve hatta İslam adına onlara el uzatmalarını şiddetle eleştirmiştir. (Topçu 1969a: 13) Topçu'ya göre evvela siyasi bir kişilik olarak bir Müslümanın, çıkarları doğrultusunda dünyayı tek bir merkezden yönlendirme ve yönetme iddiası taşıyan mason birlikleri ile iş birliği içine girmelerini ve temsil ettiği insanların da Müslüman olduğu düşünüldüğünde, bu insanlara el uzatmalarını şiddetle eleştirmiştir. Topçu'ya göre siyasetle uğraşsın ya da uğraşmasın bir Müslüman İslam'ın ön gördüğü emir ve yasaklar doğrultusunda hareket ederek, Müslümanca bir tavır içinde olmalıdır. Elbette bu davranışta yalana, samimiyetsizliğe ve Müslüman olmayanlarla (İslam düşmanlarıyla) iş birliği yapmak gibi hareketler yer almamalıdır.

Nurettin Topçu, dindar bir Müslüman olarak İslam'ın politik malzeme unsuru haline getirilmemesi gerektiğine inanarak, onun siyasallaştırılmasına karşı bir duruş sergilemiştir. (Şehsuvaroğlu 2002: 63-64)

Nurettin Topçu, “Devlet ve Demokrasi” adlı eserinin hemen başında siyaset kurumuna ciddi eleştiriler getirmiştir. Gerçek hayatta ne işle meşgul olursa olsun insanların siyaset kurumuna dâhil olabileceklerini ve siyaset yapabileceklerini, hatta

her bir insanın mebus veya bakan olabileceğini ifade etmiştir. Topçu, demokrasi rejiminde en aşağı değerin hâkim olduğunu söyleyerek prensip olarak ehliyetsizliğin kabul gördüğünü düşünmüştür. (Topçu, 1969b: 5) Siyasette ehliyet aranmayışının ve herkesin siyasetçi olarak toplum karşısına çıkışının sakıncalı bir durum olduğunu düşünen Topçu, bunun bir prensibe bağlanmasının gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü mebus veya bakan olan kişiler toplumun ön plana çıkardığı ve toplumu temsil ederek ülkenin geleceğine yön veren insanlardır. Burada toplumun ve ülkenin yarınları için çalışmalar yapabilecek bir ufuk olması gerektiğini düşünmüştür.

Topçu, siyasetin bir meslek olarak algılanması gerektiğini ifade etmiştir. Eğitim vasıtasıyla iyi öğrenim görmüş ve yetişmiş insanların siyaset yapmasını arzulamıştır. Siyasetçilerin zayıflıklar karşısında zorba kesilen değil, izzeti nefis sahibi olarak şahsiyetlerini ortaya koymalarını düşünmüştür. (Sarıtış 1992: 93-94)

Türk toplumu iki asırdan bu yana batılılaşmanın sancılarını çekmektedir. 18. yüzyıldan itibaren sistematik bir şekilde batılılaşma ve modernleşme hareketleri içinde bulunan devlet ve onu yönlendiren siyasiler veya bürokratlar, batılı gibi olmayı bir kurtuluş reçetesi gibi sundular ve bunun peşinden koştular. Ne var ki, geride bıraktığımız iki asırdan fazla zaman diliminde ortaya çıkan sonuç arzu edildiği gibi olmamıştır. Batılılaşma ve modernleşme şeklen gerçekleşmiş olsa bile ülke halkı Topçu'nun da dediği gibi bu hareketleri kendi potasında eritememiş ve meczedememiştir. Böylelikle demokrasi gibi batı dünyasının ekonomik, sosyal, kültürel ve insanî düşünüş ve duyusunun temeli üzerinde şekillenen bir sistem Türkiye'ye uygulanmıştır. Topçu, Batıdan gelen her fikir gibi demokrasi fikrinin üzerinde toplum tarafından durulmadığını, eleştiriler yöneltilmediğini, toplum yapısına uygunluğunun araştırılmadığını ve hukuk-ahlak yönünden bir tahlilinin yapılmadığını ve sonuç olarak direkt olarak demokrasinin benimsendiğini düşünmüştür (Topçu, 1969b: 7).

Topçu, demokrasinin muhatap kabul ettiği insanlardan yüksek bir kültür ve ileri bir anlayış istediğini belirttikten sonra, eğer bu şartlar sağlanmazsa özgürlüğü temsil eden bu sistemin özgürlüğe tecavüz eden bir sisteme dönüşeceğini söylemiştir. (Topçu 2008: 115) Bu bakımdan Topçu, demokrasi rejimi ile Türkiye'nin sosyal ve kültürel gerçekleri arasında bir tezat gördüğünü ifade etmiştir.

Parti ve particiliğe karşı olumsuz tavır içinde bulunan Nurettin Topçu, particiliğin demokrasinin temeli ve teminatçısı kabul edildiğini, insanların hak ve hürriyetlerini sağlamak gibi kendisine bir misyon üstlenmiş olmasına rağmen kardeşi kardeşe düşman yaptığını ifade etmiştir. Topluma fitne ve nifak tohumlarını saçtıklarını ve liderlerin bu fitne ve fesattan medet umduklarını söylemiştir. (Topçu 2008: 128) Batı dünyasında demokrasi, batının kültür kodlarına uygun olarak ortaya çıktığı için aynı sistem Türkiye toplumunda uygulanmış olsa bile aynı sonuçlar alınamayabilir. Burada ifade edildiği gibi Topçu, demokrasinin toplumda ayrıştırıcı bir sonuç doğurduğunun altını çizmiştir.

Topçu, liberal ekonomiye ve onu doğuran demokrasi rejimine karşı bir duruş sergilemiştir. Liberal ekonomiyi milletin tarihi ve geleneksel devlet anlayışını gömmeyi gaye edindiğini söyleyen Topçu, Türkiye'nin kurtuluşunun devrin genel idare şartları altında otorite ve mesuliyet duygusunu yaşatabilecek devletin varlığı ile olacağını ifade etmiştir. (Topçu, 1969b: 6)

Türkiye'de milliyetçilik hareketinin istenilen sonuca ulaşamamasının nedenlerini sayarken siyaset hakkında Topçu, bu hareketin siyasetten uzak kalması gerektiğini ve hatta siyaset adamlarına el uzatmanın bile davaya suikast olarak kabul göreceğini söylemiştir. (Topçu 2008: 139) Bu yönüyle bakıldığında Topçu, siyaseti kirli bir alan olarak görmüştür. Öyle ki Topçu'ya göre bu alan ile ilişki geliştirmek, kendi idealleri bağlamında düşünülecek olursa eğer, davaya ihanet olarak nitelendirilmiştir.

3.1.2. Ekonomi

Topçu, ekonomi ile ilgili konulara yazılarında geniş yer vermiştir. Mevcut uygulamalardan ve bu uygulamaların felsefesinden farklı olarak ekonominin milletin ihtiyaçlarına, toplumsal yapının durumuna ve inancına göre gerçekleştirilmesini tasavvur etmiştir.

Nurettin Topçu, milletin siyasi bir organizması olarak ortaya çıkan ve İslam'ın esaslarını uygulayacak olan sosyalist devletin hedefini ancak İslam ekonomisi ile gerçekleştirebileceğini düşünmüştür. Kendinde yer edinen bu kanaat, İslam'ın genel olarak hayat nizamı olması konusu gibi oturmuş ideal bir düşüncedir. (Kıvanç 1992: 75)

Cemil Kıvanç, Nurettin Topçu'da "İslam Sosyalizmi" diye bir meselenin olmadığını, onda sadece İslam olduğunu ve sosyalizmin ise devletin uyacağı bir ekonomik sistem olarak görmüştür. (Kıvanç, 1992: s.75)

Nurettin Topçu, toplumu doğrudan ilgilendiren bir konu olarak karşımıza çıkan ekonomiye dair birtakım söylemler geliştirmiştir. Türkiye'de uygulanmakta olan ekonomi politikalarını, toplumun kültürel yapısına uymadığı için eleştiren Topçu, Türkiye'de ekonominin ve buna bağlı olarak kalkınmanın köyleri dolayısıyla taşırayı kalkındırmaktan geçtiğini düşünmüştür. Bu açıdan tarım önemli bir araçtır. Kırsal ihya edilir ve oralarda yaşayan insanlar bulundukları yerlerde tutunabilirlerse, Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olarak karşımıza çıkan göç sorununun önüne geçilmiş olacaktır.

Topçu'ya göre ekonomi dairesinde ahlak, diğer alanlarda olduğu gibi burada da en önemli unsurdur. Ticarete, alışverişte ve daha pek çok alanda ahlak olmazsa olmaz bir nitelik taşımaktadır.

Topçu, 1960'lı yıllarda henüz Türkiye'nin nüfusunun otuz milyon dolaylarında olduğu bir zamanda, ülkemizde insanların dört veya beş bin yıl önceki insanlığın yaşayış şekline terkedilmiş olduğunu, ahlak sefaletlerinin yaşanmasının yanında, bin yıllık tarihi geçmişi bulunan koca milletin iktisadi felaket yaşadığını ve Yahudi sermayesi esareti altında bulunduğunu söylemiştir. (Topçu 1969a: 12) Topçu, ticareti elinde bulunduran Yahudiler karşısında milli bir duruş sergileyemediğimiz için sert bir eleştiride bulunmuş ve Anadolu topraklarında bin yıllık bir geçmişe atıfta bulunmak suretiyle ortaya çıkan tabloya inanmak istememiştir.

Topçu, İslami duruşun bütün davranışlarda en üst düzeyde sergilenen bir bayrak olması gerektiğini düşünmüş ve her yerde her çeşit ticareti mubah gören insanların Hac'da kaynaşmalarının İslami bir hareket olarak değerlendirmemiştir. (Topçu 1969a: 13) Topçu, dini vecibelerini yerine getiren ve inançlı insanların dünyevi işlerinde ahireti unutmayarak hareket etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. En başta ben Müslümanım diyen insanların iş ahlakına ve ticarete dürüstlüğe itibar edip harfiyen yerine getirmesi gerektiğini düşünmüştür. Çünkü İslam dini, insanı yaratılmışların en şerefli olarak görmektedir. Bu durum ise bir Müslümana daha fazla sorumluluk yüklemekte, diğer bütün insanlara örnek teşkil etmesini gerektirmektedir. Aksi halde ahlaki değerleri bir kenara bırakarak dünyevi işlerini devam ettiren insanlar bereketsizliğe ve yozlaşmışlığa sebep olacaktır.

Topçu, İslam dünyasında sıkıntılı bir belirsizlik yaşandığını, yüzyılların sonucu olan yıkımın neticesinde yirminci yüzyılda Doğu'nun Batı dünyasını taklit ettiğini ve modernlik adına Amerika'dan gelen yıkıcı ve tahrip edici tesirlerin İslam dünyasına girmesiyle İslam dünyasını tehdit ettiğini ve iktisadi-ahlaki yapıyı

çürüttüğünü ifade etmiştir. (Topçu 1969a: 13) Bu yönüyle Topçu, Batı medeniyetine ait olan fikir ve modellerin devlet nezdinde süzgeçten geçirilmeden kabul görmesine ve hemen uygulanmasına karşı olmuştur. Taklidî ve özden uzaklaştıracak fiiller olarak düşünüldüğünde, insanların hayatına giren her batılı model ve uygulamalar toplumsal çözülmeye doğru süreci hızlandıracaktır. Topçu'ya göre toplumsal çözümlenin en büyük tezahürü ahlaktır.

Nurettin Topçu, menfaati ve menfaatçiliği şiddetle eleştirmekte ve bu davranışı zehirli yemislere benzetmiştir. Hatta ona göre bu türden davranış gösteren insanların Allah'a yaklaşamayacağını ifade etmiştir. (Topçu, 1969a: 15) Çünkü bu türden davranışlar insanlar tarafından bir tür aldatma aracı olarak kullanılmaktadırlar. Bu ise işte, ticarete ve genel anlamda ekonomide gayri ahlaki bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Topçu'ya göre ahlaklılık; her dinin esasında bulunan ilahi iradeye teslim oluş neticesinde ruhun yükseltilmesidir. Bağlılık derecesine göre ahlakta pek çok dereceler ve sonsuz basamaklar bulunmaktadır. (Topçu 1969a: 12)

Nurettin Topçu, manevi değerlere bağlılığı ile ruhçu ve ahlakçı tavrını, üzerinde durduğu pek çok konuda karakteristik olarak ortaya koymuştur. Aynı zamanda milli düşüncelere sahip oluşu ile kapitalizm gibi batı dünyasına ait fikirleri kabul etmemiştir.

Nurettin Topçu, genel hatlarıyla eserlerinde sert bir şekilde kapitalizm eleştirisi yapmıştır. Kapitalizmin en büyük araçlarından olan serbest piyasa ekonomisinin büyük sermayeye bünyesinde yer verdiğini söylemiştir. Topçu, Kapitalizmi dünyayı sömüren bir saltanat ve insanlara esaret yaşatan sistem olarak görmüş ve onu sermaye sahiplerinin kullandıkları bir nevi sosyal siyaset olarak tanımlamıştır. (Topçu 2008: 181-182)

Mistik bir düşünceye sahip olan Topçu, batı dünyasının insanı madde planında ele alışını ve kurmuş olduğu sistemleri de buna göre dizayn etmiş olduğunu müşahade etmiştir. İslam'ın ön gördüğü eşref-i mahlûkattan uzak olan bu anlayış ve düşünce, arka planında maneviyatı geniş yer tutan Topçu'da karşılık bulmamış, buna karşılık olarak ise o, Batı dünyasının İslam âlemine ihraç ettiği maddi ve manevi pek çok unsura şüphe ile yaklaşmıştır. Nurettin Topçu iktisadi ve siyasi konularda bu perspektifte fikirler üretmiştir.

Bu bağlamda, Nurettin Topçu sanayileşmeye karşı bir duruş sergilemiştir. Çünkü Topçu, sanayinin ve sanayileşmenin asırlardan beri insanlığın kuvvet arayışı çabalarının bir sonucu olduğunu düşünmüştür. (Topçu 2012: 192) Bu uğurda insanlığın her attığı adım, daha fazla ölüm daha fazla gözyaşı demektir. Aynı zamanda sanayi, maddi ilerlemeyi ifade etmektedir. Dünyaya maddiyatın bir fayda sağlamayacağını düşünen Topçu, insanlığın tekrar kalkınabilmesi için yaratılmışların en şerefli olarak insanın kendine gelmesi ve manevi (ruh) alanda devrim yapması gerektiğini ifade etmiştir.

Sanayinin ahlak açısından tehditler barındırdığını ifade eden Topçu, iktisadi şartların insanlığı manevi bir iflasa sürüklediğini söylemiştir. Bu duruma rağmen ümidini kaybetmeyen Nurettin Topçu, cemiyetlerin ekonomi alanında gelişmeyi sağlamaları ardından ekonomi alanında “gelecek asırların çok sert kaideciliğine ve vatandaşların ihtiyaçlarını hep birlikte müşterek emellerle temin edecekleri bir beraberliğe” doğru gideceklerini öne sürmüştür. (Topçu 2008: 103-104)

İktisadi, siyasi ve toplumsal alanlarda ahlakın merkeze ikame ettirilmesi gerektiğini düşünen Topçu'ya göre yaşanan devir, “makine gıcırtısının ahlak ilahilerini susturduğu” bir devirdir. Topçu bu konuyla ilgili sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Aptal makina hayranlarını ahlakın vakti geçmiş şeylerden olduğu iddiaları ve hasta ruhların ümitsizlik telkinleri ile ahlakımız ve bütün manevi yapımız bugün hayat seferberliğinin dışında kalmıştır.” (Topçu 2008: 28)

Bir medeniyet tasavvuru kuran ve insanı dolayısıyla “eşref-il mahlûkatı” merkeze alan Topçu, teknolojiye tamamıyla karşı değildir. Ahlakın, teknolojinin inkârı manasına gelmediğini söyleyen Topçu, tekniğin hayatta bir realiteye tekabül ettiğini, bu yüzden ideal istikametinde insanın emir ve iradesiyle yönetilmesi gerektiğini ifade etmiştir. (Topçu 2008: 29) Bu şekilde insanın kontrolünde olan teknoloji, eşya-insan ilişkisi bağlamında bir sorun teşkil etmeyecektir.

Nurettin Topçu, Türkiye’de ekonomi alanında en büyük sorun alanı olarak Anadolu insanının işsizliğini görmüştür. Anadolu insanının yüzyıllardan bu yana kendi kaderine terk edildiğini ifade eden Topçu, bu insanlara göre bir iş planlamasının yapılmadığını, bu yüzden toplum nezdinde pek çok alanda sorunların baş gösterdiğini, bunların en önemlisinin köylerde işsiz kalan insanların başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere doğru kitlesel hareket göstermeleri olduğunu söylemiştir. Bununla da yetinmeyen insanların Almanya’ya ve Avusturya’ya gittiklerini söylemiştir. (Topçu 2008: 105)

Topçu, Anadolu’da kendisine iş bulamayan insanların İstanbul ve Ankara’ya göç etmesinin iki büyük şehirde hangi sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırladığını dile getirmiştir. İki büyük şehirde Anadolu’nun her yerinden kopup gelen insanlar, geldikleri bölgelere göre değişik semtlere ayrılmışlardır. Özellikle İstanbul’a çok sayıda insan akın ettiği için müstakil iş sahası kalmamış olduğunu ifade eden Topçu, bu insanların işportacılık yaptıklarını ve fabrikalarda çalıştıklarını söylemiştir. Aile hayatlarının ve ahlak nizamının bozulduğunu, iktisadi bazı problemlerin ortaya çıktığını, ardından fabrikalardan ve diğer çalıştıkları yerlerden

çıkarıldıklarını ve işsiz kaldıklarını ve netice itibarıyla de köylerine geri dönemediklerini ifade etmiştir. (Topçu, 2008: s.106)

Nurettin Topçu, köyden kente göç ile şehirlerde meydana gelen toplumsal sorunlara değinmiş ve daha dar anlamıyla göçün ticaret hayatına yeni eklemlediği bir probleme dikkat çekmiştir:

“Son yirmi-otuz yılda kalabalık halk kitlelerinin köylerle kasabalardan büyük şehirlere akın etmesi ve buralarda Batı’nın zararlı akımlarıyla karşılaşarak hazımsız bir şekilde karşılaşmaları cemiyetin ahlak düzeninde bozukluklar doğurdu. Memleketin gelenekleri içinde sımsıkı sarıldığı inançları burada sarsıntıya uğradı. Büyük şehirlerin ticaret hayatında kültürsüz kişilerin önüne çıkan büyük kazanç imkânları vicdanlarını kolaylıkla fethetti.” (Topçu 2008: 123)

Nurettin Topçu, Anadolu’da bir ekonomik kalkınma hamlesi gerçekleştirilecekse, bu hamlenin topraktan geçtiğini ifade etmiştir. Çünkü bu tür bir kalkınma Topçu’ya göre yalnızca ekonomik bir kalkınma içermemekte, ruh planında bir kalkınmayı beraberinde getirmektedir. Topçu, tabiatın veya toprağın ruh ve ahlaki değerleri canlı tutacağını düşünmüştür. Topçu’nun sanayinin önemli bir simgesi olarak ortaya çıkan fabrikalara karşı tutumu ise olumsuzdur. Ancak yine de hepten bu realiteye karşı çıkmaz ve bu durumun gerçekliğinin farkında olduğunu hissettirmiştir. Türkiye’nin bir madde cehennemine dönüştürülmesine karşı olduğunu ifade eden Topçu, büyük nüfuslu şehirlerin etrafını büyük fabrikalarla donatılmamasını söylemiştir. (Topçu 2008: 107-108) Topçu, fabrikaların insanları köylerden uzaklaştırdığını ifade etmiştir. (Topçu 2008: 123)

Ticaret hayatının özel müteşebbislikten ziyade devlet kontrolü ve idaresi altında bulunması gerektiğini düşünen Nurettin Topçu, serbest piyasa ekonomisinin araçlarına karşı bir duruş sergileyerek aslında kapitalizme karşı olumsuz bakışını yinelemiştir. Tüm bunlarla ilgili olarak ticaret hakkında şunları kaydetmiştir:

“Ticaret hayatı küçük sanayi devrinin avareliğine veda ederek, kumarcılıktan kurtularak, devlet tarafından ayarlanacak istihsal ve satış dengesi içinde cereyan etmelidir. Serbest ticaret denen şey mutlak manasında, şüphe yok ki eski devirlerin iptidai bir şans denemesi tarzından ibaret, küçük sanayi sisteminin bir artığıdır.” (Topçu 2008: 110)

İş ahlakına değinen Nurettin Topçu, iş ahlakının ve çalışma duygusu değerinin kazanç için harcandığını, çalışmayı aşk ve ibadet sayan İslam ahlakının Amerikan pragmatizmine feda edildiğini düşünmüştür. (Topçu 2008: 126) Bu minvalde ticaretle uğraşan ve iş yapan insanları gözlemleyerek onların ahlaki yönden denetlenmediğini ileri sürmüş ve bir model önerisinde bulunmuştur:

“Küçük esnafın, eski devirlerdeki loncalar gibi ahlaki teşekküllere bağlanmayarak yalnız teşkilatın menfaatlarını araştırıcı dernek ve cemiyetlerle idare olunmaları, çalışmalarının hiçbir ahlaki kontrole tabi tutulmayışı, onları en fazla kazanç endişesinin götürebileceği kadar iğrenç bir çalışma batağına sürüklemektedir. Bütün ömrünü sadece şahsi kazanç emel ve hırslarıyla geçiren insanın bir kazanç makinası haline gelerek içindeki insanlık sevgisinin kararacağını, samimiyetin adım adım hilekârlığa yer bırakarak, zavallı insanı benliğinden sıyrıp bir otomat haline getireceğini düşünmek güç olmayacaktır.” (Topçu 2008: 123-124)

Topçu, para konusunda olumsuz bir duruş sergilemiştir. Para ile maddi kuvvetlere ulaşılabileceğini düşünen insanların yanlış içinde olduğunu ve paranın fazileti

ortadan kaldırmak suretiyle girdiği gönüle bir ateş gibi sokularak fazilet ve gerçek sevgiyi yok ettiğini ifade etmiştir. (Topçu 2008: 139) Topçu, parayı insanın nefisini esir eden bir bela olarak görmüştür.

4. MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNDE EKONOMİ

Mustafa Kutlu, kırk beş yılı aşan hikâyecilik serüveninde, okuyucuyla buluşturduğu yirmiden fazla hikâye kitabında toplumun aksayan taraflarını yapıcı bir dilde eleştirmiş, Tanzimat'tan itibaren sistemli devam eden Türk modernleşmesindeki çarpıklıkları iyi bir sosyal gözlemci sıfatıyla hikâyelerinde ele almıştır. Hikâyelerinde toplumsal değişim ve dönüşümü farklı yönleriyle ele alan yazar, hikâyelerinde küçük insan tipinden; örneğin köy kahvehanesindeki bir emekli insandan başlamak suretiyle, üniversite öğretim üyelerine, siyasetçilere, bakanlara, memurlara, işçilere, mebuslara, esnaflara, imamlara, müezzinlere, ev kadınlarına, çalışan kadınlara, annelere, kızlara varan ve daha toplumun içinde yer alan geniş bir karakter yelpazesi kullanmıştır.

Kutlu, içinde yaşadığı toplumun sorunlarına duyarsız kalmamış, insanların içinde dolaşan, onları yazan, gerçeklik olgusunu hikâyelerine nakşeden bir yazar olmuştur. Bu sebeple edebiyat-toplum münasebeti çerçevesinde Kutlu'nun eserleri büyük bir kaynak teşkil etmektedir. Kutlu eserlerinde 1950 sonrası Türkiye'nin ve Anadolu insanın, dolayısıyla toplumun değişimine ve dönüşümüne tanıklık etmiştir. 1960'ların sonlarında hikâye yazmaya başlayan Kutlu, geride kalan süre zarfında Türkiye toplumunun sosyal, siyasal, iktisadi değişmesine tanıklık etmiş ve bu olguları hikâyelerinde işlemiştir. Ekonomi sahası da bunlardan biridir.

Mustafa Kutlu, hikâyelerinin birçoğunda eşine az rastlanır bir biçimde ekonomiye pek fazla yer vermiştir. Hikâyelerinde yer verdiği örneklere göre, Kutlu'nun ekonomi jargonunu da iyi bilmekte olduğu gözlenmektedir. Hikâyelerinde yer yer bir sayfayı aşan ekonomi ile ilgili bilgiler verir, karakterleri ekonomi üzerinde düşündürür ve konuşturur. Bu yüzden Kutlu'nun hikâyelerinde yazıldığı dönem ile ilgili ekonomik çok unsur bulunur.

Mustafa Kutlu, hikâyelerinde “ekonomi” konusunu, toplumsal değişim ve çözülme bağlamında ele alır. Salt bir ekonomi değil, köyde, kasabada, şehirde yaşayan insanın ihtiyaç duyduğu ve onun konuştuğu ekonomiyi eserlerine taşır. Bazı eserlerinde ise, tam bir ekonomist tavrı benimser ve Türkiye ekonomisine en ince ayrıntılarına kadar değinir.

Kutlu’nun eserlerinde “para” konusu önemli bir yer tutar. İnsanlar para elde etmek için çalışırlar, çabalarlar ancak bu yolda ahiretini, asıl dünyada bulunma gayelerini unuturlar. Kutlu, eserlerinde paranın insanı nasıl değiştirdiğini ve bozduğunu, onu asıl hedefinden nasıl saptırdığını ibretlik vesikalarla ortaya koyar. Diğer taraftan “para” geçinmek için şarttır. Kutlu’nun hikâyelerinde yoksulluk ve geçim derdi ele alınan diğer konulardır.

Kutlu’nun ekonomide yer alan ve önemli bir kavram olan iş ahlakına hikâyelerinde yer vermekte olduğu gözlenir. Düşünce kaynaklarını oluşturan Nurettin Topçu’nun da eserlerinde fazlaca yer verdiği “iş ahlakı” konusu, ticaret ile uğraşan insanların bir şekilde hileye başvurarak ya ayıplı, ya eksik ya da işini tam yapmamak gibi iş hayatının içinde yer alan türlü türlü işler olarak ortaya çıkan sorunlardır.

4.1. İş Ahlakı

Bir ülkede kalkınmayı belirleyecek olan aynı zamanda insan gelişmişliğini doğrudan ilgilendiren konulardan birisi iş ahlakıdır. Günümüzde iş ahlakının bu kadar dillendirilmesinin temel nedenleri arasında şüphesiz ahlaka, adalete ve dürüstlüğe duyulan özlem gelmektedir.

İslam dini, insanlara çalışmanın ne kadar büyük bir sevap olduğunu hatta ibadet hükmünde olduğunu buyurmaktadır. İslam peygamberi Hz. Muhammed (S. A.V.) ise “Şüphesiz ben yüce ahlakı tamamlamak üzere gönderildim” diyerek İslam dininin ahlakı ne kadar yücelttiğini göstermektedir. Çünkü İslam bir ahlak dinidir.

Bu sebeplerden ötürü İslam’da çalışma, iktisadi hayat ve ahlaki değerler iç içe olup, bu alanlar üretim esnasında dürüst çalışmak, emeğin karşılığını vermek, karşılıklı güvene dayalı bir pazar ortamı kurmak, stok yapmamak, hile yapmamak, rüşvet almamak ve vermemek, israfa neden olmamak gibi önemli faziletlerdir. (Karaman 2011: 148)

Bu bağlamda Mustafa Kutlu hikâyelerinde, iş ahlakı dairesinde değerlendirilebilecek konulara yer vermiştir.

“Ortadaki Adam” adlı hikâye kitabında yer alan “Bir Mektup” isimli öyküde şehirleşmeyle birlikte yok olan şehir kimlikleriyle beraber insanların da kimlik ve karakterlerinden ödün verdiğine dikkat çekilir. Para hırsıyla yanıp tutuşan insanların nasıl olur da inançlarına ve değerlerine aykırı işler yaptıkları sorgulanır. Hikâyede, daha fazla para kazanmak için insanların nasıl gayri ahlaki hareketlere tevessül ettikleri vurgulanır. İktisadi alanda insanlar eliyle ortaya çıkan olumsuz tablolar vardır. Kutlu hikâyesinde bunları dile getirir. Özellikle Kutlu, eserinde iş ve ticaret ahlakına geniş yer verir:

“Öğle namazından beraber çıkıp sabahleyin metresi 250 kuruşa satılan su borusunun, öğleden sonra 350 kuruşa satıldığını, satanın bu yol ile Mercedes sahibi olduğunu bilen leblebici Zakir Efendi, dükkân komşusuna neden birşeyler söylemek yerine aynı şeye hevesleniyor?” (Kutlu 1970: 76)

Çıkarıcı ve para hırsı taşıyan esnaf Leblebici Zakir Efendi, daha fazla para kazanmak için komşusunun haksız ticaret yapmasına göz yummuş, onu uyarmamıştır. Bununla da kalmayan Zakir Efendi, kendisi de aynı yanlışa heveslenmiştir.

Şehirlerdeki fiziksel bozulmaya sebep olanların inşaat sektörüne yön veren müteahhitler olduğunu düşünen Kutlu, onların yalnızca şehirlerin silüetinin bozulmasına değil, şehirlere çalışmaya gelen insanların çoğu kez ekmek kapısı olan inşaatlarda maruz kaldığı ahlak dışı uygulamalara da neden olduklarını düşünür:

“Kalfa ne demektir? Kalfa <<disiplin>> namı altında <<insaf>> kelimesini lügatinden en iyi bir şekilde silmesini becerebilen kimse. En iyi bir şekilde müteahhide kuyruk sallayıp işçileri fazladan ne kadar çalıştırdığını en güzel şekilde anlatmak demektir. Üçyüz alıp beşyüz göstermek, beşyüz harcadığından binbeşyüz almaktır.” (Kutlu 1970: 77)

“Yokuşa Akan Sular”da Seydali isimli karakter abdestini alarak hızlıca Cuma hutbesine yetişir, imamın okuduğu hutbeyi dinler. Bu esnada yazar, imamın hutbesinde iş ahlakı ile ilgili ifadeleri paylaşır:

“Kıyamet gününde üç kimsenin hasmı ben olacağım: benim namıma söz verip yerine getirmeyen, insan ticareti yapan, hür insanı satıp parasını yiyen ve bir işçi tutup işini gördüğü halde ücretini ödemeyen.” (Kutlu, 2010b: 88)

Kutlu, aynı hikâyenin devam eden bölümünde imamın hutbesine yer vermeye devam eder:

“İslam’da işçinin şahsiyet, şeref ve haysiyeti korunmuş, emeğin ve işin değeri yüceltilmiştir. Bu cümleden olarak bazı peygamberler peygamberliklerinden önce işçilik etmişler, yani bazı peygamberleri Allah Teâlâ işçiler arasından seçmiştir. Keza Resul-i Ekrem efendimiz sırtında odun taşıyıp satarak geçinmenin el açmaktan kat kat şerefli ve hayırlı bir iş olduğunu ifade buyurmuştur.” (Kutlu 2010b: 88)

Mustafa Kutlu’nun “Yoksulluk İçimizde” adlı eserinde en önemli karakterlerden biri olan Engin bir gün işle ilgili bir meseleyi konuşmak için gazinoya gider. Rakı masasında sürekli olarak kendisine bir şeyler teklif edilir. Bir gazete patronu olduğu anlaşılan kişi, Engin ile birlikte konut işine girme konusunu görüşür.

Engin’in görüştüğü kişi konut projesinin reklam çalışmalarını kendi gazetesinde yapabileceği düşüncesini söyler, Ardından ise adam, siyasi nüfусunu kullanarak iş bitirebileceğinden bahsederek yolsuzluğu bir meziyet gibi gösterir (Kutlu 2011c: 75).

Görüşmenin yapıldığı esnada loş, sarı ışıklı bir ortam ve bir şarkıcı vardır. Engin adamı dinlerken ara ara dikkati dağılır, uzak masalardan birinde bulunan bir kadın Engin’e doğru bakar, böylelikle göz göze gelirler. Bu durumu fark eden adam Engin’e dönerek bayanı tanıdığını, onun bir manken olduğunu ve eğer isterse tanıştırabileceğini söyler. Aslında bu tanıştırma teklifi masumane bir teklif değildir. İş yapabilmenin her türlü yolundan biridir. Öyle ki adamın bütün bu davranış biçimlerinin ardında birlikte iş yapabilmek için ahlaki değerlerle bağdaşmayacak düzeyde bir ilişki türü vardır. Üstelik yazara göre bu gazino ortamı düzenlenmiş bir ortamdır, ahlaksızlıkla iş yapma biçiminin pratik hale getirildiği bir mekândır. Kutlu burada şehir hayatında bozulan insan ilişkilerinin yanı sıra ticari ilişkilerin mahiyetinde de bir dönüşüm yaşandığına işaret eder. İnsanlar para kazanabilmek için bütün gayriahlaki yollara düşünmeden başvurmaktadırlar.

“Anadolu Yakası”nda kanal sahibi Muzaffer, gazeteci Erol’a çalışma hayatında yer alan önemli bir konuyu gündeme getirir. Ekonomide yer alan iş ahlakı konusu; işten kaytarma ve işini tam yapmama gibi sonuçlarla ortaya çıkmaktadır. “Adamı maaşa bağladın mı, kendini işten azat ediyor.”(Kutlu 2012a: 68) diyen Muzaffer, “kaliteye prim” prensibini benimsediğini söyler ve eklemeye devam eder:

“Yani önce işi görelim, para sonra. Ama televizyon Yeşilçam gibi değil. Parayı iş bittikten sonra almıyorsun. Orada ucun ucun veriyorlar, çoğu senet. İş aksatan kendini kapının önünde buluyor. Bizde öyle değil maaş ödüyoruz. Sigorta, vergi. Gider çok yani. İşin ucunu kaçırırsan bunlar seni batırır. İnanmazsın belki ama, bilhassa gece geç vakit yayımlanan stüdyo programlarında kameraman görüntüyü fiksleyip sandalyede uyuyor. Yönetmen uyarmasa horultusu duyulacak.” (Kutlu 2012a: 68)

“Yokuşa Akan Sular”da ekonominin en önemli unsurlarından birine değinilir: İş ahlakı. “Çarpık malı satıyorlar, çürük malı satıyorlar. Para nasıl kazanılır başka” diyor.” (Kutlu 2010b: 83)

4.2. Para

Para, gerek toplumsal hayatta gerekse de iktisadi hayatta icra ettiği fonksiyonlar bakımından önem arz etmektedir. Doğal şartlar altında tabiatın bir çıktısı olarak ortaya çıkmış değildir, mübadeleyi kolaylaştırmak için insanlar tarafından uydurulmuş bir yapay araçtır. Para, ekonomi prensiplerinin etrafında topladığı bir merkez hüviyetindedir. (Zeytinoglu 1970: 463) Ekonomide para her zaman en önemli unsur olagelmıştır.

“Para” konusu hem devletler düzeyinde hem de bireyler ölçeğinde farklı anlamlar ihtiva etmektedir. Bir devlet için para konusu bir politika sonucunda oluşmakta olan, stratejik planlamalarla oluşturulan ve uzun yıllar titizlikle uygulanan bir politikadır. Ancak para bireyler için aynı anlamı ihtiva etmemektedir. Her insanın dünyasında para farklı bir karşılık bulmuş olsa da, ekseriyetle hayatın devam ettirilmesi bağlamında ihtiyaç duyulan eşyanın, gıdanın ve benzeri gereksinimlerin teminine yarayan vasıtaadır.

Ancak modern zamanlarda insanların paraya gereğinden fazla ilgi göstermeleri sonucunda paraya tamah eden ve sadece para için yaşayan insan toplulukları meydana gelmiştir. Mustafa Kutlu hikâyelerinde ahiret inancını unutup paraya salt dünyevî hisler ile yaklaşan insan tiplerini ele almıştır. Bu yönüyle paraya farklı işlevler yüklenmesi sonucu insanı dünyevileştirdiği konusu işlenmiştir. Diğer taraftan tersi de doğrudur. Çünkü modern zamanlarda kapitalizmin de etkisiyle insan eşya ile doğal ya da fitrî olmayan bir ilişki biçimi geliştirmiştir. Manevi değer ve inançların sekülerlik ortamından etkilenmesiyle ortaya çıkan bu tablo, daha fazla kazanma, daha fazla harcama ve harcadığın kadar itibar bulma anlayışının sonuçlarını ihtiva eden tüketim toplumu olmanın bir uzantısı olarak görülebilir.

Mustafa Kutlu, “Oy Dağlar” adlı hikâyesinde para düşkünü bir kırsal kökenli insana yer verir. Selahattin isimli kirvesiyle yaptığı konuşmadan anlaşıldığı kadarıyla; Siliç mezrasından Ali Düzgün, yurt dışına Almanya’ya çalışmaya gitmiş, kısa zamanda orada mal mülk sahibi olmuş ve parayı bulmuştur. Paraya ulaşmak için her yolu mübah gören Ali, paranın sahibi olarak her şeyin sahibi olunacağını söyler:

“Ama Almanda her işi para kuvvetine... Para oldu mu genci de senin, geçkini de.” (Kutlu 1974: 60)

Kutlu, “Hayat Güzeldir” adlı kitabında yer verdiği “Paranın Yüğü” adlı bölümünde para ile başı belada olan Latif Bey’in nasıl bu işin yükünden kurtulamaya çalıştığını anlatır. Zengin hayatı yaşayan ve köşkte oturan Latif Bey, ahiret gününe inanan fakat dini vecibelerini yerine getirememiş bir kişidir. (Kutlu 2011:a 45) Hassasiyet sahibi olduğundan bankada biriken çok miktarda parası onu rahatsız eder. Bu durumu kendisine dert edinen Latif Bey, bir çözüm yolu arar:

“Parayı bir hayır kurumuna bağışlamayı, bir okul yaptırmayı, bir vakıf kurup fakir öğrencilere burs vermeyi, daha birçok iş için bağışlamayı düşündü de düşündü.” (Kutlu 2011a: 44)

Latif Bey, her ne kadar helal yollardan kazanmış olsa da bu parayı, yıllardan beri bankada beklettiğinden parasına helal olmayan unsurlar karışmıştır ve o bundan fazlasıyla rahatsız olmuştur:

“Helal olmayan paranın varlığı geceleri rüyalarına girmekte ve uykusunu kaçırmaktadır. Bu yüzden ölmeden önce bu para meselesini bir an evvel çözüme kavuşturarak, belki bir hayra vesile olarak, Azrail’e son anında gülümseyebilmeyi ümit ediyordu.” (Kutlu 2011a: 45)

Latif Bey, yardımcısı Adil Bey’i çağırarak ona parayı fukaraya dağıtmasını söyler. Fakat Adil Efendi bu sorumluluğu üzerine almak istemez. Ne de olsa para işidir ve çok miktardan bahsedilmektedir:

“Latif Bey Adil Efendi’nin sıkım sıkım sıkıldığını gördükçe keyfe geliyor; ‘Ya, Müslüman! Gör bak bakalım para sahibi olmak nasıl bir şeymiş. Benim boğazımı çok sıktı, biraz da seni sıksın. Hem o kadar da merak edecek bir şey yok canım. Dağıtacaksın bitecek.’ diyordu.” (Kutlu 2011a: 46)

Latif Bey uykuya dalar bir daha uyanamaz. Adil Efendi, uzak semtlerden başlamak suretiyle parayı ihtiyaç sahibi insanlara dağıtır ve buna vesile olan merhum için dua etmelerini ve Yasin okumalarını ister.

Kutlu, “Zafer Yahut Hiç” adlı eserinde, arada bir Almanya’dan gelen Eşref’in abilerine ve kardeşlerine yer verir. Her gelişlerinde Eşref’i de götürmek isterler. Orada bol miktarda para olduğundan ve iyi imkânların bulunduğu bahsederler. İştah kabartarak onu özendirmeye çalışırlar ve her geldiklerinde Eşref’in aklına girmeye çalışırlar:

“Tek bir konu vardı konuştukları: Para

Almanya’da kum gibiydi ve Eşref vakit geçirmeden gelip takıma katılmalıydı.

Buralarda bir kuru maaşa talim etmek aptallığın daniskasıydı.

Böyle böyle Eşref’in derinlerinde uyuyan zenginlik ve güç duygusu uyandı. Uyanmakla kalmayıp bir ejderha gibi bütün benliğini kapladı. Kardeşleri her geldiklerinde Muş’ta, İstanbul’da daire, dükkân, arsa alıyor, yatırım yapıyor ve Eşref’in karşısında kas kas kasılıyorlardı.” (Kutlu 2010a: 46)

Tüm bu gelişmelerden sonra Almanya’ya gitme konusuna sıcak bakmaya başlayan Eşref, Almanya’ya gitmek ister fakat karısı Oya ise gitmek konusunda Eşref ile aynı fikirde değildir. Kardeşleri arasında tek okumuş adam olarak eskiden kendisini örnek aldıklarını söyleyen Eşref, şimdi ise alay konusu olduğunu düşünür. Almanya’da çalışan kardeşlerinin ısrarlı sen de gel teklifleri karşısında, daha çok para kazanmak istediğini söyleyerek eşi Oya’yı ikna etmeye çalışır. Oya ise:

“Ben yıllarca böyle küçük, mütevazı ve mesut bir yuva, bir aile özledim. Allah bana bunu nasip etti. Saadetimi paraya feda edemem.” (Kutlu 2010a: 47) der ve yazar bir meddah gibi mesajını okuyucuya doğrudan verir: “Para saadet getirir mi?”

Kutlu’nun, “Yoksulluk içimizde” adlı hikâyesinde yer alan Engin, para ve mülk peşinde koşan bir karakterdir. Öyle ki bu ihtirası yüzünden çok sevdiği Süheyla’yı terk etmiş ve zengin bir sevgili bulur. Çünkü Engin zengin bir hayat yaşamak ve varlıklı olmak ister. Bu yüzden para hırsı Engin’in gözünü kör eder. Pek çok şeyi unutmakla birlikte değerlerini de bir kenara bırakır. Süheyla’ya verdiği sözleri bir çırpıda unutuverir. Geçmişini, ailesini, babasını, mahallesini, yoksullukla dolu olan yaşantısını, hüznlerini, sevinçlerini ve daha pek çok şeyi unuttur. Hâlbuki Enginin babası bir ayakkabı tamircisidir; yamalı takkesi olan, ekmeği uğruna yıllarını sabırla hasretmiş, alnı kırışık, derin ve manalı gözleri bulunan bir babanın evladıdır. Ancak o zamanın anlayışına uygun olarak geçmişini bir anlamda elinin tersi ile reddetmekte ve onun geçmişini oluşturan değerleri maddi olana tercih eder. Burada paraya ve zenginliğe karşı zaafi olan insanların nasıl değiştiği anlatılır.

Yokluk hali, insanın rahat ve istediği gibi tercihlerde bulunamamasına sebep olan yegâne unsurlardan biridir. Öyle ki, maddenin hâkim olduğu günümüzde insan ilişkileri maddiyat üzerinden ilerlemektedir. Kadın erkek ilişkilerinde dahi bu maddiyatın belirleyiciliği görülebilmektedir:

“Hayat zor demişti Engin. İki ayaklarını bir papuca sokmaktan, kiralardan, ev eşyalarından, fakirlikten-zenginlikten bahseder olmuştu.” (Kutlu 2011c: 24)

Kutlu “Yoksulluk İçimizde” adlı öyküsünde Engin’in geçmiş yaşantısına ilişkin bilgiler verir. Aslında Engin, geçmişini unutmak ve hayatında yepyeni bir

sayfa açmak ister. Engin'in geride bıraktığı yaşantı, yoksulluğun ve yokluğun hazin öyküsüdür. Süheyla ile evlenmek istemeyişinin, onu terk edişinin altında yatan sebep budur: Zengin ve varlıklı olmak. Engin üzerinden verilen bu hadiselerle Kutlu; paranın bir meta unsuru olarak görülmesini gündeme getirir. Yazar, Engin'in çocukken bir yetimhanede kaldığından bahsederek, onun geçmiş yaşantısına ışık tutar:

“O taş duvarlı, yüksek tavanlı, dar, uzun, demirli pencere, uzayıp giden derin karanlık, koridorlu soğuk yetimler yurduna. Boyaları dökülmüş, paslı, gıcırtılı ranzaların sıralandığı, donuk, ıslak bakışların gizlendiği, nemli yatakhane. Ve habire su çeken ayakkabılara, babasının eski kurvaze ceketlerinden bozulup üzerine uyarlanan ceketlere, el örgüsü hırkalara.” (Kutlu 2011c: 36)

Kutlu'nun “Yoksulluk İçimizde” adlı eserinde Engin, her daim yükselme derdinde olan bir karakterdir. Bir gün Süheyla ile konuşur. Ona iş yerinden, müdüründen ve müdürü ile aralarında yapmış olduğu konuşmalardan bahseder. Müdürün kendisine, bir ihaleden yüzde on ayrı bir miktar para teklif ettiğini ve bu durumun zaten para-puldan başka bir şeyi görmeyen kendisini çok mutlu ettiğini ifade eder. Müdürü ileri gitmek suretiyle mektebi bitirdikten sonra Engin'e “Seninle ne işler çevireceğiz” der. Değerlerini hiçe saymaktan geri durmayan müdür ve Engin, ihaleler üzerinden rant sağlayarak, kendilerine maddi menfaat elde etmeyi hedefler. (Kutlu, 2011c: 38)

Mustafa Kutlu “Yoksulluk İçimizde” adlı hikâyesinde, Engin isimli karakterin para hırsı üzerinden toplumsal değişimin ve dönüşümün dolayısıyla da çözülmenin tezahürünü aktarır:

“Sorular yağmur gibi iniyordu. Bizler kimiz, neyiz ve ne yapıyoruz? İnsanları aldatarak, onların saf ve temiz taraflarını kanatıp kirleterek ve katiyyen ihtiyaç duymadıkları şeyleri ihtiyaçmış gibi göstererek, yetmeyen paralarını ve mal varlıklarını, giderek haysiyet ve umutlarını çalarak biriktirdiğimiz bu kirli para. İnsanları birbirine yaklaştıran ve yardımlaşmalarını sağlayan bir alış-veriş değil bizimkisi. Onları her geçen gün daha da ezerek, daha bir küçülterek insanlıktan çıkarmak, eşyaya, mahiyeti meçhul eşyalara zebun kılmak. Başka bir seçenek kalmıyor; ya esir olacaksın, ya zorba...” (Kutlu 2011c: 92)

Mustafa Kutlu, “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyesinde para ve makam uğruna siyasal inançlarından vazgeçen Asım Hoca’dan bahseder. Bir bölümde Asım Hoca ile ilgili bölümlere yer verirken para konusundan bahsedilir. Kutlu, diğer eserlerinde de gördüğümüz para karşısındaki tutumunu veciz bir sözle hicivler, paranın insanlar nazarında çok makbul olduğunu ve paraya çok değer verildiğini ifade eder: “Günümüzde paradan daha gerçek, daha değerli bir şey yoktur.” (Kutlu 1992: 110)

“Rüzgarlı Pazar”da paranın insanın doğasını bozduğuna yer verilir. Temel ihtiyaçlar ve mütevazı geçinmenin ötesinde kazanılan paranın aslında ahiret inancı taşıyan insanlarda dünyevileşme meydana getirdiği anlatılır:

“İş ve para. İş ve para. Adamı öyle bir derinden kavrasın ki, hacca falan gitmeyi unutsun. Araba almaya kalksın, tripleks bir villa yaptırılsın.” (Kutlu 2012b: 59)

Yine başka bir bölümde Kutlu; paraya bakışını yineler: “Yoksullar –bak inanmazsınız- paradan korkar. Korkar çünkü para adamı azdırır. İçin temiz olacak. Bu dünyanın ötesi de var. Biz haysiyetli adamları.” (Kutlu, 2012b: 159)

4.3. Bankacılık ve Finans

Modern anlamda bankacılık batı medeniyetine ait bir kurumdur ve para alıp para satma fonksiyonunu icra etmektedir. Bankacılık ve finans konusu Kutlu'nun "Chef" adlı hikâyesinde ortaya çıkar. Bankalar ve finans kuruluşları kapitalist ekonomi dâhilinde faaliyetlerini yürütürler. Bu kavramlar aynı denize akan nehirler gibi, büyük dünya ekonomisinin çarklarıdır. Topluma sürekli olarak kredi verirler, üzerine faiz işletmek suretiyle insanları uzun vadede borçlandırırlar. Böylelikle sistemin ayakta kalmasını sağlar, kendileri için hayati derecede önemli olan mevduat akışını temin ederler. Kutlu hikâyesinde bu konuyu entelektüel düzeyde sorgulamıştır.

"Chef"te bir bankacı ile medya çalışanının konuşmasında ekonomi ile ilgili görüşlere yer verilir. Banka çalışanı, içinde bulunduğu sıkıntıların sebebi olarak emek verdiği bankayı gösterir. Bunun üzerine medya çalışanı bankacıya bankanın ne olduğunu sorar. Bankacı bankanın kapitalizmin kalbi olduğunu söyler (Kutlu 2011b: 20). Ardından ekler; "Kapitalizm denilen o nane konsantre sermaye gücünün topluma hükmetmesi." (Kutlu 2011b: 20). "Bankalar para basmaz, kredi yaratırlar." (Kutlu 2011b: 21) Bankacı, medyacıya Cemil Meriç'in bir sözünü hatırlatır: "Banka mabed, para mabud." (Kutlu 2011b: 22)

Ardından bankacı, nam-ı diğer şef, para ve banka ile ilgili kendi tanımlamasını yapar:

"Paraya krallar hükmeder, yani devlet. Krediye ise banka. Para, siyasi bir uyulaşımdır; kredi ise iktisadi bir dolaşım. Uylaşmak, yani saymaca bir şeyi benimsemek için yapılan anlaşma iradi bir eylemdir, buna direnebilirsiniz. Lakin kredi karşısında çareniz yoktur. Bakınız şu söylediğime dikkat isterim,

krediye hükmeden paraya, paraya hükmeden devlete, devlete hükmeden topluma hükmeder.” (Kutlu 2011b: 23)

Şef bankacılık ve finansın kapitalizm ile ilişkisi üzerine konuşmalarına devam eder:

“Kredi medeni bir mekanizma. Tarihçiler medeniyeti şehir hayatı ve okuryazarlık olarak tarif ederler. Bakınız tuhaftır. Bakınız tuhaftır ama her ikisi de kredisiz var olamaz. İmparatorluklar, dinin ve siyasi iradenin kredi mekanizmasını az-çok yönlendirebileceği toplum sistemleridir. Kapitalizmin diğer medeni sistemlerden farkı, kredinin devlete ve topluma söz geçirmesidir. Finansörler kapitalist sistemin gerçek kırıllarıdır.” (Kutlu 2011b: 24)

Bu krallık ile mücadele edilebilir mi diye gelen sorular karşısında şef:

“Toplumun kültür düzeyini yükselterek. Yani kendine ve başka toplumlara bakışını, dünyayı ve hayatı yorumlayışını derinleştirerek. O zaman finans kırıllarının egemenliği bu kadar mutlak olmaz. Böhm Bawerk’e hak veriyorum. Şöyle diyor: ‘Bir toplumun kültür düzeyi ile faiz düzeyi ters orantılıdır. Kültür ne kadar yüksekse faizler o kadar düşük, kültür ne kadar düşükse faizler o kadar yüksek olur.’” (Kutlu 2011b: 24)

4.4.Geçim Sıkıntısı

İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için temel gereksinimlere ihtiyaç duyarlar. Bunlar yiyecek, giyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Her yörenin, her ülkenin farklı bir standardı bulunmaktadır. Mustafa Kutlu'nun eserlerinde yer verdiği insan tipleri genellikle Anadolu insanı veya İstanbul'a gelmiş varoşlarda azim ve kararlılıkla yaşama tutunmaya çalışan mütevekkil insanlardır.

Mustafa Kutlu, “Ortadaki Adam”da yer alan “Kendi Kendime” adlı hikâyesinde geçim derdi ve ekonomik unsurlar gibi insanların dönem itibariyle gündemlerinde yer alan konuları mizahi bir yolla eleştirir. Bu eleştiri aynı zamanda eserin yazıldığı döneme de tanıklık eder: “Memur maaşlarına sekizyüz birinci defa çıkan zam ile, tekel maddelerine yapılacak zammın hangisinin daha önce çıkacağını düşünmekten vaz geçtim.” (Kutlu 1970: 103)

“Anlayacağınız Tıraş Oluyorum” isimli hikâyesinde Mustafa Kutlu; yoksul ve geçim derdi içinde kalmış insanların hallerinden kesitler sunar. Hikâyede yazar anlatıcı konumdadır ve tıpkı hikâyede tasvir edilen diğer tipler gibi yazar da geçim derdi içindedir. Yazar, tıraş olmak için girdiği bir berber dükkânında parasal sıkıntılar çeken bir şoförün konuşmalarına dikkat kesilir:

“Sülüman Abi, bildiğin gibi değil. Yediyüzelli kâat ne etsin sekiz baş nüfusa. Etme patron, ezme bu kadar Sefil Ali’yi dedim. Borçluyum, kabul. Ama millet bine, binikiyüze çalışırken, bu insafın kıt çağında yediyüzelli kâada direksiyon dönmez dedim. Döner mi be Hacı Baba sen de!” (Kutlu 1970: 126)

Geçim derdi gibi insanların ekonomik sıkıntıları pek çok zaman toplumlarda insanların gündeminde kendisine yer bulmuştur. Ancak burada Kutlu, bir şoför karakter üzerinden haksızlığın ve adaletsizliğin varlığına dikkat çeker. Çünkü şoför piyasaya göre kıyaslama yapmak suretiyle düşük maaş aldığını söyler. Hem de içinde bulunduğu zor şartları da ilave ederek patronundan zam talebinde bulunur fakat olumlu bir netice elde edemez.

“Yokuşa Akan Sular”da “para” bir geçim derdi olarak karşımıza çıkar. Hayatın devamı noktasında paranın önemli bir işlevi olduğunu bilmekteyiz. Yazar ekmek derdi olarak para konusuna eğilir:

“-Yahu ben o kadar kötü müyüm? Kötü mü şu düşündüğüm şeyler? Dünyanın parası giriyor bu eve. İki bin alıyor küçüğü. Büyüğün ne aldığını hala öğrenemedik. Üç bin de sen şuna. Kabalbazar. Eder beşbin. İkinsekizyüz de benden. Ula altı yedi bin liranın altından vurup üstünden çıkıyor bu ev. Deli olacam, deli. Mümkünü yok delirecem. Ne yerler, ne içerler, ne giyerler? Nereye gider bunca para, şeytan çekip götürmedikten kelli. Memlekette bulgur çorbasını zor bulurduk eskiden. Onların yaşında kara lastik bulduk mu bayram ederdik.” (Kutlu, 2010b: 66)

“Yokuşa Akan Sular”da aile içi geçim derdi özelinden ülkenin içinde bulunduğu ekonomik soruna değinilir:

“Ev aramak mecburiyetindeyim. Evliydim, evim dardı. Aydın bir kişiydim ama aylığım azdı. Mili gelirden bana düşen payın giderek ufalmasını, tükenip yok olmasını karıma bir türlü anlatamıyordum.” (Kutlu 2010b: 74)

4.5.Türkiye Ekonomisi

Dünyada ve Türkiye’de bir ülkenin gelişmişliğini ölçen değişik parametreler uygulanmakla birlikte, bu durumu bugün için nisbi oranda karşılayan kavram “ekonomik gelişme” olarak görünmektedir.

“Ekonomik gelişme” kavramı birinci dünya savaşı yıllarından sonra iktisatçılar tarafından benimsenmiş ve bir ülkenin makroekonomik görüşler içinde değerlendirilmesi noktasında kullanılmaya başlanmıştır. Ekonomik gelişme, nisbi bir kıymet ihtiva etmektedir. Çünkü bir ülkenin gerçek ekonomik refah seviyesi durumunu, sadece bu ifade ile değerlendirilmesi mümkün değildir. Refah, araştırılması ve kıymetlendirilmesi çok zor bir durumdur. (Zeytincioğlu 1970: 1)

Dünyada genel olarak kabul görmüş olan ekonomik gelişme kavramı ışığında ülkeler; yüksek derecede gelişmiş ülkeler, orta derecede gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olarak üç kategoride sınıflandırılmıştır. Türkiye, iki binli yıllara kadar az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunmuştur. Daha sonraları ise ekonomik olarak ortaya koymuş olduğu başarılı sonuçlar ile kalkınma hedeflerini her geçen yıl daha ileriye taşıyarak dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olmuştur.

Bir ülkenin potansiyelini ortaya koyabilmek için günümüz modern ekonomisi iki şeyi ölçüt olarak ortaya koymaktadır. Birincisi az evvel bahsettiğimiz “ekonomik gelişme” ikincisi ise “iktisadi kalkınma”dır. İktisadi kalkınma ülkelerin gelişmişlik düzeyini insani açıdan değerlendiren bir yol olduğu için daha kapsayıcıdır. Çünkü iktisadi kalkınma, bütün ekonomik ve sosyal yapıda olan değişikliklerle birlikte yürümektedir (Zeytinoğlu 1970: 3).

Sadece maddi kalkınma hedef alınırsa eğer, maddiyat ve paranın öncelendiği bir topluma gidilmiş olunacaktır. Bu ise beraberinde insanlığa rağmen hayatını devam ettiren maddeci, hazzı ve hedonist toplumları meydana getirecektir.

Türkiye ikinci dünya savaşına girmemiş, ikinci dünya savaşının yıkıcı etkilerini sınırları içerisinde görmemiş, dolayısıyla genç insanlarını savaşta kaybetmemiş sadece devleti yönetenlerin tasarrufuna bırakılan nedenlerden dolayı iç dinamiklerden kaynaklı olarak bazı tedbirler uygulamış, toplumda bunun elbette bir yansıması da oluşmuştur. Ancak Avrupa ülkeleri ikinci dünya harbi sonrasında köyleri, kasabaları, bütün yerleşim birimleri neredeyse yıkılmış, tarumar olmuştur. Kurumları; okulları, hastaneleri ve daha pek çok tesisi yerle bir olmuştur. Milyonlarca insanını kaybetmiş, düşman işgaline maruz kalmıştır.

1950'lerden 2000'lere gelinen bu noktada on yıllar içinde Avrupa hem ekonomik gelişmeyi hem de iktisadi kalkınmayı sağlamıştır. Başarılı uygulamaları, topyekûn ülke menfaatini düşünmeleri ve çalışmaları sayesinde toplumsal kalkınmayı ve gelişmeyi de başarmışlardır. Bu sayede insan gelişmişliğini üst seviyelere çıkarmışlardır. Fakat ikinci dünya savaşına dahi girmemiş Türkiye ise, 1950'lerden 2000'lere gelinceye kadar kısıtlı sayılabilecek kadar yol alabilmiştir.

Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar bir türlü kalkınma hamlesini başlatıp sürdürememesinin temel nedeni, ülkede ortalama her on yılda bir siyasete balans ayarının yapılması, darbelerin gerçekleştirilmesidir. Bu durum ülkeyi yönetilemez hale getirmiştir. Siyasi istikrar olmadığı için de ekonomik istikrar sağlanamamıştır. Ülkeye yapılması gereken bayındırlık hizmetleri yapılmamış, sağlık hizmetleri yetersiz kalmış ve nitelikli bir eğitim reformu yapılamamıştır.

1980'lerden sonra, Özal'lı yıllar olarak bilinen dönemde Türkiye uluslararası sistem ile daha uyum içinde olmaya çalışmış, uluslararası sisteme entegre olma

yolunda ciddi mesafeler kat etmiştir. Bu dönemde liberal politikaların uygulanmasıyla serbest piyasa ekonomisine geçiş sağlanmıştır. Türkiye’de girişimcilik faaliyetlerinde artış olmuştur. 1980’lerde başlayan bu süreç bu günlere gelinceye kadar, Türkiye’de orta sınıfın geliştiği bir süreç olmuştur. Yine bu dönemde devlet kurumlarında değişiklikler görülmüş ve batı ile uyumlu modernizasyonlar sağlanmıştır.

Mustafa Kutlu, 1950’lerden sonra Türkiye’nin iktisadi olarak geçirmekte olduğu merhaleleri eserlerinde kimi zaman kahramanın dilinden kimi zaman ise bizzat anlatıcı yazarın devreye girmesiyle düşüncelerini dile getirmiştir.

Mustafa Kutlu’nun eserlerinde gördüğümüz Türkiye ekonomisi bahsi, modernleşen ve kalkınan Türkiye’nin başından geçen olaylar üzerinden hikâyelere akseder. Kutlu, eserlerinde en çok ekonomide insan ve değer konuları üzerinde durur. İnsanın olmadığı bir ekonomi tasavvur eder. Yine modern ekonomi literatürünün dayandığı “kıt kaynaklar, sınırsız ihtiyaçlar” bahsine ise kesinlikle karşıdır. O, “kanaat ekonomisi”ni savunur. İnsanların kanaat etmesi gerektiği üzerinde durur. Tüketim toplumu olmaktan ziyade ihtiyaçlar nispetinde şekillenen bir ekonominin varlığını görmek ister.

Mustafa Kutlu, ekonomide insan gelişmişliğine büyük önem verir. Kalkınmanın ruh planından yani toplumsal bir kalkınmadan söz eder. Kutlu, “Sır” adlı hikâyesinde tarihi eserlere iyi bakılmadığından, ecdat yadigârı eserlere sadece turistik bir amaca hizmet eder gözüyle bakmanın ve onları sadece bir meta olarak görmenin yanlış olduğundan bahseder. Bu türden tutum ve yaklaşımların devam etmesi halinde beklenen kalkınma ve ilerlemenin olmayacağını söyler. (Kutlu 1998: 29) Çünkü kalkınma, insan gelişmişliği ve ekonomik kalkınmayı bünyesinde barındırmaktadır. Eğer ki, insan gelişmişliği olmazsa, bir ülke sadece ekonomik olarak büyüme gerçekleştirirse, nihai noktada kalkınma gerçekleşmeyecektir. Bu

bakımdan yazarın tarihi eserler üzerinden bir örnekle açıkladığı konu tam da insan gelişmişliğini gösteren bir kriter olarak durmaktadır. İnsan gelişmişliği, eğitim ve kültür gibi faktörler olmadan ilerleme ve kalkınma gösteremeyecektir.

Kutlu, “Hayat Güzeldir” adlı kitabında yer verdiği “Caney” adlı bölümde toplumumuzda insanların nasıl her şeye rağmen şen şakrak olabildiklerini, sevinebildiklerini anlatır. Yazar hikâyede anlatıcı bir ses olarak araya girer ve bir meddah usulü ile hikâyeyi sonlandırır. Yazar, insanlarımızın “kanaat”i iyi bildiğini ve bu yüzden olumsuzluklar karşısında bile mutlu olabildiklerini düşünür. Bir bölümde; “Sanki hükümet bir çırpıda iç ve dış borçlarımızı temizledi. Sanki terör sona erdi, cari açık kapandı. Evet, insanlarımız bu kadarcık olsun sevinmek, gülmek istiyorlar.” (Kutlu 2011a: 85) diyerek ekonominin ve siyasetin ülkede çok da olumlu bir seyir izlemediğini, fakat bütün olumsuzluklar karşısında insanların mütevekkil olduklarını ve bu duruma kanaat ettiklerini ekler.

Mustafa Kutlu, “Yokuşa Akan Sular”da Türkiye’nin 1950’lerden sonra belirginleşen ve kronikleşen bir sorununa dikkat çeker: Bir zamanlar tarım ülkesi olan Türkiye’de tarım faaliyetleri son on yıllar içinde üretimin hızla düşmesi ya da başka bir deyişle genel sektörler içindeki payının azalması ile ekonomik sorunlar belirginleşmiş ve ardından göçler ile dolan şehirlerde sosyolojik sorunlar ortaya çıkmıştır.

Bir ekonomik konu olan tarım meselesi, Türkiye’nin son 60 yılına baktığımızda doğurduğu sonuçlar nedeniyle sadece ekonomiyi ilgilendiren bir konu olarak karşımıza çıkmamaktadır. Bir ülkede tarımla uğraşan ve doğrudan ya da dolaylı olarak tarımla ilişkili insanlar, tarım sektörü düşüşe geçince bundan etkilenmişlerdir. Özellikle köyde ve kasabada tarımla uğraşan insanlar, sektörün kendi içinden kaynaklı veya diğer başka sebeplerinden dolayı etkilenmişlerdir. Neticesinde ise çareyi gelişen, kalkınan, zenginleşen ve fabrikalaşan kentlere göç

etmekte bulmuşlardır. Bu durum toplumsal olarak daha çarpıcı sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

“Yokuşa Akan Sular”da köyden kente göç meselesine değinen yazar, göçün yaşanmasına neden olan büyük bir ekonomik soruna değinir. Kutlu, kırsalda yaşayan insanların miras yoluyla tarlalarının bölüşülmesi sonucunda kalan toprak parçalarının ekilebilir-dikilebilirliği açısından geçindirebilir olmaması nedeniyle, evlerini barklarını dahası köylerini ve kasabalarını bırakarak nasıl şehirlere göç ettiklerinden bahseder:

“Orası öyle ama dirlik düzenlik olursa. Bizi sorarsan dokuz kardaştık. Hangi birimize yetecek dört parça tarla. Evlenmeye çıksan bir bela, çıkmasan iki. Çıkarı gurbete düşmek oldu. Sonrası tuz gibi dağıldık, un-ufak olduk.” (Kutlu, 2010b: 26)

Türkiye’de kırsaldaki nüfusun özellikle 1950’lerden sonra artış göstermesine paralel olarak tarımsal yapı özelliklerinin değişmesi sonucu kırsaldaki nüfus hızla topraktan koparak kentlere doğru hareket etmiştir.

Türkiye’de kırsaldan kentlere doğru hızlı bir şekilde başlayan nüfus hareketliliği, beraberinde şehirlerde doğrudan ya da dolaylı pek çok etki unsuru oluşturmuştur. Söz konusu hareketlilik, 1950 sonrasında Türkiye’de toplumsal pek çok konuda olumsuzluklara sebebiyet vermiştir. Bu konuyu en güzel şekilde Kutlu eserinde ortaya koyar: “Sonrası tuz gibi dağıldık, un-ufak olduk.” Bu durumun ortaya çıkardığı ilk ve dolaysız etki, hızlı bir kentleşme hareketine karşın kentleşme düzeyinin düşük olmasıdır (Sencer 1979: 43).

Kutlu, “Yoksulluk İçimizde”de ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan bahseder. 1980’lerin başında özellikle ekonomik ya da güvenlik gerekçesiyle bazı sınırlandırmalara gidilmiş, zaman zaman su ve elektrik kesintileri yaşanmıştır: “Sanırım elektrik kısıtlaması yürürlükteydi, sokak lambaları yanmıyordu, dolayısıyla televizyon da açık değildi.” (Kutlu, 2011c: 25)

Mustafa Kutlu, “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyesinde Anadolu’da dolayısıyla Türkiye’de değerlerin çözülüşü ile ilgili bir hususa dikkat çeker. Kurtuluş Savaşı’nın henüz ruh cephesinde yapılmadığını ifade eder. Türkiye’de İslam ruhunun kalkınmasından bahseder, bunun da ancak ilim, ahlak, hak ve adalet yolunda mücadele etmekten geçtiğini belirtir. İnsana her daim çok büyük kıymet verilmesi gerektiği, çünkü Kur’an-ı Kerim’de insandan eşref-i mahlûkat diye bahsedilir. Hikâyede, İnsana verilen kıymetin en güzel nişanesi olarak ahlak eğitiminden söz edilir. Bir düşünce olarak, hikâyenin kaleme alındığı 1980’li yıllarda makineleşme ve sanayileşmeye dem vurmak suretiyle, Nurettin Topçu’nun fikirlerinden hareketle “Devrimizin makine gıcirtısının ahlak ilahilerini susturduğu devirdir.” ifade edilir. (Kutlu 1992: 79)

1980’li yıllarda Türkiye özellikle serbest piyasa ekonomisine keskin bir geçiş yapmıştır. Bunun neticesi olarak da yukarıdan tabana doğru toplum nezdinde karşılık bulan hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci başlamıştır. Bu süreç içinde metanın bazı değerlerin önüne geçme yolunda olduğu görülür. Metanın yoğun bir şekilde zihinlerde yer etmeye başladığı yıllar 1980’den sonraki yıllardır. Kutlu, eserinde sanayileşmenin insanda ahlak kaybına neden olduğu vurgusunu yapar.

Aslında hikâyede yer alan “makine” alegorik bir anlatımla temsil edilir. Temsil ettiği temel unsurlardan biri de insanların içinde bulunmuş oldukları iktisadi hayattır. Bu iktisadi hayat içerisinde insanlar kazancı ön plana çıkarırken değerleri unutmakta ve netice itibarıyla ortaya bir ahlak noksanlığı çıkmasına sebep olurlar.

Kutlu, insana değer verilmesi gerektiğini, ahlak eğitimin yapılmasının bir elzem olduğunu ve ülkede ruh cephesinde bir savaşın yapılabilmesi için bunların temel ihtiyaç olduğunu vurgular.

“Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyede bulunan Asım Hoca, eskiden ideolojik olarak benimsediği davasına sıkı sıkıya bağlı iken daha sonraları bu durumdan uzaklaşır ve aradan geçen yıllar eski günlerini hayatından silip götürür. Fakat oğlu ve yaşadığı bazı haller, onun tekrar kendisini sorgulamasına yol açar. Bu sorgulamalar onun zihin dünyasında iç monologlara dönüşür.

Yine böyle düşünceli olduğu bir zamanda Asım Hoca sınav kâğıtlarını okur. Dönemin ekonomi alanındaki durumuna dair bazı bilgilerin paylaşıldığı bu satırlar, aynı zamanda Kutlu’nun ekonomi ile ne kadar alakadar olduğunu gösterir. Ayrıca eserde 1980’li yıllarda kamuoyu nezdinde gündemde olan ekonomi ile ilgili konular bulunmaktadır.

Kutlu eserinde, “Ortak Pazar ve Türkiye ilişkilerini Türkiye’nin çıkarları açısından değerlendiriniz.” sorusuna mukabil olarak Türkiye’nin Ortak Pazar’la bütünleşmeyi bir hükümet politikası olarak benimsediğini, lakin uygulamada Ortak Pazar’ın anlaşmalarla belirlenen hükümleri uygulanmadığını hatta üçüncü ülkeleri Türkiye’ye tercih ettiğini, bunun da Türkiye’nin kültür yapısıyla alakadar olduğunu söyler. (Kutlu 1992: 72)

19. yüzyılın sonlarında demir çelik ve enerji kaynaklarına endüstriyel anlamda ilk yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Bunu takip eden süreç içinde batı, 20. yüzyıl başlarında hammadde bolluğu ve bu hammaddeyi işleme konusunda ciddi mesafeler kat etmiştir. Günümüzün dev sanayi kuruluşlarının temeli bu dönemlerde atılan adımlar sayesinde olmuştur. Bunu takip eden süreç içinde sanayileşme, silahlanma ve en kısa zamanda en çok insanı öldürme yarışına girince batılı ülkeler,

hammadde kaynakları üzerinde savaşa tutuşmuşlardır. Böylelikle 20. yüzyılın ilk yarısı savaş ve yıkıntılarla dolu bir zaman olmuştur. 1950'lere gelindiğinde ise sanayileşme yarışı tekrar başlamıştır. Plastik, elektronik, petrol ve benzeri çok sayıda yeni teknoloji ve ürün ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri 1960'ların sonlarına kadar bu yenileşme ve sanayileşme konularında liderliğini sürdürmüştür. Avrupa ise Amerika'ya karşı bu üstünlüğünü bertaraf etmek için, 1960'larda "Ortak Pazar" adı altında bir oluşum meydana getirmiştir. (Ülgüray 1974: 48-49) Daha sonları 1963 yılında imzaladığı Ankara Antlaşması ile Türkiye bu "Ortak Pazar"a geçiş sürecine dâhil olmuştur.

İkinci soruda "Türkiye'nin kalkınması için emek veya sermaye yoğun tekniklerden hangisi tercih edilmelidir?" denilir. Bu soruya mukabil olarak; Türkiye'de emeğin, sermayeye nazaran bol ve ucuz olduğu, bu yüzden de kalkınmada emek yoğun tekniklere önem verilmesi gerektiği, tarıma dayalı sanayi, el sanatları ve küçük sanayinin geliştirilmesi gerektiği ifade edilir. (Kutlu 1992: 74)

Kutlu yine eserinde, dönem itibariyle tartışılan bir konuya değinir. Türkiye'de genç nüfusa dikkat çeken Kutlu, bu genç kitlenin iyi yönlendirilerek ülke kalkınmasına olumlu tesir edebileceğini ifade eder.

Üçüncü soru, "Faiz oranlarının serbest bırakılması ve bankerlik olayını Türkiye'nin kalkınması açısından değerlendiriniz."dir. Bu soruya cevap olarak; faiz oranlarının serbest bırakılmasının bankalarda ve bankerlerde büyük fonların birikmesine yol açtığı fakat bu fonların yatırımlara değil kısa sürede büyük kâr getiren işlere ve spekülasyonlara yönlendirildiği, bu sebepten ötürü de kredi maliyetlerinin yükseldiği, aynı zamanda işletmelerin finansal ihtiyacının dar boğaza girdiği ve sonuç olarak müteşebbislerin hevesinin kırıldığı ve emeksiz geçim eğiliminin yükseldiği kaydedilir. (Kutlu 1992: 75-76)

Kutlu, “Ya Tahammül Ya Sefer”de 1970 ve 1980’li yıllarda Türkiye ekonomisini ciddi derecede etkileyen “bankercilik, faiz ve tefecilik” konusuna değinir. Banker faciası olarak bilinen olayda; ezilenler yüksek faizle para verenler değil, yüksek faizle para vermek için paralarını bankerlere koşturan küçük tasarruf sahipleri olur. İnsanlar akın akın, daha fazla kazanmak için bütün varlıklarını satıp bankerlere yatırırlar. Banker skandalı, tüketicilerin aşırı yüksek faizle sömürülmesinin değil, aksine tasarrufçuların yüksek faiz beklentisiyle elinde avucunda ne varsa araçlara kaptırması olayıdır. (Bulutoğlu 1984: 14-15)

1981 yılı Kasım ayında 1083 bankerin faaliyet gösterdiği, bunların 154’ü Ekim sonuna kadar Maliye Bakanlığı’na başvurmak suretiyle ruhsat yenileme işlemi yaptırmışlardır. Bunlar yaşanırken her gün birkaç banker ve faizci ortadan kaybolmuş, 1981’in son dört ayında 30 banker kaybolmuş, biri intihar etmiş, biri trafik kazasında ölmüş, dördü tutuklanmış, yedisi takip altındaymış. 1981’in sonunda Türkiye’de insanların bankerlere ve faizcilere olan güveni tamamen sarsılmıştı. Yaşananlar sosyal bir infiale dönüşmüş, banker büroları yağmalanmıştır. (Bulutoğlu 1984: 21-21)

Türkiye’de insanların çoğu, yastık altında biriktirdikleri paralarını ve kıymetlerini veya birikimlerini bankerlere ve faizcilere yatırmışlar, üzerinden kısa bir süre geçmesine rağmen bankerlerin ve faizcilerin dolandırıcılıkları ortaya çıkmıştır. Pek çok insan parasını kaybetmiştir. Kalkınmada, bir de girişimciliğin daha önem kazandığı 1980’li yılların hemen başında yaşanan bu gelişmeler elbette toplumda olumsuz etki meydana getirmiştir. İnsanlar iş yapabilecekleri sermayelerini bir çırpıda haksız yere daha fazla kazanmak arzusuyla çarçur etmişlerdir. Kutlu, eserinde üstü örtülü olarak buna değinmiştir.

“Sır”da vapura binip oturduktan sonra gazeteye göz atan kahraman anlatıcı bakış açısı sergileyen yazar, gazetede bazı başlıklar ilgisini çeker ve satır satır

bunları okuyucuyla paylaşır. Burada enflasyon sorununa dikkat çeken yazar, enflasyonu Türk ekonomisinin karşılaştığı temel bir sorun olarak görür. Enflasyon, ekonomide kaynak dağılımını etkilemektedir. Türk parası enflasyon yüzünden tasarruf aracı olmaktan çıkmaktadır. Enflasyon belirsizlik oluşturmakta, faizlerin yükselmesine sebep olmakta ve özel sektör yatırımlarını olumsuz etkilemektedir. Gelir dağılımında orta direk aleyhine durumu çeviren enflasyon, vergi dışı kalan spekülative gelirlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. T.C. Merkez Bankası batı ülkelerinde olduğu gibi bankaların toplam rezervlerinin kontrolüne dayanan bir para politikası uygulamalıdır. Kamunun finansman ihtiyacı T.C. Merkez Bankası’ndan doğrudan karşılanmalıdır. Fon gelirleri kademeli olarak bütçeye aktarılmalıdır. (Kutlu 1998: 32-33)

“Huzursuz Bacak”ta Ömer Faruk bir sabah gazetelere göz atar. Gazetede daha önce televizyonda gördüğü bir hadiseyi anlatan bir köşe yazısına dikkat kesilir. Yazar, köşe yazısına hikâyede tamamıyla yer vermiştir. İlgili yazı ekseriyetle siyasal istikrarsızlık ve ekonomik sorunlar bağlamında ortaya çıkan sosyal bunalımlarla ilgilidir.

Yazıda, Başbakanlık önüne gelerek derdini anlatmaya çalışan, aç, işsiz ve hasta olduğunu vurgulayan ve yardım istemeye gelen gırtlak kanseri bir adamın nasıl yaka paça uzaklaştırıldığı anlatılır. Yine yazıda şu ifadeye yer verilir: “Ve bu adam devletin kerim gölgesine sığınmak, şefkatli kollarına atılmak istemiş.”(Kutlu 2008: 39)

İlgili yazıda; Türkiye’de Arjantin’de olduğu gibi sosyal bir patlama olup olmaması tartışılır. Yazar, sosyal patlamanın çoktan beridir ülkede yaşandığını imalı bir şekilde ifade eder. Ancak bu sosyal patlamanın milletin asaletine, geçmişine, inancına, aile yapısına, devlet bağlılığına ve vakarına yakışır şekilde gerçekleştirildiği, böyle olunca zahirde çok da sosyal patlamanın etkilerinin

görülmediği, toplumun bu durumu tolere ettiği vurgulanır. (Kutlu 2008: 40) Ayrıca yazının sonunda şu ifadeler yer verilir:

“Dünyanın gelir dağılımı bakımından en adaletsiz ülkelerinden biri olan Türkiye’de ilk iş olarak adaletin işlerlik kazanmasını bekliyor. Vurgunu, soygunu, hortumu görüyor; sineye çekiyor. Devlet denilen o soyut varlığa hala güveniyor. Devlet bu asil millete layık olmalıdır.” (Kutlu 2008: 41)

“Huzursuz Bacak”ta Ömer Faruk, eski arkadaşı Halil’in haber verdiği “kalkınmada öncelikler” isimli konferansa akademik ilgi alanına girdiği için katılmak ister. Bunun üzerine ilgili konferansa gider, konuşmacıların tebliğlerini sunduklarını görür. Salon kalabalık değildir. Ömer Faruk kalkınma konusunun pek de umursanmadığını düşünür:

“Salon Dolmamış. Demek ki memleketin “kalkınma meselesi” o kadar önemli bulunmuyor.” (Kutlu 2008: 104)

“Salondakiler tebliğlerini sunuyor. Salondakiler bunları pek de umursamıyor.” (Kutlu 2008: 104)

Sonra solonda ani bir olay gelişir. Tebliğini sunmak üzere bir profesörün adı zikredilir. Ancak kimseden ses çıkmayınca Ömer Faruk o kişinin salonda olmadığına kanaat getirir ve birden kendini kürsüye atar. Ömer Faruk’un derdi, kalkınma konusu ekonomi ile ilgili olduğu için ve akademik ilgi alanını teşkil ettiği için salondakilere ders vermektir. Konuşmaya başlar.

İlk problemin düzen olduğunu söyleyen Ömer Faruk, düşüncesini bir örnekle açıklar. Fransa’dan otomobille Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan

üzerinden Türkiye'ye gelirken saatteki hızları 70 km'yi geçmeyen tırların görüldüğünü, ancak bu tırların Kapıkule'den geçerek Türkiye'ye giriş yaptıkları andan itibaren hızlarını 120 km'nin altına düşürmedikleri ve sol şerit ihlali yaptıklarının görüldüğünü söyler. Modern medeniyeti, otomobil medeniyetine benzeten Ömer Faruk, düzenin ana simgesinin de trafik olduğunu ekler. Ona göre trafikte bir düzen sağlayamamış bir ülkenin siyasette bir düzen tutturması diye bir şeyin söz konusu olamayacağını ifade eder. (Kutlu 2008: 106)

Ömer Faruk'a göre ikinci problem hukuktur. Türkiye'de uyulması zorunlu hukuk kurallarının eksikliğinden kaynaklı bir problem olduğunu, komünist ve kapitalist ülkelerde olduğu gibi bir hukuk kuralı olsaydı, tır sürücüsünün bu kurala uyacağından söz eder. Müeyyidelerin ve kuralların olduğu bu ülkelerde kurallara uymayanların vakit geçirilmeden cezalandırıldıklarını ifade eder. Ömer Faruk konuşmasını şu şekilde sürdürür:

“Kaynağını hatırlamıyorum ama İlhanlılar dönemi İran şehirlerinin giriş/çıkışlarında üzerinde insan (maketi?) asılı darağaçları olmuştur. Yani bu belde yasalara uymazsanız, başınıza gelecek olan budur manasına. Trafik işaretleri de Avrupa'da böyle algılanıyor. Park yapılmaması gereken yerde iki defa park eden arabanın sahibi önce doktor muayenesine gönderiliyor, sonra mahkemeye çıkarılıyor. Para cezası da cabası!” (Kutlu 2008: 106)

Hukuk, bir ülke için çok önemli bir değer ifade etmektedir. Çünkü hukuk kuralları insanlar arası ve insanlarla devlet arasındaki ilişkiyi belirleyen yasalar ve normlar manzumesidir. Bu yüzden hukukun işletilmesi konusu bir ülkenin her türlü kalkınmasında büyük önem arz etmektedir.

Üçüncü problemi özgüven eksikliği olarak gören Ömer Faruk, bunun sonucu olarak fikir üretmek konusunda aciz olduğunu ve özgün sözler söylemekten

korkulduğunu ifade eder. (Kutlu 2008: 107) Mustafa Kutlu, fertlerin ve toplulukların kendinden emin bir şekilde hareket ve tavır içine girmelerini beklediğini söyleyerek, toplumun kalkınması hususunda özgün sözlere ve beraberinde nitelikli eylemlere ihtiyaç olduğunu belirtir.

Ömer Faruk dördüncü problemi hareket eksikliği olarak tespit eder. Ona göre insanlar özgün fikirler olmasa da çok konuşmakta, fakat az iş yapmaktadır. İş yapmanın mesuliyet getirdiğini söyleyen Ömer Faruk, insanların bir bakıma mesuliyetten kaçtığını ve mesuliyetin bir isyan ahlakı istediğini fakat şimdi isyan ahlakı uzun bir konu olduğundan bu konuya giremeyeceğini ifade eder. (Kutlu 2008: 107 huzursuz bacak) Burada, Kutlu'da Nurettin Topçu'nun Hareket felsefesinden hareketle isyan ahlakının izleri açık bir şekilde görülmektedir.

Salonda bulunan topluluk karşısında kürsüden konuşmaya devam eden Ömer Faruk, son problem alanı olarak dertsizliğe işaret eder. İnsanların artık büyük meseleler karşısında duyarsız kaldığını, bu konularla ilgilenmediklerini, idealsiz ve hesapçılık ile iş kotardıklarını fakat bu yaklaşımla insanların büyük organizasyonlar kuramayacaklarını ifade eder. (Kutlu 2008: 107)

Mustafa Kutlu, kalkınma açısından gördüğü bu büyük tehlikeleri paylaşarak, toplumun ilgi ve eğilimlerinin nasıl değiştiğini ortaya koyar.

4.6. Kapitalizm

Tarihsel ve toplumsal bir sistem olarak görülebilecek olan kapitalizm, türemiş olduğu kapital yani sermaye kavramından gelmektedir. Sermaye ise kapitalizmde en temel argümanı ifade etmektedir ve “birikmiş zenginlik” anlamına gelmektedir. (Wallerstein 1992: 11)

Kapitalizmde sermayenin kullanılması ve devreye sokulması özel bir anlam ifade etmektedir. Kapitalizmde başlıca hedef ilk etapta sermayeyi korumak suretiyle onu daha da büyütme yolumdur. Sermaye sahibi olarak düşünüldüğünde kapitalist, sermayeyi sürekli ve sistemli olarak daha da büyütme yoluna gitmektedir. Bunu yaparken hedefine ulaşmak için sermaye sahibi, başka kişilerle farklı ilişkiler ağı kurmak zorunda kalmaktadır. (Wallerstein 1992: 12) Bu durum ise serbest piyasayı meydana getirmektedir. Bu öyle bir ortamı ifade etmektedir ki, sermayesini artırmak ve daha fazla kazanmak için mücadele gösteren birçok kişinin kazanç doğrultusunda hedeflerinin kesişmesiyle birlikte başlayan yıkıcı ve sarsıcı sürecin ortaya çıktığı bir ortamı gözler önüne sermektedir. Bu ortamda ortaya çıkan en büyük toplumsal sorunların başında ise değerlerin çözülmesi gelmektedir. Daha fazla kazanmak ve bunu başarmak için topyekûn bir mücadele içine girmek, hedefe ulaşma noktasında bazı fitrî davranışların askıya alınmasına sebep olmaktadır.

Weber kapitalizmi kazanç uğraşısı ile özdeş olduğunu düşünmekle birlikte, onu sınırsız kazanma açlığı ile bir tutar. Weber, kapitalizmi olumlamak suretiyle, aslında kapitalizmi insanın içinde var olan bu güdüyü dizginleyici bir etki olarak görür. Weber kapitalizmi şu şekilde özetler: “Değiş tokuş fırsatlarının kullanımından kazanç bekleme üzerine kurulu, yani (biçimsel) barışçıl kazanç fırsatları üzerine kurulu bir eylem.” (Weber 1997: 17)

“Huzursuz Bacak”ta Ömer Faruk, İstanbul ve şehir üzerine düşünürken içinde ülkenin iktisadi gerçeklerine dair düşüncelerden bahseder:

“Kurduğumuz medeniyet esasen tarım toplumuna dayanıyordu. Biz sanayi kuramadık. Sanayi medeniyeti inşa edenlerin fikir ve eserlerini ya ithal ettik ya da taklit. Belki vahşi kapitalizmin kurduğu bu sanayi, bu medeniyet bizim inanç ve geleneğimize uymuyordu.” (Kutlu 2008: 119)

Kalkınma sorununa dikkat çeken Mustafa Kutlu, sanayi toplumu olamayışımıza sebep olarak tarım toplumu oluşumuzu görür. Batılılaşma hareketleri ekseninde sürdürdüğümüz modernleşme ve sanayileşme konularında öze inilememiş, batıda ortaya çıkan ve sosyal bir taban bulan sonuçlar, sanayi ve modernleşme bağlamında alınıp uygulanmaya çalışılmıştır. İki yüz yıldan fazla bir zamandır devam etmekte olan modernleşme konusu ekseriyetle bu çerçevede seyir izlemiştir. Fakat sosyal ve kültürel olarak Türkiye’de böyle bir toplum bulunmadığı için yenileşme hareketleri yüzeysel kalmıştır. Özellikle 1980’lerde başlayan ve dünya ekonomisiyle bütünleşme sürecinde Türkiye’ye ciddi şekilde yerleşmeye başlayan kapitalizm, Türkiye toplumunun inanç, medeniyet birikimi ve geleneğine uymamaktaydı. Medeniyetimizin bu serencamı karşısında kayıtsız kalamayan Kutlu, bunu kendisine dert edinmiş, Türkiye’nin tam olarak sanayileşememesine ve kapitalizme teslim olmasına dikkat çekmiştir.

Kalkınan ülkelerde sağlıklı ve düzensiz olarak göze çarpan başlıca unsurlardan birisi ikili ekonominin ortaya çıkmasıdır. İkili ekonomide birbirinden ayrı iki dünyada yaşayan insanlar vardır. Bununla birlikte iki ayrı yaşam düzeni vardır. Ortak bir yaşam düzeninde birleşmiş olsalar dahi birisi varlıklı diğeri yoksuldur. Bu durum öyle bir manzarayı ortaya çıkarmaktadır ki, yoksul zümrede yer alıp da en çok gelir elde eden, öteki zümreye dâhil olan en alt gelir seviyesine sahip olana göre kat ve kat aşağılarda bulunmaktadır. Bu durum ikili ekonominin yarattığı

siyasal ve toplumsal gerginlikler meydana getirmektedir. İkili ekonomi olgusunun neden olduğu kitlesel işsizlik ve köyden kente göç kalkınmayı olumsuz yönde etkilemekte ve önlem alınmadığı takdirde ise sanayileşmeyi olumsuz etkileyecek ve kentlere hücum eden nüfus ile ortaya idare edilemez toplumsal sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. (Schumacher 1979: 196)

Gelir adaletsizliği ile ortaya çıkan bu tablo kapitalizmin neden olduğu bir çarpıklık olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, bu sistemde para parayı çeker ve parası olan olmayana oranla çok daha fazla kazanır. Bugün şehirlerde ortaya çıkan toplumsal sorunların temelinde kapitalizmin doğurmuş olduğu sonuçların etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle göç sonucu ortaya çıkan çarpık yapılaşma, gecekondulaşma ve şehirde yaşayan insanların sorunları gibi bir çırpıda zikredebilecek olgular bulunmaktadır.

Londra’da veya New York’ta bulunan borsada soyanın bir ayda iki puan kaybetmesi demek, Brezilya’nın Sao Paulo kentindeki çocukların ölüm oranının yüzde iki oranında artması anlamına gelmektedir. Çünkü soyanın dünya piyasasındaki kazanacağı değere paralel olarak çocuklara süt için bütçe ayrılmıştır. Bu iki puanlık sapma ile bütçe revize edilecektir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere kapitalizm bu yönüyle sahip olduğu piyasa argümanı ile insanların kaderini belirlemekte, toplumsal çöküntü ve ölümler üretmektedir. Tüm bunlar göstermektedir ki, kapitalist dünyanın kökeninde olumsuzluklar vardır. Bu açılardan, kapitalizmin en önemli aracı kaynağı olan piyasa modern bir dinin ortaya çıkmasına da kaynaklık etmektedir. Bu din “meta dini”dir ve piyasa insanlık tarihinin hiç tanıklık etmediği türden bir putperestliği ortaya sürmektedir. “Meta dininin temel dogması şudur: Para her şeye kadirdir! Piyasa yazgımızı ve geleceğimizi, vicdanımızdan çok daha iyi belirleyecek olan görünmez bir el konumundadır. Zira en uygun çözümün ne olduğuna karar veren, daima piyasadır.” (Boff 1994: 312-315)

Mustafa Kutlu, kapitalizm ile ilgili görüşlerini pekiştirir. “Huzursuz Bacak”ta Ömer Faruk ekonomi üzerine düşüncelerini teorize eder. Zaten yurt dışında doktorasını yapmış, orada bir müddet çalışmış, ekonomi alanında ihtisas sahibi olmuş birisidir.

“İnsanlık kapitalizmin karşısında teslim bayrağını çekti, tarihin sonu geldi. Böyle diyorlar, haklı görünüyorlar. Biz buna razı olamayız.

Mutlaka bir çıkış yolu bulmalıyız. Mutlaka...

Onların vardığı netice “Tüketim Ekonomisi” ise, benim teklifim “Kanaat Ekonomisi”dir.

Bu fikir zaten yurtdışındaki yıllarımdan beri içimde mayalanıp duruyordu.

Demek ki burada bir yandan organik tarım yaparken, bir yandan da “Kanaat Ekonomisi” kitabını yazacağım.” (Kutlu 2008: 162)

“Anadolu Yakası”nda Muzaffer, gazeteci Erol’un televizyon ile ilgili sorularını yanıtlarken, televizyonun aslında ne kadar da insanları alıkoyduğuna, kendine bağımlı hale getirdiğine ve ekonomik olarak tüketim toplumu oluşturma yolunda reklamlar vasıtasıyla insanları etkisi altına aldığını söyler:

“İyice mayıştığımız sırada reklamlar hücumu geçiyor. Bizi yumuşak karnımızdan vuruyor. Hanım bir yandan, çocuklar öte yandan hiç ihtiyacımız olmayan malları, eşyaları alalım baba, alalım diye tutturuyor. Ertesi gün bakıyorsun tüm komşular o malı satın almış. Sen artık dayanamayıp teslim oluyorsun. Mutfağımız robotlarla, banyomuz deterjanlarla doluyor; kredi kartları havada uçuşuyor, tatil programları bizi bize bırakmıyor.”(Kutlu 2012a: 122)

Kutlu, burada kapitalizmin diğerk önemli araçlarından biri olan reklam unsuruna değinir. Tüketim çılgınlığının bir sonucu olarak ya da tüketim çılgınlığını besleyen bir kaynak olarak düşünöldüğünde, kapitalizm reklam aracılığıyla insanları ihtiyaçlarından daha fazla tüketmeye, eskisini değıştirip yenisini aldırmaya ve doyumsuz ve kanaatsiz bir insan oluşturmaya çalışır.

“Anadolu Yakası”nda Muzaffer’in gazeteci Erol ile konuşmalarında tarım toplumu-sanayi toplumu tartışması yapılmaktadır. Muzaffer, taşra diye bir şey kalmadığını, dünyanın artık bir köy olduğunu ifade eder. Gazeteci Erol, tarım toplumundan hala kurtulunamadığını söyleyince, Muzaffer ona “Al işte bir çağdaş adam daha.” diyerek sert bir tepki gösterir, tarım toplumu olmanın zararsız bir şey olduğunu ve ondan neden vazgeçileceğine dair soru sorar. Erol ise sanayi-tarım toplumu karşılaştırması yaparak cevap verir ve sanayinin refahı getirdiğinden söz eder. Bunun üzerine Muzaffer sanayinin getirmiş olduğu zannedilen refaha bir göndermede bulunur:

“Elbette. Fabrikalarda birer robot olan insanı nasıl görmezden gelebiliriz. Sonra izin zamanı bir turizm şirketi bu robotları toplayıp, paketleyip, güneş-deniz-kum ve aşk diyerek bir beldeye postılıyor. Orada sabahtan akşama kadar içip, çiftleşip, kurtlarını döküyorlar. Bol fotoğraf çekip yıl boyunca birbirlerine gösteriyorlar. Sonra yine inlerine paydos zillerine, seküler saate bağlı esaret günlerine geri dönüyorlar. Refah bu mu?” (Kutlu 2012a: 123)

4.7. Sendikacılık

Sendikaların tarihi eskilere kadar gitmekle beraber, günümüzde şekillenen ve bulunduğumuz dönemi kapsayan 1980 sonrası tablo bizim için daha önemli olacaktır.

1970’li yıllardan itibaren giderek tırmanan toplumsal olaylar insanların kamplaşmasını doğurmuştur. Bu yıllarda ciddi anlamda sokak olayları olmuş ve her gün insanlar ölmüştür. Bu gidişata son vermek maksadıyla 12 Eylül 1980’de Kenan Evren askeri bir darbe gerçekleştirmiştir. Darbe akabinde Bülent Ulusu hükümeti kurulmuştur. Daha evvel 24 Ocak 1980’de alınan ekonomi kararlarının aynen uygulanmasına karar verilmiştir. Bu dönemde “neo-liberal” politikalar uygulanmış ve ithal ikameci sanayileşmeden vazgeçilmiş, ihracata ve sanayileşmeye önem verilmiş ve dolayısıyla ihracata dayalı bir kalkınma modeli uygulanmıştır.

Özal’lı yıllar olarak bilinen bu dönemde devlet yeni benimsemiş olduğu ekonomi politikalarının da etkisiyle, kendisini küçültmek ve ekonomi içindeki payını azaltmak istemiştir. Bu doğrultuda 1984’lü yıllarda KİT’lerden başlamak suretiyle özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir. 1980’lerin hemen başında ortaya çıkan bu liberal politikalar ışığında oluşturulan ekonomi stratejileri günümüze kadar gelen süreçte aynı minval üzere uygulanagelmıştır.

1980 sonrasında Türkiye’de sendikacılık alanında değişimi hazırlayan unsurlardan birkaçı da, sektörler içinde istihdamın dağılışındaki farklılık, iş gücü yapısındaki değişim ve işsizlik oranlarındaki iyileşmelerdir. (Mahiroğulları 2005: 291)

Devletin 1980’de serbest piyasa ekonomisine geçişi ile Türkiye’de sendikacılık da bir değişime uğramıştır. Özellikle devletin özelleştirmelere başlaması

Türkiye’de sendikacılık alanında şartların değişmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye’de sendikalar yeni döneme ayak uyduramamış ve Kutlu’nun eserinde bahsettiği gibi çalışma hayatını ve ülke ekonomisini doğrudan etkileyen olumsuz bir faktör olma noktasına gelmişlerdir.

Mustafa Özel; sendikaların kapitalist sistemin emniyet sübabları olduğunu, görevlerinin ise emek gücünü ehlileştirmek, sistem için bir tehlike olmaktan çıkarmak olduğunu söylemektedir. Bunu yaparken de, temsil ettikleri çalışan kesimi için hayatı biraz daha tahammül edilebilir kılacak tavizler koparmak olduğunu ifade etmektedir. (Özel 1995: 40)

Kutlu “Yokuşa Akan Sular”da ekonomi ve çalışma hayatında önemli bir konu olarak karışımıza çıkan “sendika” meselesine değinir:

“Grevci sendika lideri, biraz erkence de olsa olayla ilgili yazılı beyanatını daktiloya çekmeye hazırlanıyordu. İşin tuhafı, fabrika ambarında ilk defa Avrupa’ya mal ihracı için ambalaj hazırlanıyordu.” (Kutlu 2010b: 44)

Başka bir bölümde iki kişinin aralarında gerçekleşen konuşmaya yer verilir. Konu elbette sendika fakat iki kişiden biri ötekine sendikanın sıkıntılı bir iş olabileceğinden ve başına iş açabileceğinden bahsederek konuya dikkat çeker. Öteki ise, sendikalı olarak heyecan kaplı bir ruh haliyle aldırılmaz:

“- Nerede kaldın yine, baban söylendi durdu.

- Sendikadaydım. Arkadaşlarla toplandık.

- Sendika, sendika. Başına bir iş açar bu senin.

....

- Toplu sözleşmeye bir hafta kaldı. Bu sefer koparacağız.
- Ya grev olursa?
- Bırak şimdi grevi, olmaz. Geçen sefer heriflerin gözü korktu.
- Ben de yüreğim ağzımda gezdim ama. N’olur grev olmasa.
- Verecekler. Mümkünü yok verecekler. Mesailer, cumartesi-pazarları, bayramları topla.” (Kutlu 2010b: 70-71)

4.8.Dünyevileşme

Diğer bir adıyla sekülerleşme olan dünyevileşme kuramı pozitivizm yüklü içeriği ile yakın gelecekte insanların inançlarından sıyrılacağını ve dinlerden ciddi şekilde uzaklaşacağını ön görür. Modernizm ve kapitalizmin yıkıcı etkisinin en ücra köylere kadar girdiği günümüzde toplumsal bir çözülmeden bahsedilebilir. Günümüzde insanlardan birçoğu para hedefli ve maddi kaygılar ışığında hayatlarına yön vermektedirler. Bu durum ise, insanın maddeci, metacı, hedonist bir zümreye sevk etmektedir.

Kutlu’nun eserlerinde dünyevileşme, değerden uzaklaşma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Genellikle değerlerin askıya alınmasına neden olan unsur para, makam veyahut başka bir dünya menfaatidir.

Kutlu “Ortadaki Adam”da yer alan “Bir Mektup” adlı hikâyesinde, şehirlerdeki değişimlerden ve bozulmalardan bahsederken bir genelleme yapmak suretiyle bozulma ve çözülmeyi işaret etmektedir:

“Bu şehrin kanını emiyorlar. Bu şehri şehra şehra tırnaklayıp son damlayı içmeye, son ümidi söndürmeye yarışıyorlar. Bir ortaçağ taassubundan kopmuş, bayağılığın ne olduğundan bihaber, adına en yaldızlı kartvizitleri bastıranlar soyuyor. Soyuyor, çalışıyor, zimmetine geçiriyor, sonra da göğüsünü gere gere bir abdestle üç vakit namaz yetiştiriyorlar. Yetiştirsın, yetiştirsın. ALLAH bunların kalblerine –eğer varsa- merhamet yetiştirsın, insaf yetiştirsın..” (Kutlu 1970: 77)

Kent ortamında daha fazla kazanmaya çalışan ve bu doğrultuda hedefe götürecek her yolu mubah sayan insanları şiddetle eleştiren Kutlu, onların gündelik hayat içinde diğer insanların haklarını gasp ettiklerini ve soyup zimmetine geçirdiklerini söyler. Kutlu, anlatıcı yazar konumunda adeta iş ve ticaretle uğraşan insanların bir kısmının adaletten yoksun bir şekilde hareket ettiklerini ifade eder.

Kutlu, “Yokuşa Akan Sular”da bir iş yerinde vuku bulan hadiseyi aktarır. Öyle ki, bir zamanlar iş ve çalışma hayatında din merkezde yer alırdı. İş yerleri dualarla açılıp dualarla kapatılırdı. Ahilikten itibaren günümüze kadar gelen bu uygulama ve gelenek aslında bir bakışın ve bir değer sembolü olarak toplum hayatında varlığını sürdürmüştür. Lakin hikâyede anlatıldığı gibi, bir iş yerinde çalışmakta olan Seydali, ikinci namazını kılmak için kısa süreliğine işine ara verir. Bu sırada iş yerinde onu arayan Derviş usta ne yapacağını bilmez bir halde, aslında sorunun işverenden kaynaklandığını, onun bu tip hareketlere iş yerinde müsaade etmeyeceğini söyler:

“- Uuyy, endamına vurulayım. Namaza durmuş daa. Ne etmeli şimdi? Nasıl anlatacağız buna, laftan bilmez, sözden anlamaz. Kerim Bey’in kulağına giderse. İş tatil edip namaza durmuş diye...” (Kutlu 2010b: 30)

Kutlu'nun "Yoksulluk İçimizde" adlı eserinde Engin'e baktığımızda insan hayatında değişimin nelerden kaynaklandığını görmemiz mümkündür. Mesela onun hayatına eğildiğimizde çocukluk yıllarını görürüz. Çocukluk yıllarında, aile ve sosyal çevresinden kaynaklı, onun hayatında olumsuz etkiler yaratabilecek durumlar ortaya çıkmıştır. Böyle bir durum, onun zihin dünyasında karmaşıklığa sebep olmuş olabilir, fakirliğin getirmiş olduğu olumsuz etkiler onun davranış ve düşünme yetilerini etkileyici bir pozisyon üstlenmiş olabilir. Henüz yedi yaşında iş araması, bulması, çalışmaya mecbur olması... Kıyafetlerini, ayakkabılarını eski de olsa sürekli bir şekilde giymek zorunda kalmış olması... Bir çift ikinci kalite somun yemek durumunda olması... Bunlar onun bilinçaltını ortaya çıkaran nedenlerdir. Hayatı metaya indirgemesinin psikolojik arka planıdır. Geçirdiği karakter değişiminin asıl nedenidir. Bu yüzden Engin karar alma süreçlerinde değerlerini bir referans noktası olarak görmez. O sadece belli amaçlar etrafında bir hayat tasavvurunda bulunur. Böylelikle neyin nasıl olması gerektiği üzerinde çok fazla durmaz. Yalnızca kısa sürede zengin olmanın planlarını yapar. Dolayısıyla onun için bu yolda atılacak her adım kendince bir meşruiyet kazanmış olur. Bu meşruiyet ikliminde şüphesiz değerlerin yeri yoktur, varsa bile bir anlam ifade etmez. Bu durum insanın kendine yabancılaştığı bir ortamı doğurur. (Kutlu 2011c: 40)

Mustafa Kutlu, "Yoksulluk İçimizde" adlı hikâyesinde insanların hayatlarında paranın veya maddi olan unsurların ne kadar yönlendirici bir etkiye sahip olduğunu anlatır.

Süheyla'nın iş yerinden arkadaşı Şükran kendilerine ev oturmasına geldiği bir sırada, Süheyla'nın annesine, Süheyla'nın eskiden görüştüğü ve evlenmeyi düşündükleri fakat daha sonradan Süheyla'yı terk eden Engin'in geçen günlerde ofise geldiğini söyler. Fakat Şükran ondan bahsederken, Engin'deki değişiklikleri bir bir sıralamaya başlar. Burada sadece Engin'in parayı hayatında önemli bir noktaya yerleştirmesi değil, onun insanların duygularıyla kolay oynayabilir, onları kandırabilir bir davranışı kendi içinde normalleştirmesi anlatılır. Böylelikle Engin bir zamanlar sahip olduğu değerlerinden vazgeçmiş, hayatında metaya çok daha fazla

önem vermeye başlamıştır. Burada Şükran'ın gözüyle sadece Engin'in durumu ve geçirdiği değişim değil, bir çalışma ortamında bulunan kadınların da düşünceleri okunabilmektedir. Önceleri Engin'i bakılmaya değer bulmayan kadınlar, onun zenginleştiğini, şık ve pahalı kıyafetler giydiğini, Mercedes marka arabaya sahip olduğunu görünce etrafında pervane olmaya başlarlar. Para her şeyi değiştiren, bütün kapıları açan bir özellik olarak sunulur:

“Geçen gün pat çıkageldi kim olacak canım Engin denilen herif işte ah ah teyzeciğim bir görmeliydin dairede bir koşuşma önce müdürün odasında dediler tabii büyüdü artık nerde o eski süklüm püklüm oğlan zenginleşti daha arabası kapının önünde durunca fark etmişler kızlar anlattı efenim bir çıkmış arabadan üzerinde siyah kurvaze bir takım araba da siyah mercedes elinde bir çanta doğru müdürün odasına girmiş öyle ya iş konuşacaklar biz hep bekliyoruz neyse efenime söylüyüm çıktı kızlar hep etrafını aldılar bir açılmış bir açılmış sorma sanırsın kırk yıllık iş adamı patron ayaküstü konuştuk meğerse nişan mişan yokmuş canım ortağı olacak adamın kızıymış ortağı dediğim Münire teyze Yalova'lı zengin Yalova'nın yarısı onlarınmış işte Enginle ortak iş yapıyorlar tabii bu arada evde kalmış kızı da oğlana yamamaya kalkmışlar bu da kurt önce yüz vermiş kıza şurda burda dolaşmış biraz kız bir yandan nişanlım diye sağa sola söylüyormuş akli sıra oğlanı kapatacak” (Kutlu 2011c: 57)

Mustafa Kutlu'ya göre ticaret bir yönüyle insanın hayatında olumsuz durumlar ortaya çıkarabilir. Çünkü günümüzde ticaret Kutlu'ya göre genellikle yanlış icra edilmektedir. Bilhassa da modern kent ortamında, pek çok alanda olduğu gibi ticaret sahasında da olumsuzluklar vardır. Ticaret, kent ortamında almak, vermek veya satmaktan öte, para kazanmak için her hareketin meşru sayılabildiği hamlelerden oluşmaktadır. Namuslu bir şekilde, helal yollardan kazanmayı unutturacak bir yapıya sahiptir. Bir kişinin özü iyi olsa bile, ortam kendi kurallarını dayatmaktadır. Zaman içinde onu kendine yabancılaştırmak suretiyle kişinin

kendisinin çevreye uyumunu sağlamaktadır. Özden kopmak birden olmamaktadır, yavaş yavaş gerçekleşmektedir. Değerlerden ödün verilerek her iş kişiyi o cevherden, saflıktan ve iyi niyetten uzaklaştırmaktadır. Kutlu, “Yoksulluk İçimizde” adlı hikâyesinde bu değişimi Engin üzerinden verir. Engin yoksul ancak değerleri ve iyi hasletleri bünyesinde barındıran bir insanken, daha sonra zengin olmak iddiasıyla bir hırsla kapılır ve kendi öz değerleri ile bağdaşmayacak ilişkiler içinde bulunur. Hiç bulunmayacağı mekânlarda, hiç muhatap olmayacağı insanlarla vakit geçirmeye başlar:

“Buzlu rakı, et ve roka.

- Engin Bey, şu konut işine beraber girelim, ne dersiniz?..
- Bizim gazeteyi kullanırsınız. Önce geniş reklam kampanyası.
- Bayanı tanırım, galiba ilginizi çekti.
- Mankendir.
- İsterseniz tanıştırayım sizi” (Kutlu 2011c: 74)

Mustafa Kutlu “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyesinde yer verdiği karakterlerden olan Asım Bey üzerinden, kırsaldan şehre gelen insanların ekseriyetle şehrin nasıl bozucu bir tutum içinde bırakarak, onları kendilerine, geldikleri yerlere ve hallere yabancılaştırdıkları anlatılır.

Asım Bey Akseki’den üniversite okumak için kalkıp gelmiş daha sonra Kemalettin Bey’e ait olan bir fabrikada hem çalışıp hem de okumuştur. İdealist ve dava duyarlılığı içinde olan ve üniversite öğrencilerinin ve hocalarının kurmuş oldukları derneğe giden birisidir. Bu yönüyle Asım Bey manevi yönü olan bir görünüm ortaya çıkarmaktadır. Bir gün dernekte üniversite öğrencileri ve diğer insanların katkıları ve yazılarıyla çıkan derginin devam edebilmesi için maddi bir kaynağa ihtiyaç duyulur. Bu işlerler ilgilenen Murat, Asım Bey ile bu konuyu konuşur. Asım Bey de Murat’a olumlu bir yanıt verir ve maddi meseleyi halletmesi

için Murat, Kerim'i Asım Bey'in çalıştığı fabrikaya gönderir. Bunun üzerine Kerim fabrikaya gider. Asım Bey, Kerim'in gelmiş olduğunu görmesine rağmen onunla görüşmek istemez. Çünkü dava, hareket veya manevi olarak birlikte olduğu insanların mevcut pozisyonuna zarar vereceğini düşünür. Bu tip durumlardan fabrikanın sahibi Kemalettin Bey'in haberinin olmasını istemez. Okulda başka, işte başka bir hayatı kendisine metot edinen Asım Bey parçalanmış bir hayat yaşar. Düşüncelerini katmanlara ayırır. Maddi istekleri önceleyen bir durum içine girer. Geçmişte fakir bir hayatı olan Asım Bey, ardına bakması, geldiği yer olan Akseki'yi düşünmesi, onu tamamen maddi bir hayat tasavvuru kurmaya iten sebepler arasında kendisini bulmasına zemin hazırlar. Zengin olmak ve derin bir muhabbet beslediği Kemalettin Bey'in kızı Fetanet ile bir gelecek kurmak arzusundadır. Kendince bunu yapabilmenin bir yolu, dava, din vs. konulardan ve bununla ilgili kişilerden uzak durmak olacağına kanaat getirir. Kutlu'ya göre, Akseki'den gelen saf ve iyi niyetli olan dava eri Asım Bey, dünyevileşme temayülü göstermiş, değerlerden vazgeçmeye başlamıştır. Dolayısıyla kentin değiştirici ve dönüştürücü olduğu vurgusu yapılır.

Mustafa Kutlu, “Bu Böyledir” adlı hikâyesinde, dini çözülmeyi değişik yönleriyle okuyucuya sunar. Dünyevileşmenin tezahürlerini gösterir.

Manifaturacı Rafet Efendi iyi, candan bir tezgâhtar bulamadığını düşünür. Bu esnada kendi kendine düşüncelerini bir bir ifade eder. Böyle iyi ve candan aynı zamanda çalışkan bir tezgâhtar bulabilmenin yolunun, kızını bu ölçülere uygun birisi ile evlendirmekten geçtiğini düşünür. Böylelikle daha çok kazanacağını bire bin katacağını hayal eder. Manifaturacı, metaya dayalı bir hayat kurma düşüncesi içinde beşeri ve aile ilişkilerini şekillendirir. Ortaya çıkan durum insani ilişkilerin çözülmesi anlamına gelmektedir. Manifaturacı ilişkiler ağını salt maddi kazanç üzerine kurar ve ilişkilerini maddiyat esasına dayalı olarak şekillendirir.

Hikâyede anlatıldığı şekli ile manifaturacı namaza durur. Namaz, bilindiği üzere dünyaya ait şeylerin unutulup, ahiret düşüncesi içinde Allah ile buluşma şeklidir. Ancak manifaturacı namazda o kadar çok dünyevi düşüncelere dalar ki, buna kendisi bile şaşırır. Alışveriş, alacak-verecek, kazanç hatta satmayan veya çürük çarık malları da zekât vermeyi yine namaz esnasında düşünür. Namazda bu tip dünyevi düşüncelere dalmak Kutlu tarafından bir yozlaşma olarak gösterilir. Bununla birlikte, çürük çarık malların zekât olarak verilmek istenmesi düşüncesi hem dini hem de iktisadi bir çözüm örneğidir. (Kutlu 1991: 50)

Mustafa Kutlu, “Bu Böyledir” adlı hikâyesinde manifaturacılık yapan Rafet Efendi üzerinden dini ve ahlaki çözümü gün yüzüne çıkarır. Namazdan çıkıp dükkânına gelen Rafet Efendi’ye, onu Cabir Efendi’nin aradığını söylerler. Ardından Rafet Efendi kendi kendine şöyle der:

“Borç isteyecek... Başka neye gelir ki... Ne demeli... Yok... Para nerde... Düpedüz yalan söyleyeceğiz... Namazı da fesat ettik... Yahu verelim, verelim de, bizimki de can... Sen avuçla parayı, bir daha uğrama... Kimbilir, ne zaman geri getirecek... Bu para senin mi, benim mi... Eee... Benim param ile iş yap, ben kenardan bakayım... Faizi boşuna icat etmemişler... Şimdi bu heriften faiz alsak suçlu biz mi olacağız... Tövbe, tövbe... Paran var mı arkadaş, derdin var... Yesen yedi derler, yemesen sakladı derler... Velhasıl Efendi haklı... En iyisi fukaralık...” (Kutlu, 1991: 51)

Borç kültürü bir toplumda önemli değerlerden biridir. Rafet Efendi bu değeri icra edebileceği halde yapmak istemez. Sürekli olarak maddi olan düşünceler besler. Rafet Efendi, ibadetini yerine getiren ya da dindar bir kişi olarak yazar tarafından lanse edilir. Buna rağmen Rafet Efendi, bir başkasının ihtiyacı olduğu halde onun ihtiyacını gidermek ve dinde yeri olmasına rağmen bunu yapmak istemez. Parayı çok sever, bunu paylaşmak istemez. Kutlu, insanların içten içe nasıl yozlaştıklarını gözler

önüne serer. Dindar insanların paraya pula tamah etmesi sonucunda, onların dünyevi bir koşturmacanın merkezine sürüklendiğini anlatır.

“Sır”da paranın maneviyatı bozucu etkisine değinilir ve para-maneviyat ilişkisi üzerinden paranın maneviyatın asıl hedefinden ve işlevinden uzaklaştıran bir unsur olarak görülür. Köy yerinde mütevazı bir tekkenin şehir yerine taşınmasıyla artan konfor ve para karşısında yok olan bereket ve maneviyat konusuna dikkat çekilir:

“Sanki ayağı çarıklı, yüzü yanık köylülerden biri değil de, samur kürklü bir şehzade imiş gibi bizi koltuklayıp Mercedes arabalara bindirerek şehir yerinde inşa ettikleri tekkeye indirdiler.

Ağa şaşırmamak elde değil.

Yahu siz bu kadar parayı helalinden nasıl ne yoldan kazandınız da bu tekke binasının duvarına döşemesine sıvadınız.

Yerler silme halı... Ayağın basacak olsan içine gömülecek. Duvarlar kaplama tahta. Abdest mahalleri mermerin en iyisinden. Zikire ayrılan odanın bir ucundan öteki ucu neredeyse görünmüyor.” (Kutlu 1998: 14)

Şeyh, tekkenin yanı başında kendileri için yaptırılan dairede geçirdiği ilk gece kötü bir rüya görür. Rüyasında kendisinin Muaviye olduğunu ve Şam’da İslam devletinin ilk sarayını yaptırmakta olduğunu görür. Saray inşa edilirken kendisi ile birlikte sarayı gezmekte olan Hz. Ebûzer-i Gıfârî’nin sert bir şekilde kendisine dönerek şu sözleri sarf ettiğini söyler:

“- Bu sarayı halkın parası ile yaptırıyorsan;

Bil ki bu bir zulümdür.

- Yok kendi paran ile yaptırıyorsan;

Bil ki bu da bir israftır..”(Kutlu 1998: 15)

İslam dininde ihtiyaçlar ile istekler arasında nasıl bir bağlantı kurulması gerektiğini gösteren bu rüya, aslında bir kişinin çokça parası olsa da parayı istediği ve arzu ettiği miktarda kullanamayacağını göstermektedir. Aynı durum devlet yöneticileri için de geçerlidir. Kaynakların verimli ve israfa kaçmadan kullanılması gerekmektedir. Ancak “Sır” adlı hikâyede Şeyh, şehirde inşa edilen yeni tekkenin son derece lüks ve ihtiyaçtan fazla olduğunu hemen anlar, daha ilk gördüğünde mekânın içinde kendisini yabancı hisseder.

5. MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE SİYASET

Mustafa Kutlu’nun eserlerinde siyaset ile ilişkilendirilebilecek hususlar vardır. Pek çok hikâyesinde doğrudan ya da dolaylı olarak siyaset ve siyasiler üzerinde durmuştur.

Özellikle 1960’ların sonlarında yazmaya başlayan Kutlu, kırk beş yılı aşan hikâyeciliği döneminde, 1950 sonrası Türkiye’nin siyasi panoramasını ortaya koymuştur. Türkiye’nin modernleşmesine tanıklık eden Kutlu, gözlemlerini, tespitlerini ve mevcut durumu zaman zaman muhalif tavırlar sergileyerek zaman zaman da mevcut durumun fotoğrafını ironik bir dilde anlatarak eserlerine aksettirmiştir.

Siyaseti insanın doğasını bozan, çürüten bir yapı olarak gören Kutlu, siyasete hep mesafeli durmuştur. Kutlu’ya göre siyaset insanı fitratından koparmaktadır. Siyaset kurumuna giren insanlar, kuralları önceden belirlenmiş olan bu alana girdikleri andan itibaren var olma sebepleri ile zıtlık içinde bulunurlar. Bu açmaz insanın kendisine yabancılaşması şeklinde sonuçlanır. Çünkü siyaset; çıkarların, menfaatlerin ve türlü türlü ayak oyunlarının döndüğü yerdir. Bu sebeplerden dolayı, Mustafa Kutlu hikâyelerinde siyaseti ve siyasileri olumsuz göstermiştir: “Siyasi olup da bulaşık olmayan var mı?” (Kutlu 2010: 78)

5.1.İlişkiler Ağı Olarak Siyaset

Siyasette, bürokraside, memurlukta ve pek çok alanda yükselmek için devreye giren ilişkiler ağı kimi zaman da iş dünyasının az önce saydığımız alanlara nüfusunu kolaylaştırıcı bir etken olarak varlığını sürdürmektedir.

Kutlu, “Ortadaki Adam”da bir kaymakamın nasıl siyasi ilişkilerini kullanarak kendi istediği yere tayinini yaptırmasına değinir. Fakat Kutlu yalnızca kaymakamın meselesine değinmez, dönemin siyasi konuları hakkında da bilgi verir.

Kutlu, “Ortadaki Adam”da yer alan “Kendi Kendime” adlı hikâyesinde bürokraside görülen bazı kurnazlıkları, siyasete dair toplumsal emareleri ve siyaset makamının icraatlarını işaret eder:

“Madem ki Kemah Kaymakamı tayininin ilk günden itibaren, Marmara sahillerinden birine nakil işini kafasına koydu. Yahut devrimlerin bekçileri bu işi yürütmek için Akşam gazetesine abone olmak gibi müsbet bir yol seçtiler. Milli Eğitim Bakanı eğitimde reformu bir türlü tatbik edemiyor.” (Kutlu 1970: 104)

Mustafa Kutlu’nun 1970’de yayımladığı ilk hikâye kitabı olan “Ortadaki Adam”da bulunan “İbrikçi” adlı öyküsünde önceleri umumî bir tuvaletin işletmeciliğini yapan Haşim Ağa’nın nasıl ibrikçilikten memurluğa terfi ettirildiği manidar bir dilde anlatılır. Elbette Kutlu burada siyasi ilişkiler ağına dikkat çeker.

İbrikçi Haşim Ağa, işlettiği tuvaletlerin yıkılmasının ardından belediye reisinin katkısıyla belediyenin sahibi olduğu umumî tuvaletlerin başına getirilerek

memur edilir. Hikâyede baştan sona Haşim Ağa'nın genel olarak küçük ama onun için büyük olan bu süreci anlatılır. Fakat yazar hikâyenin sonunda Haşim Ağa'nın durumundan hareketle mizah yüklü siyasi bir eleştiri dile getirir:

“Dünya değişiyor dostlarım. Memlekette her gün dev dev binalar boy atıyor. Memurlar terfi ediyor, şefler müdür, müdürler umummüdür oluyorlar. Döner koltukların, makam arabalarının sayısı artıyor. İlerliyoruz şaka maka. İşte çağımızın bu hengamesinde bir ‘ıbrıkçı’nın sessiz sedasız terfii de beni sevindirdi. İbrıkçı Haşim yok artık.. Belediye temizlik işçisi Haşim Efendi var. D cetvelinden yüz yirmi lira aylıklı...” (Kutlu 1970: 11)

Mustafa Kutlu, “Ortadaki Adam”da “Nakil Meselesi” adlı hikâyesinde siyaset-bürokrasi ilişkilerinde satır aralarında kendine yer bulan “torpil” konusunu işler. Siyasilere değinen yazar, yozlaşmayı, torpilsiz bir iş olmayacağını söyler. Hikâyede yer alan Müsteşar Bey’in baldızı Sabahat Hanım’ın meclisten, milletvekillerine ve hatta diğer nüfuzlu kişilere değin yakın ilişkiler içinde olduğunu, Ankara’da yaşadığı ve halledemeyeceği işin olmadığını söyler. Böylelikle Kutlu, yozlaşmanın boyutlarını ortaya koymuş olur. Çünkü müsteşarın baldızı bile ona emanet edilen koltuktan nemalanır ve onun makamının getirdiği güçten kendisine alan oluşturur.

Divriği’de belediyede görev yapan zabıta memuru ve eşi trene binmek suretiyle Ankara’ya gider ve Müsteşar Bey’in baldızı Sabahat Hanımı ziyaret eder. Zabıta memuru ve eşi eve ilk girdiği andan itibaren öylesine büyük bir şaşkınlık içinde kendilerini bulurlar ki, ne yapacaklarını ve nasıl davranacaklarını şaşırırlar. Öyle ki, ikramların biri gelir diğeri gider, hizmetçiler çifter çifter hizmet ederler.

Bir müddet sonra, zabıta memuru ve hanımı biraz bekledikten sonra Sabahat Hanım gelir. Zabıta memuru; memlekette yıllardan beri memur olarak çalıştığını,

geçim sıkıntısı yaşadıklarını, emekliliğine de bir yıl kaldığını, çocukları okutmaya kararlı olduklarını ve Ankara’da okutmayı arzu ettiklerini, bu yüzden de Ankara’ya tayin istediklerini, en azından çocukların kendi evlerinde yaşayarak okula devam edebileceklerini söyler. Sebahat Hanım zabıta memurunu dinledikten sonra telefonla birilerini arar, bazılarına ulaşır bazılarına ulaşamaz fakat ekseriyetle konuştuklarına sert bir tavır takınır, “Müsteşar Bey’in baldızı Sabahat Hanım’ın aradığını söylersiniz.” diyerek de haber bırakır. Ardından da zabıta memuruna dönerek “Behçet Efendiciğim hiç merak etmeyiniz, işinizi oldu biliniz.” (Kutlu 1970: 149) der ve kart çıkartıp imzalayıp yarın bu kartı belediye başkan vekiline vermesini ister ve sonra da onun bu meseleyi halledeceği ekler (Kutlu 1970: 149).

Tüm bu konuşmaların ardından zabıta memuru ve eşi sevinçten deliye dönerler. Ertesi gün ve diğer günler belediyeye giderek başkan vekili ile görüşmeye çalışmış ise de çeşitli sebeplerden dolayı başarılı olamaz ve ümidinin tükendiği bir noktada gözünü karartarak başkan ile görüşür, fakat istediği gibi bir cevap alamayınca başından aşağıya kaynar sular dökülür ve öylece kalakalır. İşlerin öyle anlatıldığı gibi gitmediğini, belki de kandırıldığını düşünerek hemen hanımını da alıp memlekete dönmek üzere yola koyulur.

Kutlu bu hikâyesinde siyaset kurumuna ve siyasi kişiliklere aslında ne derecede itibar edilmesi gerektiğini vurgular. Hikâyede geçtiği şekli ile zabıta memuru Behçet Bey ile Müsteşar Bey’in baldızı Sabahat Hanım bir çıkar ilişkisi kurar, ancak zabıta memuru, mizacına bu türden hallerin ters olduğunu anlaması üzerine bu durumdan uzaklaşır.

Mustafa Kutlu, “Zafer Yahut Hiç” adlı eserinde Oya ve Neriman’ın konuşmaları üzerinden, toplumda siyaset ile ilgili olarak onun nasıl bir iş halletme aracı olarak görüldüğünü sergiler. Oya ve Neriman, okulu olmayan bir köy olan Tepeköy’e nasıl okul yapabileceklerini görüşürler ve bir çözüm yolu ararlar.

Neriman, eskiden hayvancılık yapmaya karar veren zengin bir adamın büyük bir bina yaptırdığını ancak daha sonra vazgeçtiğini söyler ve bu binanın okul olarak yapılabileceğini ifade eder. Şu anda köylüler tarafından kullanıldığını söyleyen Neriman, burayı siyasi bağlantıları kullanarak alacağını belirtir:

“Biz kendi okulumuzu kendimiz yapacağız. Zaten sana anlattım. Bu Tepeköy kendi kendini var ediyor, devlet seyrediyor, Türkiye’de işler böyle yürüyor. Resmiyete gelince. Becerikli şeker gibi bir Belediye Başkanımız var. Bu projeye bayılacak. Yarın ilk iş gidip Başkan’ı görmek, meseleyi anlatmak. Aha şuraya yazıyorum Başkan bu işe balıklama atlar.

...

- Başkan’ı kafaya aldık mı, bir iki fabrika sahibi ile, sana söylemişim dere boyunda fabrikalar var, sen de katılırsın kafiye, bir Ankara seferi yapılır herhalde.

- Bu işin siyasi yanı daha mühim. O kanaldan gidilse.

- ohooo!.. Başkan hele bir yola çıksın, bütün siyasileri seferber eder meraklanma. Adamın aklından milletvekilliği geçiyor kızım.” (Kutlu 2010a: 58-59)

Mustafa Kutlu, “Tufandan Önce” adlı eserinde Belediye Başkanı Şemsettin Bilen adlı bir karakter üzerinden siyasi bir panorama çizer. Şemsettin Bilen, kasabada bir tesisin temel atma törenine katılacaktır. Ayı programda kaymakamlıkta toplantılar yapılacak ve önemli kararlar alınacaktır. Belediye başkanı bu toplantıyı çok önemli bulmakta, siyasi geleceği açısından çok önemli olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden ön planda olmak istemekte ve yaklaşan seçimlerden dolayı kendisine bir kazanım elde etmek istemektedir. Partide de önemli bir yeri vardır, ancak onun gönlü mebusluktur. Pek çok önemli başarıyı göstermiş ve kıymetli çalışmalar yapmış olsa da parsayı başkaları toplamaktadır. Hep belediye başkanlığı Şemsettin Bilen’e kalmaktadır. Şemsettin Bilen ise belediye başkanlığı işinin bir hamallık olduğunu

düşünmektedir. (Kutlu 2011f: 9-10) Şemsettin Bilen, bir türlü siyasi ilişkiler ağını siyasi jargon dâhilinde kullanmayı beceremez ve istediği makamlara gelemmez.

5.2. Mekân ve Siyaset

Mustafa Kutlu, siyaset ve mekân ilişkisi kurmak suretiyle, siyasetin mekânlar üzerindeki etkinliğine işaret eder. Özellikle, kamu binalarının ideolojik kimlik ile inşa edilmesi veya bu binalara siyasal bir kimlik kazandırılması konularına değinir. Aslında Kutlu, mekânları resmi ideolojinin yaygınlık kazandığı alanlar olarak görür. Çünkü mekânlar insanların toplumsallaşma süreçlerinde en etkili faktörlerdendir. Bu bakımdan mekânlar, devletin kanun oluşturmada araçsal bir nitelik olarak gördüğü alanlardır.

Mustafa Kutlu, “Mavi Kuş” adlı hikâye kitabının hemen giriş kısımlarında bir kasabayı tarif ederek, çarşığı pazarı ve dükkânları betimler. Bu noktada Ziraat Bankası’ndan bahseden yazar, onun mimari yapısıyla devletin soğuk ve korkutucu çehresini temsil ettiğini ifade eder. Hatta kasaba halkından bazılarının kapısından girerken ayakkabılarını çıkardığını da söyler:

“Ceneviz Sokağı’nın öbür köşesinde Ziraat Bankası. Cumhuriyetten sonra başta Ankara olmak üzere yurdun dört bir köşesine yapılmış Alman üslubunda kuntu bir bina. Kesme taştan inşa edilmiş, mütehakkim, ser verip sır vermez, az ve küçük pencereli.

Kapısı...

Elbette kapısı bir resmi dairenin devletten ve paradan aldığı gücü sergileyen soğuk ve korkutucu ihtişam içinde. Sıkıysa çarığını çıkarmadan gir bakalım. Bu bankaya girerken çarığını çıkaranların hikâyesi boldur.” (Kutlu 2011ç: 13)

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde bir mekân olarak köy ya da kasaba kahvehaneleri insanların toplumsallaşması ve birbirleriyle iletişim kurmaları bakımında önem arz eder. “Mavi Kuş”ta Kutlu, kasabada yer alan bir otel ve kıraathanenin o kasabadaki fonksiyonundan bahseder. Bu mekânların kasaba ortamında bürokrat ve siyasilerin ağırılanma mekânları olarak kullanıldığını söyler:

“Sefa Otel ve Kıraathanesi bir nevi memurlar kulübü gibi. Bekâr memurların çoğu orada kalır. Ara sıra kasabaya uğrayan bürokratlar, siyasiler orada ağırılanır.” (Kutlu 2011ç: 16)

5.3. Rüşvet

Rüşvet konusu, siyasi ahlak bağlamında önem arz eden bir konudur. Hem bu yönüyle hem de dini açıdan değerlendirildiğinde rüşvet konusu Mustafa Kutlu’nun şiddetle karşı çıktığı bir husus olur.

Mustafa Kutlu, “Ortadaki Adam”da yer alan “Kendi Kendime” adlı hikâyesinde farklı siyasal konulara girerek eleştirilerde bulunur. Sebze halinde komisyonculuk yapan Zekeriya Yurtsever’e ait bir rüşvet bilgisine sahip olduğunu ifade eder. Onun, belediye yetkililerine rüşvet verdiğini söyler:

“Benim bu mesleğe girmemden, merkez sebze hali komisyoncularından Zekeriya Yurtsever korkuyordu. Belediyecilere yedirdiğini emniyete

bildireceğimden değil – komisyoncular birbirini ispiyonlamaz- o, asıl kendine yeni bir rakip çıkacağından korkuyordu.” (Kutlu 1970: 101)

5.4.Bürokrasi

Bürokrasi siyasal sistem ile iç içe geçmiş bir yapıyı meydana getirmektedir. Devlet memuru olan, atama yoluyla gelen bürokratlar ve seçimle iş başına gelen siyasiler vardır. Bürokratlar memur oldukları için daha temkinli ve kurnaz bir akla sahiptirler. Siyasilerin geçiciliğine inanırlar. Vatandaş ile, özellikle de görev yaptıkları vilayetlerdeki durumlarını muhafaza etmek için, iyi ilişkiler geliştirirler. Ancak Kutlu’nun da hikâyelerinde işaret ettiği gibi, bürokratlar bazen bulundukları yerlerde farklı ithamlara maruz kalabilirler, suçlanabilirler ve bazı bürokratlar gerçekten görevlerini kötüye kullanabilirler.

Kutlu, “Ortadaki Adam”da, “Tapu Müdürü Fahrettin Bey ve Bir Kasa Portakal” adlı öyküsünde bir kasabada tapu müdürlüğünde kâtiplikten başlayan sonrada tapu müdürlüğüne kadar ulaşan Fahrettin Bey’in yükselişini, onun görevini sürdürürken ne kadar mütevazı ve iyi bir idareci olduğunu anlatır. İdarecilerin bir kasaba ölçeğinde nasıl algılandıklarını ortaya koyan çok manidar bir hikâyedir.

Tapu Müdürü Fahrettin Bey, her gün işine gidip gelirken bisiklet kullandığı ve herkes ile iyi geçinerek arkadaş olmaya çalıştığı için insanların dikkatini çeker ve takdir toplar. Mütevazılığının farkına varan insanlar, diğer idarecilerden farklı olarak ona ayrı bir muhabbet beslerler. Yazar, hikayesinde Fahrettin Bey’den söz ederken, aynı zamanda da iyi bir idarecinin özelliklerinden bahseder. Bu özellikler mizahi bir dil ile ortaya konulur. Fahrettin Bey, şoförle şoför, esnafla esnaf olmasını bilen ve karşısındaki insanın eğilimine göre muhabbet inşa eden bir özellik sergiler:

“Karşındaki şoför diyelim, hemen diferansiyelden, şaseden bahsedeceksin, karşındaki Doç kullanıyorsa Doç’u göklere çıkaracak, diğer bütün arabaları berbat edeceksin. Futbolcu ile konuşurken maçlardan, transferlerden; kasapla konuşurken etten, kuyruktan tutturacaksın. Fahrettin Bey iyi bir idareci idi.” (Kutlu 1970: 69)

Bir başka eserinde Kutlu, bürokratik engel konusunu gündeme taşır. “Huzursuz Bacak”ta Ömer Faruk, yurt dışından doktorasını yaparak ülkeye döner. Üniversiteye girmek için babasının üniversitedeki öğretim üyesi arkadaşının yanına gider. Yurtdışına gitmeden evvel babasıyla beraber öğretim üyesini ziyarete gittiklerinde, öğretim üyesi Ömer Faruk’a “yerin hazır” demiş ve döndüğünde üniversitede iş garantisinde bulunmuştur.

Öğretim üyesinin verdiği bu söze güvenen Ömer Faruk, yurt dışından gelince hocanın yanına gider, üstelik de hoca rektör olmuştur. Sözü yerine getirmesi iki dudağının arasındadır. Kısa bir sohbetten sonra rektör, Ömer Faruk’a hem poliste hem de idarede kaydının bulunduğu gerekçesiyle onu üniversiteye alamayacağını söyler. (Kutlu 2008: 71-72) Bunun üzerine Ömer Faruk iş bulma umudunu başka yerlerde aramaya koyulur.

Ömer Faruk bir gün televizyon seyrederken ekranda gördüğünü kişinin eski arkadaşı Dadaş Mehmet olduğunu öğrenir (Kutlu 2008: 81). Dadaş Mehmet siyasete atılmış ve mebus olmuştur. Aynı zamanda bakanın da sağ koludur.

Ömer Faruk, bir şekilde onun nerede olduğu bilgisine ulaşarak Dadaş Mehmet’i görmeye gider. Bakan’ın basın toplantısı düzenleyecek olması sebebiyle, Dadaş Mehmet otelde gerekli ön hazırlıkları yaparken Ömer Faruk otele girer. Korumalara haber vermeleri için Mehmet’in arkadaşı olduğunu söyler. Ardından

Mehmet gelir ve sevinçle Ömer Faruk’u kolundan tutarak lobiye götürür. Karşılıklı oturarak sohbet eden iki eski dost siyasetten konuşurlar.

Başından geçen hikâyeleri anlatan Ömer Faruk, en sonra yaşadığı rektör vakasını Mehmet’e anlatır. Bunun üzerine Mehmet; devletin kurumları arasında çekişme olduğundan, seçilmişler ile atanmışlar arasında dalaşma olduğundan, iktidar olmanın muktedir olma anlamı taşımadığından bahseder. Buna karşılık iş konusunda umutsuz olan Ömer Faruk’u gören Mehmet, aklından ona göre bir iş geçirir. Mebus Mehmet, Başbakan’ın çok önem verdiği özel bir birimin kurulduğundan bahsederek, Ömer Faruk’a bunun başına geçmesi için teklifte bulunur. Kendisini bakana önereceğinden söz eder. Mevcut bürokrasiye güvenilemeyeceğini ve de çok hantal olduğunu ekler. Bakan’ın bu birime kendini adadığını söyler. Mebus, toplantıdan sonra Bakan ile Ömer Faruk’u görüştürmek istediğini söyler ve müsaade ister. (Kutlu 2008: 85-87)

Mebus Mehmet işlerini hallederken bu sırada Ömer Faruk da onu beklemeye koyulur. Ancak bu süre zarfında da bakanı yakından görmek ister. Ardından toplantı biter, bakan, mebus ve Ömer Faruk bir odaya geçerler. Bakan, mebusun kendisinden bahsettiğini söyler ve iltifatlar eder. Bakan; “Siz tam aradığımız lideresiniz. Aramıza hoş geldiniz.” (Kutlu 2008: 88) der. Fakat Ömer Faruk devlet bünyesinde çalışmaya pek tatmin olmamışçasına soğuk davranır. Geçmişte mücadele ettiği değerlere aykırı davranmaktan korktuğunu ve ideallerine ihanet etmek istemediğini düşünür.

5.5. Siyasi Parti

Mustafa Kutlu, hikâyelerinde siyasi partiler konusuna değinir. Özellikle tek parti iktidarı olan CHP’ye değinen yazar, ironik bir dilde bazı eleştiriler ve tespitler yapar. Ayrıca “parti” kavramı etrafında düşünen ve bu kavramın ontolojisine

eleştiriler getiren Kutlu, “Uzun Hikaye’de olduğu gibi siyasilere ve siyaset kurumuna ciddi eleştiriler getirir.

“Ortadaki Adam”da yer alan Fahrettin Bey’in siyasi bir kişilik olduğu da anlaşılmaktadır. Onun Abdülkadir Efendi ile yapmış oldukları konuşma bunu göstermektedir. Ayrıca aktüel siyaseti bir iletişim aracı olarak da kullanmaktadır.

“C.H.P. de garışmış haberin var mı? Paşa da neydeceğini şaşırđı.” diyerek Abdülkadir Efendi’ye yaklaşır ve daha önceki konuştuklarına atıfta bulunarak onun haklı olduğunu söyler. Ardından da C.H.P.’nin bir daha sağlama çıkmayacağını ve kendisinin birbirlerini idare edenlerin yoluna saptığını söyler. (Kutlu 1970: 69)

Parti ve particilik üzerinde en önemli bölümü Uzun Hikâye ihtiva eder. “Uzun Hikaye”de Hanyeri Gazetesi’nde yazan Ali Bey, bir gün okurlarının karşısına “Particilik” başlıklı yazısıyla çıkar. Yazı baştan sona sert bir şekilde siyasileri ve siyaset kurumunu hedef alır. Yazıda “parti” kelimesinin farklı dillerdeki ve lügatlerdeki anlamlarına yer verilir. Ardından, gazetenin okuyucularına doğrudan seslenerek “part” kelimesini farklı bir dilde, kendi anladığı ve yazının gerçek yazılma gayesini teşkil eden gayeyi açığa vurarak seslenir. Üstelik şu ifadeyi kullanır:

“Şiş göbekler; gövdesi yağ bağlayanlar, tüyü bitmemiş yetimin hakkını sülük gibi emenler, sözlerimiz sizedir.” (Kutlu 2011e: 87)

Kötü işlere bulaşmış ve siyaseti-particiliği eksenin dışında kullanan kişilere karşı bu yazısıyla Ali Bey savaş açmıştır. Durumdan rahatsız olan siyasiler yargıdaki yakın ilişkilerini kullanarak Ali Bey’den bu yazısını ve üstü örtülü sosyalist tanımlamasıyla onu tutuklayıp mahkemeye çıkarırlar ve ardından da tutuklarlar.

5.6.Bürokraside Yolsuzluk Algısı

Tapu Müdürü Fahrettin Bey'in tapu müdürlük görevini ifade ederken karşılaştığı ya da maruz kaldığı bakış açısı dikkat çekicidir. Hikâyede, her gün işe giderken ve işten gelirken bisiklet kullanan Fahrettin Bey'in yine bir gün işten çıkıp eve giderken bisikletinin kasasında portakalları gören ahalinin tepkilerine ve söylemlerine yer verilir.

“Merhaba Fahrettin Bey. Ne o yahu, neredeyse Hal'i yükleyip eve götüreceksin.” (Kutlu 1970: 68)

“Vay Müdür Bey, değirmenin suyu nereden? Anlayalım.” (Kutlu 1970: 68)

Fahrettin Bey'in, her ne kadar kasaba halkıyla ilişkileri iyi olsa da buna rağmen insanlar ona farklı bir gözle bakabilmektedirler. Bunu bilen Fahrettin Bey, rüşvet ve yolsuzluk algısı uyandırmamak için davranışlarıyla çevresinde oluşan algıyı kırmak için elinden geleni yapar. Tüm bu ifadeler, toplumun kamu görevlilerine karşı bakışını ortaya koymaktadır. Tapu Müdürü Fahrettin Bey'i gören insanlar, ona imalı bir şekilde yolsuzluk veya rüşvet algısı uyandıracak ifadelerde bulunurlar. Fahrettin Bey ise tüm bunları müdafaa etmek durumunda kalır. Toplum nezdinde algı bu şekilde cereyan eder. Yazar öyküsünde bunu ifade eder.

5.7. Siyaset, Bürokrasi, İş Dünyası İlişkileri

Mustafa Kutlu, “Gönül İşi”nde ye alan “Eşik” adlı hikâyesinde siyaset ve bürokrasinin iş dünyası ile kurduğu uygunsuz ilişki anlatılır. Kutlu bunu; kırsaldan kente göç ederek gelmiş Adem ve ailesinin hayata tutunuşu ve hayat mücadelesi üzerinden anlatır.

Kutlu “Eşik”te kenarda kalmış, tasarruf ve geçim üzerine bina edilen hayatları anlatır:

“Kapıcı Âdem’in kapıcılığı otuz seneye yakındı. Bu sürenin on beş senesi kendisi şehirde, ailesi köyde geçmişti. Büyük şehrin büyük şehir olmadığı devirlerde, kenar semtlerde beş yüz liraya, bin liraya iki arsa satın almıştı. Ailesini getirmeye niyetlendiği zaman ne olur ne olmaz kaydıyla hemşerilerinden bir ikisini ayarlamış, birlikte arsaya bir gecekonduyu yapmıştı. O zamanlar bu gecekonduyu hemşerilerinden darda kalmış birine bakımı karşılığı vermiş, kendisi ailesi ile birlikte kapıcılığını yaptığı hanın kalorifer dairesindeki aralıkta kalmayı tercih etmişti.” (Kutlu 1974: 97)

Kapıcılık yaparak geçimini sağlayan Âdem, bir fabrikada elektrik ustası olan oğlu Yusuf’un da katkılarıyla hem tasarruf etmekte, hem de geçimlerini sağlamaktadırlar. Kapıcılık yaptıkları hanın karşısında yer alan ve yeni yapılan bir iş hanının dükkânlarının ihale ile satışa çıktığı haberini almışlardır. Kapıcı Âdem ve Oğlu Yusuf uzun hesaplar sonrasında yirmi dokuz numaralı bu dükkâna talip olmaya karar verirler. İhaleye girmek için giderler ve orada diğer ihaleye girecek insanları da görürler. Yazar diğer gelen insanları tasvir ederken, bir grubun aralarında yapmış oldukları konuşma üzerinde özenle durur.

Kutlu, ihaleye girecek olan bu grubun kendi içlerinde yapmış oldukları konuşmaya geniş yer verir. Sol dünya görüşüne sahip olan bir grup, dükkânı alarak orada bir dergi çıkarmak, kitap basmak, satmak ve hatta bazı yasadışı işler de dâhil olmak üzere pek çok işi orada yapmak isterler.

Kutlu tüm bu konuşmaları aktarırken dönemin içinde bulunduğu siyasal ortam hakkında bilgi vermiş olur. Sıkıyönetimden, devlet tarafından yasaklanmış

yayınların gizli bölmelere konulması, hatta yapılacak olan gizli bölmeye silah gibi unsurların yerleştirilmesi gibi konular dikkat çeker:

“Seminerlere de başlarız. Nasılsa sıkıyönetim kalktı.” (Kutlu 1974: 102)

“Esas gizli bildiriler sorununa yardımcı olur. Gizli bir bölme yaparız, yasaklanmış yayınlar için falan. Ne olur, ne olmaz.” (Kutlu 1974: 102)

“Ne o lan, yoksa gizli bölmeye atacağın, kitap gibi başka parçalar da mı var?” (Kutlu 1974: 102)

“Peki tekелci kapitalizme yardım eden kitapları da satacağız mı bu senin profesyonel kitabevinde?” (Kutlu 1974: 102)

“Tabii o işler sonra düşünülecek. Esas olan işçi sınıfı ile kuracağımız diyalog.” (Kutlu 1974: 103)

İhaleye katılanlar salona toplanmışlar. İşlemlerin başlatılması beklenirken, kapı açılır ve içeri bir memur girer. İhaleyi yöneten memurun kulağına eğilerek bir şeyler söyler. Bu esnada ihaleyi yöneten memur bir hayli rahatız tavırlar sergiler ve yavaşça yerinden kalkarak titrek bir sesle:

“Çok sayın iştirakçi beyler, çok özür dileyerek bildirmek zorundayım ki, eee..., mezkûr handa, ihalesi şu anda yapılması lazım gelen yirmi dokuz no’lu dükkan, Çİ-MAS-TEK ve BORMANKOLAR Türk Anonim ortaklığı tarafından ihale tabanı on misli artırılarak kapatılmıştır. Daha önceden iştirakçileri haberdar edemediğimiz için dairemiz adına özür dilerim.” (Kutlu 1974: 110)

İhaleye fesat karışmış ve yolsuzluk vuku bulmuştur. Nizami olarak ilerleyen ihaleye dışarıdan etki ederek, bir şekilde işleyişin durdurulması sağlanmıştır. Kutlu,

öyküsünü bu durum karşısında ihaleye katılanların vermiş olduğu tepkileri vererek bitirir. Kutlu, kimisinin kızgın ve öfkeli iken, kapıcı Adem'in sakinliğini korumakta olduğunu ironik bir dille aktarır.

“Sır” adlı hikâyede köy yerinden kente taşınan tekkenin şeyhine pek çok insan gelerek soru sormakta, şeyhin görüşüne başvurmaktadır. En fazla sorulan sorunun, paranın hangi iş koluna yatırılırsa daha hayırlı olacağı söylenerek şöyle devam edilir:

“Müslümanın sağcısı solcusu olur mu?” (Kutlu 1998: 16)

“İmal ettiğimiz mallardan satılmayıp elde kalmış ve de eskimiş bir kısım vardır ki bunları zekât olarak versek doğru mudur?” (Kutlu 1998: 16)

Şehir yerinde gelen sorular karşısında şaşırان ve tefekküre dalan efendi, tüm bu soruların kendisinde çağrıştırdığı anlamı paylaşmaktadır:

“Öyle bir zaman gelecek ki, insanlar kazançlarının helal mi, haram mı olduğuna bakmayacaklar artık.” şeklinde bir hadis-i şerif vardır. Bu zaman gelmiş midir?” (Kutlu 1998: 16)

5.8. Tekke-Siyaset İlişkileri

“Sır” adlı hikâyede tekkenin efendisi tekke içinde olup biten hadiselerden memnun değildir. Fazlaca israf yapıldığını ve gösterişin her alanda kendisine yer bulduğunu düşünmektedir. Diğer taraftan ise bu durumlar ile ilgili olarak daha önce rüyasında gördüğü kötü hâl, efendinin aklından çıkmamaktadır.

Yine bir gün tekkenin ileri gelenleri yapılacak seçimlerde bir partiye destek vermek isterler. Tekkenin ileri gelenleri bu partinin liste başlarına evvelden yazılmışlardır. İş önceden pişirip efendiye getirirler. Tekkenin siyaset arenasına girip bu partiye destek vermesinin çok faydalı olacağından bahsederler.

“Çünkü iş sonunda döndü dolaştı siyaset kapısına dayandı. İhvanın ileri gelenleri yapılacak seçimlerde filan partiye destek vermek isterler imiş. Ve çokları da bu partinin liste başlarına çoktan yazılmışlar imiş.

Denildi ki bu partinin başkanı da gelsin, hiç olmazsa efendimizin bir kaşık çorbasını içip, elini öpüversin; her neresinden bakılırsa bakılsın bu işte sayısız faideler vardır; hem tekkemizin itibarı artar, hem ihvanın işleri daha bir yoluna girer.

O gece bu partinin başkanı birkaç adamı ile birlikte gelip beni ziyaret edecekti.

Şöyle çıkıp bir tekkeyi dolaşıverdim. Tıpkı Hz. Muaviye ile Hz. Ebûzer-i Gıfarî'nin sarayı dolaştıkları gibi. Bir hazırlık, bir hazırlık, dersin cennetten haber gelecek.” (Kutlu 1998: 17)

5.9. Siyaset-Medya İlişkileri

“Sır”da tekkeye bir siyasi partinin yeni başkanı gelecektir. Bunun haberini alan bir gazete yöneticisi muhabiri çağırarak, ona bu konudan bahseder ve konuyu haberleştirmesini ister. Amacı siyasi bir parti ile dini bir topluluğun birleştiği tekkenin nasıl bir ilişki içinde bulunduğunu haber yapmaktır. Gazetenin patronu muhabire Efendi'ye gidip gitmediğini sorduktan sonra devam eder:

“Her neyse...! Bu akşam gidiyorsun. Yeni başkan partiden birkaç arkadaşı ile gelecek. Sen de orada bulun. Üzerinde gizli bir ses alma cihazı olsun. Konuşulanları tespit etmenin sayısız faydaları var. Fikir beyan etme... Hele benden... Ne düşündüğümden falan hiç bahsetme... Ben yokum... Tamam mı.. Orada gazeteden biri olarak değil, bir tekke mensubu olarak bulunacaksın.” (Kutlu 1998: 22)

“Uzun Hikaye”de Hanyeri Matbaası ve Gazetesi’nin sahibi Musa Çavuş adlı bir karakterden bahsedilmektedir. Musa Çavuş, kasaba yerinde yıllardan beri faaliyet gösteren, siyasi olarak bütün dengeleri gözetten, güçlüye oynayan ve herkesi idare etmesi sayesinde de hiç kimseyle kavgalı olmayan birisidir. Kasabanın tek yayın organıdır bu gazete. Kasabada siyasi bakımdan kim bir varlık göstermek isterse bu gazeteye yazarlar, gazete üzerinden siyaseti ve toplumu şekillendirirler. Burada kasaba gibi küçük bir yerleşim yerinde dahi nasıl yayın organlarının kamuoyu oluşturma ve siyasi çıkar amaçlı kullanıldığına şahit oluruz.

Musa Çavuş için şu ifadeye yer verilir:

“Her devrin siyasi gidişatına uyum göstermiş; herkesle iyi geçinmiş; yeter ki tezgâh dönsün.” (Kutlu 2011e: 81)

Yine Hanyeri Gazetesi ile ilgili olarak, onun kasabada siyaseti kontrol etme ya da siyasi rant oluşturma fonksiyonundan bahsedilir:

“Kasabanın eli kalem tutan yerli, yabancı isimleri; kâh heves söndürmek veya öne çıkarmak, kâh siyasi bir varlık göstermek yahut çıkar sağlamak uğruna sürekli yazmışlar gazetede.” (Kutlu 2011e: 81)

Seçimlerin yapıldığı zaman dilimlerinde kasabanın tek yayın organı olan Hanyeri Gazetesi’nde ve yine tek olan matbaasında bir hayli hararetili çalışmalar olur, farklı gruplar arasında güç ve hâkimiyet alanları gazete üzerinden yürütölür:

“Özellikle seçim dönemlerinde Hanyeri Matbaası’nın ışıkları sabaha kadar yanarmış. Eh bir sürü afiş basılacak, el ilanı falan. Gazete türlü tartışmaların, kavgaların mekânı olmuş. Musa avuş ne pazarlıklar, ne alçaklıklar, ikiyüzlölük örnekleri, ihanetler ve mertlikler görmüş geçirmiş. Bütün bu patırtı arasında sürekli garantiye, sağlama oynamış. ıkarını kollamaktan, ince dengeleri sağlamaktan neredeyse yorulmuş. Şuna ağam, buna paşam demekten; kanı beş para etmez adamlar karşısında yutkunup sessiz kalmaktan bıkmış.” (Kutlu 2011e: 81)

Musa avuş’un bir oğlu vardır ve hedefi onu okutup siyasete sokmaktır. Musa avuş, belki de yıllardan beri içinde bulunduğu sıkıntılı ortamı bertaraf etmek ve tüm bu siyasi kişiliklerden ve kurumlardan intikam almak hevesi güder:

“Tek emeli, tek oğlunu okutup, yetiştirip siyasete sokmak imiş. Belki de kendi yapamadığı işleri, varamadığı mevkileri oğlu ile kazanmak istiyordu, kim bilir?” (Kutlu 2011e: 81)

Daha sonraları oğlunun hayırsız çıkmasıyla meşgul olduğu işlerden soğuyan Musa avuş, daha önce haksızlık karşısında yutkunan, adaletsizliği görmezden gelen adam olma hüviyetinden uzaklaşarak daha dik bir görünüm sergilemeye başlar. Siyasilere ve kasabanın önde gelenlerine karşı bir duruş sergiler:

“Onca yıl ağam,-paşam diyerek önünde eğildiği siyasilere, bürokratlara, para babalarına, karşı çıkmaya başlamış. Şahit olduğu ve bir kısmına da ortak

olduğu haksızlıklara, adaletsizliklere, artık yol vermek istemiyor, bu uğurda bir adım geri atmayı düşünmüyormuş.” (Kutlu 2011e: 82)

“Anadolu Yakası”nda Muzaffer, televizyon sektöründe uzunca bir vakit geçirdikten sonra, onunla alakalı gazeteci Erol’a tecrübe ve izlenimlerinden yola çıkarak vardığı bir sonucu aktarır:

“Sonunda şunu anladım ki bu alet kapitalizmin kendi hükmünü yürütmesi için icat ettiği aletlerden biri. Bir iletişim aleti gibi gözüküyor. Evet bu doğru ama yüzde on. Yüzde doksan bir eğlence aleti. Bir yazarın ifadesi ile “öldüren eğlence”.”(Kutlu 2012a: 121)

“Anadolu Yakası”nda Muzaffer yeni kurduğu “Anadolu Yakası” adlı kanalın hikâyesinden bahseder. Siyaseten kanalın tarafsız olmasını, herhangi bir oluşum veya siyasi hareket ile anılmasını istemediği için televizyonun logosunun altına “Demokratik Kanal” ibaresini yerleştirir. Neden böyle bir girişimde bulunduğunu izah eder. Bu kavramın kimsenin itiraz edemeyeceği bir kavram olduğunu ve kendisinin siyasi olarak damgalanmaktan kurtaracağını ve bu sayede tarafsızlığa bürünebileceğini ifade eder. Türkiye’de medyanın mensup olduğu ticari ve siyasi güçler olduğunu, kendisinin ise millete güvenerek, siyasete bulaşmayarak, tarafsız bir yol izlediğini söyler. Gazeteci Erol, Muzaffer’in siyasete karşı gösterdiği tavra istinaden “Siyasetten kirli bir şeymiş gibi bahsediyorsun. Ne o “bulaşmadım” fiili?” diye sorar. Bunun üzerine Muzaffer “Siyaset zalimdir.” der ve bir kez daha Kutlu’nun tezi pekişmiş olur. (Kutlu 2012a: 179-180)

“Anadolu Yakası”nda televizyon kanalı sahibi Muzaffer televizyonun tehlikeli taraflarını anlatır. Kutlu burada alt alta kapitalizm eleştirisi yapar. Medyanın ne denli tehlikeli bir alan olduğunu toplum üzerinde ne kadar büyük oyunlar oynandığını ifade eder:

“Şunu unutmayalım. Televizyon kültür endüstrisinin bir aracıdır. Kapitalizmin emrinde mal üretir. Bütün dünya, yani bu aleti kullananlar bir şekilde bu malları alır veya yerli tezgahlarda benzerini üretir. Zamanımızı çalar. Bir uyuşturucu gibi kanımıza girer. Kültürel değerlerimiz, günlük yaşantımız ona göre biçimlenir. Dilimiz dahi değişir.” (Kutlu 2012a: 187-188)

Muzaffer, televizyonda siyasetin yozlaştırıldığını ifade eder ve medyanın insanları istismar ettiğine vurgu yapar: “Siyaset magazine indirgenir. Espri, mizahi kavga boyutu öne çıkar. Seyirci sürekli hareket ister.” (Kutlu 2012a: 188)

5.10. Siyasal Söylemler ve Argümanlar

“Sır”da yazar, hikâyede devreye girer ve bir monolog ile düşüncelerini aktarır. Dil meselesi üzerinde durur, siyasi konulara girer:

“Geçsin miydi şu “dil meselesi”ne geçmesin miydi?.. Geçmeyecekti tabii, sırası da değildi ama, rahmetliyi hatırlamamak kabil mi? Sağ beni anlamıyor, sol da yabancı bana yaklaşıyor, diye yakına yakına gökkubbenin altından göçüp giden rahmetli mütefekkir heyecanlanıp, gazaba gelerek nasıl koltuğundan fırlar, sarı kehribar tesbihini bir avucundan öbürüne vurup şaklatarak :

Dil namustur.. Kamûs, namustur... diye nasıl da kükredi.. Milli Eğitim’de iken buna çok çalışmıştı doğrusu. Elinden geleni geri koymamıştı. Şûralar falan toplamıştı. Lakin şu bizim “ulema-yı rûsum” yok mu... Yok, yok.. Bunlarla bir yere varılamaz. Lakin varılamayacağını çok geç anlamıştı.” (Kutlu 1998: 28)

“Uzun Hikâye”de, on altı yaşında lise talebesi bir gencin gözünden babası ve kendisi merkezde olmak üzere ailesinin hikâyesi anlatılmaktadır. Babasının ve dedesinin Bulgaristan muhaciri olduğunu, oradan kaçarak Türkiye’ye geldiklerini, o zamanlar Bulgaristan’ın Komünist rejimi benimsediği için Türkiye ile ilişkilerinin bozuk olduğunu ve bu yüzden de sınır güvenliğinin en üst düzeyde korunduğunu ifade eder: “O yıllarda Bulgaristan komünist. Türkiye ile ilişkileri iyi değil ve sınırdan kuş uçurtulmuyor.” (Kutlu 2011e: 11)

“Uzun Hikâye”de, genç babasından bahsederken, onun ne kadar çok okuduğundan, yazı-çizi işlerine meraklı ve yetenekli olduğunu söyler. Babasının solcu bir kitapçının yanında çalışmaktayken, o zamanlar daha çok okuduğunu aktarır. Hikâyede “solculuk” vurgulanan ve okura fark ettirilmeye çalışılan bir tanımlama olarak göze çarpar:

“Böylece babam hayatın demir örsünde dövülmek üzere kendini zamanın girdabına fırlatıp atmış. Tahsili yarım kalmış. Bir sürü işe girip çıkmış. Kâtiplik, puantörlük, muhasebe yardımcılığı, bir kitapçada tezgâhtarlık – okumaya meraklı olan babam bayağı solcu biri olan bu kitapçının yanında iken çok kitap okurmuş, yazı yazmaya da o günlerde başlamış- sonra uzun bir süre avukat yardımcılığı yapmış. Halıcıoğlu’nda askerlik falan derken yıllar geçmiş.” (Kutlu 2011e: 13)

Yine “Uzun Hikâye”de, Ali Bey, müstakbel eşinin uğradığı haksızlık karşında duyduğu öfke ile yemin ederken siyasal bir söylem olarak bilinen bir sözü sarf eder: “Babam meseleyi haber alınca “Ulan bunu değil kardeş kardeşe, Moskof gavuru bile Müslüman’a yapmaz, ben de Sülüman Pelvan’ın torunu isem bunu sizin yanınıza komam” diye yemin etmiştir.” (Kutlu 2011e: 15) Ali Bey, doğru bildiğini her yerde

söyleyen, dürüst ve namuslu bir adamdır. Haksızlığa asla gelemmez ve karşılaştığı bütün olumsuzluklar karşısında dik duruşunu sergiler.

Bir gün babası kasabada bulunan okulun birinde çalışmaya başlar. Bir müddet sonra çalışkanlığının da getirdiği arzu ile okulun atıl duran bahçesinde bir şeyler ekip dikmek ister ve okul müdüründen müsaade alarak işe koyulur. Müdür ilk başlarda alaycı bir tavır sergileyerek bu durumla çok alakadar olmaz. Ancak sebzeler zamanla olgunlaşınca müdürün fazlaca ilgisini celp eder, kasabanın mülki amirlerini davet ederek bahçenin başında mangal organizasyonları yapmaya başlar, gelenlere övünerek tüm bu işleri kendisinin yaptığını söyler. Üstelik bahçeyi yapan eden ve asıl emeği geçen kahramanımız gencin babası olan Ali Bey’e ve diğer hademelere müdür bu bahçeden nimetlenmelerine müsaade etmez.

Tabi her yerde adaleti, dürüstlüğü ve eşitliği savunan Ali Bey burada da aynı tavrı gösterince, bazı sıkıntılar meydana gelir. Ali Bey müdürün karşısına dikilerek ona “Madem biz bu bahçeyi alın teri dökerek yetiştirdik, ürünü de eşit olarak bölüşmeli değil miyiz”(Kutlu 2011e: 20) der. Müdür bu söze mukabil, “Eşit bölüşüm ne demek. Yoksa sen sosyalist misin, diye sorar.” (Kutlu 2011e: 20)

“Uzun Hikâye”deki 16 yaşındaki gencin anlatımından anlaşıldığı gibi, o zamanlar birisini sosyalistlik ile suçlamak, ya da birine sosyalist demek büyük bir hadisedir. Çünkü doğu bloku dediğimiz Sovyetler Birliği Türkiye’de büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır. Devlet dâhil bütün kuruluşlar buna göre bir reaksiyon gösterip, bu algıya göre davranırlardı. Bu dönem, birisini sosyalist diyerek şikâyet edince kişilerin tutuklanıp götürüldüğü zamanlardır. Ali Bey her ne kadar sosyalist rejimi benimsemiş Bulgaristan göçmeni ise de, her ne kadar okumayı seven, solcu bir kitapçının yanında çalışmış ise de sosyalizm ile ilgili çok da bir şey bilmemektedir. Böyle bir halde iken, müdürün sorusuna diklenerek “Sosyalistim, var mı bir

diyeceğin” (Kutlu 2011e: 20) der. Bunun üzerine Ali Bey’in adı “Sosyalist Ali Bey”e çıkar (Kutlu 2011e: 21).

“Uzun Hikaye”de adı sosyaliste çıkan Ali Bey, nereye gitse bu durumdan kurtulamaz. Yeni gittikleri bir kasabada iş ve kalacak yer arayan Ali Bey’in namı kendisinden önce gider:

“Bu benim babamım adı hani “sosyalist”e çıkmış ya; kendisi bir yere gitmeden önce şöhreti gidiyormuş. Peki bu nasıl büyük bir şöhret olmalı ki, o günün Türkiye’inde vatanın bu ücra köşesine kadar ulaşmış. İstasyon şefi önce nahiye müdürü ile görüşmüş. Babam için ev ve iş bakıyormuş. Müdür tedirginlik içinde “Aman Remzi Bey bu komünisti başımıza bela etmeyin. Burası küçük yer, lütfen” diye sızlanmaya başlayınca şef üstelememiş.” (Kutlu 2011e: 24)

“Tufandan Önce”de Şemsettin Bilen, rahmetli İl Başkanı Zeynel Abidin Bey’in siyasetin zalim bir şey olduğunu söylediğini aktarır: “Bakma sen şu Belediye işine. Onu senin omuzuna yıkıyorlar. Böylece bir rakip eksiliyor.” (Kutlu 2011f: 11)

“Yokuşa Akan Sular”da kahraman iki evlilik yapmıştır. İkinci eşinden olan küçük oğlunun okumak için Ankara’ya gittiğini söyler. Fakat üniversitede sol düşünceye mensup birisi haline geldiğini ifade eder:

“Ara sıra torunu ile kızını dolaştırmaya çıkıyormuş.

- Biraz önce burada idiler, savdım. Ben de bir seki arkadaşına uğradım. Bahçede filbahrileri görünce, yeni açmış görünce dayanamadım, kırdım biraz. Ha efendim. Bir de küçük oğlum var, ikinci eşimden. Üniversiteye girdi.

Ankara’da okuyor. Hay okumaz olaydı. Sözde mektebe sokuyorlarmış. Olmaz olsun böyle tahsil.

Eğildi, sesini alçaltarak,

- Solcu olup çıktı. Azılı solcu. Lafımdan sözümünden çıkmaz, sessiz, içine kapalı bir çocuktü. Nasıl değışti. Baba sen anlamazsın deyip kesiyor, konuşturmuyor beni. Eee, ne de olsa evlat, atsan atılmaz, satsan satılmaz.

Meslekte kırk altı yıllıkmış, elinde filbahriler. Karmakarışık bir hayat. İçerim diyor. Oğlu solcu olup çıkmış, kırmızı gözlü bir adam.” (Kutlu 2010b: 80)

Mustafa Kutlu, “Huzursuz Bacak” adlı hikâyesinde babası tıp profesörü annesi arkeoloji doçenti bir ailenin evladı olan, yurt dışına gittikten bir zaman sonra yurduna geri dönen Ömer Faruk’un izlenimlerini aktarır. Bu esnada Ömer Faruk’un geçmişine ait bilgileri paylaşır.

Kendisini, dini bir hassasiyet ve tarih şuuruna sahip biri olarak gören Ömer Faruk, lise yıllarında dernekler ve parti gençlik kollarının faaliyetleri ile tanıştığını ifade eder. Buna karşın hiçbir derneğe üye olmadığını, aktif militanlık yapmadığını ancak her yerde abi diye bilinen, söz sahibi ve bilgili insanlarla fikrî konuşmalar gerçekleştirdiğini ekler. Kendisinin siyasal duruşunu ise “bağımsız ama kendisine uygun bir ideoloji bulamamış, inançlı bir tip” (Kutlu 2008: 17) olarak tanımlar.

“Huzursuz Bacak” adlı hikâyedeki Ömer Faruk üniversiteye geldiğinde ise, adı duyulmuş bir lider olduğunu, her siyasi görüşün onu kendi saflarına çekmeye çalıştıklarını ancak fikri tartışmalara girmekten çekindiklerini ifade eder.

İç monolog şeklinde ortaya çıkan ve kendisine soru soran Ömer Faruk bir kimlik arayışı içinde bulunduğu konumunun da farkında olarak ideolojik bir mevzi

aramaktadır. Bu mevzinin temel ilke ve değerlerine yaslanarak hayatı anlamlı kılmaya çalışır:

“Peki, benim bir tezim var mıydı?

Bir üstadım, bir teorim.

Yoktu.

Sadece ilkleri savunuyordum. Adalet, ahlak, merhamet, eşitlik, otoriter demokrasi (Bunu bir türlü formüle edemiyor, olumlu bir şey olduğunu hissediyor, ancak ifadeye güç yetiremiyordum. Bu yüzden kimi beni faşist, kimi sosyalist sanıyordu.)” (Kutlu 2008: 18)

5.11. Türkiye’de Siyaset

“Sır”da bir seçim dönemi sonunda başarılı olmuş bir siyasi kişilik anlatılmaktadır. Siyasilere işportacı benzetmesinin yapıldığı bölümde, bunun muhatabı siyaseti kalpazanlığa dönüştürenlerdir. Yani Kutlu, siyasileri işportacılara benzetmektedir. Milletin hâkim olmasından, siyasetçilerin dilinden, siyasetçiler ve halkın ilişkisinden bahseder. Bir seçim sonrası elde edilen başarı ve bu başarıda payı olan insanların beklentileri anlatılır. Hikâyeden anlaşıldığı üzere, seçim döneminde başarılı çalışmalar gerçekleştirmiş birini, bir siyasi partinin lideri alnından öper. Kendisi bu öpücükten umutlanarak bir bakanlık teklifinin gelip gelmeyeceği konusu üzerine eğilir. Kutlu, politikanın kurnaz bir çıkar ilişkisi meydana getirdiğini şu sözleri ile ifade eder:

“Tabii o zamanlar politikanın bir tadı vardı. Her şey akşamdan sabaha değişmezdi. İstikrar vardı. Tarafların ve taraftarların sayısı azdı. Mesela

kendisi iki tarafa da müntesib idi. Bir üçüncü taraf zuhur edince, münasip şekilde oraya da hulul etti.” (Kutlu 1998: 31)

Kutlu, siyasilerin ortaya çıkarmış oldukları atmosferden rahatsızdır. Bazılarını yabancılara özenerek, yeni söylemler ve kavramlar kullanmasından dolayı “işportacı” olarak tanımlar: “Lakin bir kere ok yaydan çıkınca.. Yani şu meydanın şimdiki hali gibi her yanı işportacılar doldurunca.. Ölçüyü mü kaçırmışlardı; yoksa köprülerin altından akan sular mı çoğalmıştı.” (Kutlu 1998: 32)

“Uzun Hikâye”de öyküyü anlatan 16 yaşındaki genç, okumuş olduğu liseden bahsetmektedir. Anlatırken ülkenin o zamanki şartlarına da değinen genç, siyasal bir eleştiri de getirir:

“Ülkemizde bitmez tükenmez eğitim seferberlikleri yapılır ya; işte onlardan birinin en hızlı döneminde, her şehre, kasabaya, hatta nüfusu tutsun tutmasın siyasi bir değeri olan her beldeye bir müdür –bir mühür orta- okullar, liseler açılıyor; bizim kasabaya da açmışlar bir lise. Talebe çok, hoca yok. Askerlik Şubesi Başkanı, Veteriner, Hükümet Tabibi, ağzı laf yapan mülki amirlerden hevesi olan herkes derse giriyor. Biz liseliler sabah gidiyoruz mektebe, öğleden sonra ortaokul talebesi bağıra, çağıra sınıfları dolduruyor.” (Kutlu 2011e: 31)

“Uzun Hikaye”de Türkiye’nin tek partili yıllarına atıfta bulunmaktadır. Zopuroğlu adlı karakterinden bahsedilirken dönemin içinde bulunduğu siyasi atmosfer resmedilmeye çalışılır:

“Bilenlerin anlattığına göre bir zaman dağ eşkıyasının ayak işlerini görmüş; zaptiyelerin eşkıya milletine alıcı kuş gibi yumulduğu demde ortalardan

kaybolmuş, İran'ı, Turan'ı dolaşmış, parti patırtısının ortalığı toza dumana buladığı sırada yeniden zuhur etmişti. Sütten çıkan kaşık gibi bu defa particilerin davulunu çalmaya başladı. Dağda gezdiği yıllar güya namına Zopuroğlu denilmiş diye kendine bu soyadı almıştı. Mütegalibeden olup tek parti devrinde Belediye Reisliği yapan Kâmil Zeki Bey, bunu düpedüz zabıta amiri demek olan Çarşıağalığı'na tayin etmiş; bütün kirli işlerini Zopuroğlu marifeti ile gördürmüştü. Kamil Zeki Bey öldü, meydan bu şerefsize kaldı. Nasıl olduysa oldu reisin koltuğuna oturdu.” (Kutlu 2011e: 43-44)

Mustafa Kutlu “Beyhude Ömrüm” adlı hikâye kitabının bir bölümünde muhtarın evinde, muhtarın da bulunduğu ve Çerçi Kemal ile Tahsildar Atıf'ın da yer aldığı bir görüşmeye yer verir. Konuşmalarda en küçük yerleşim birimi olarak bilinen köyde bile nasıl bir otorite ve güç dengesi yaşandığı ve siyasetin de buna nasıl malzeme olarak seçildiği görülür.

Konuşmalardan anlaşıldığı üzere İkinci Dünya Savaşı yılları veya hemen sonrası bir zaman dilimidir. Muhtar, Çerçi Cemil ve Tahsildar Atıf'a dert yazar, “kumandan” diye bahsettiği bir asker ile otoritesini paylaşmak istemez ve ona olan düşmanlığını aleni bir şekilde ortaya koyar:

“Atıf Efendi kardeşim, sen söyle... Şimdi ben bu kumandanı ne yapayım? Yahu ben bunu vali paşaya, olmadı tâ Ankaralara kadar...” (Kutlu 2010c: 53)

Tahsildar Atıf, söylendikçe söylenen muhtara dönerek:

“Bunun altında Demirkırat yatıyor Halil Ağa!.. Demirkırat!..Şirazesı kaydı düzenimizin. Şimdi şu köyde tahsilata çıkacağım; imanım gibi bilirim ki bazıları malını saklar, şuracıkta gebertiversen olduğu gibi söylemez. Sözüm

sana değil gücenme. Meselâ şu karşımıza alıp adam niyetine yüzüne baktığımız bodik Çerçi. Bu nedir? Bu bal gibi Demirkırat!..” (Kutlu 2010c: 54-55)

Bahsi geçen dönemde iki parti faaliyet göstermektedir. Bunlardan birincisi CHP, ikincisi ise Demokrat Parti’dir. Demokrat Parti, “Demirkırat” ile sembol hale gelmiştir. Tek partili sistem sonrasında ilk defa 1950 yılında normal bir seçim yapılır ve Demokrat Parti iş başına gelir. Köyde otoritesini ve düzenini kurmuş olan muhtar Halil Ağa, Tahsildar Atıf’ın söylemlerinden anlaşılabacağı üzere, CHP’yi temsil eder. Muhtar “kumandan”ı Demirkırat olarak nitelendirir. Ellerinden kayıp giden egemenliğin müsebbibi olarak Demirkırat’ı yani Demokrat Parti’yi görürler.

Tahsildar Atıf iş birliği yaptıkları Çerçi Cemil’i bile Demirkırat diyerek eleştirir ve onu aslında ötekileştirecek kadar ileriye gider. Ardından da muhtara dönerek ekler:

“... Yahu muhtar, İsmet Paşa bunun gibi yarı cin-yarı şeytan adamlara fırsat vermeyecekti ya; nasıl faka bastı.” (Kutlu 2010c: 55)

Muhtar ise buna cevaben;

“İsmet Paşa, bu millete harp yüzü göstermedim; karıyı kocadan, uşağı babadan ayırmadım, bakalım bunca iyiliklerimizi neye yoracaklar diye milleti denedi herhal.” (Kutlu 2010c: 55)

Ardından Çerçi Cemil, Tahsildar Atıf’ın hücumuna karşı bir hareket olarak, CHP’den yana tarafgirliğini kanıtlarcasına bir söz ilave eder:

“Doğru... Bir de Halk Partisi’nin altı oku milletin sinesinde ne kadar yer etmiş acaba, onu ölçmek istemiştir.” (Kutlu 2010c: 55)

Yine “Beyhude Ömrüm”de Çerçi Cemil yıllar öncesinde köyü terk edip giden Kır Mansur’u gördüğünü etrafındakilere söyleyerek bir tartışma başlatır. Bu tablo aslında köyde var olan siyasal gündemi her daim teşkil etse de, Çerçi Cemil’in sözleri daha da alevlendirir siyaseti:

“-İstanbul’dan geçerken bizim Kır Mansur’a uğradım.

Köylü dikkat kesiliyor. Çerçi böyle zamanlarda önemli havadisler verir, bilinir.

- Demirkıratlı olmuş.

Cemaat topyekün işkilleniyor. Demirkırat lafı hem heyecan, hem korku yaratıyor.

- Eeee...

- Köye döneceğim dedi, muhtar seçimleri yakın.. Köylüler önlerine bakarak susuyorlar. İblis’in Halil’in hışmına uğrayıp genç yaşta İstanbul gurbetini mekan tutanlardan bir yiğittir Kır Mansur. İstanbul’da yükünü tutmuştur. Acaba neden geri gele ki? Ola ki muhtarla kalan yarım hesabı bitirecek.

Artık sokaklarda, odalarda, kapı aralarında Kır Mansur ile Demirkırat, Muhtar Halil ile seçim, Halk partisi ile vergiler, şeker ile buğday, salkım saçak genişleyerek konuşulacaktır.

Berber Hacı bir yandan İstanbul’a, Kır Mansur’a mektuplar yazıp İblis’in Halil’e uğradıkları oyunu anlatacak, bozuntuya vermemesini tembihleyecek, bir yandan da kasabaya gidip gelen köylülerin kulağına olmadık şeyler fısıldayıp dedikoduyu büyütecekti.

Ajanslar Celal Bayar ile Adnan Menderes'in yurdu adım adım dolaştığından, her gittikleri yerde büyük kalabalıklar içinde omuzlara alındıklarından bahsettikçe Muhtar Halil radyosunun başına daha bir tedirginlikle geçecek, huzuru iyicene kaçacaktı." (Kutlu 2010c: 110-111)

Muhtar'ın, Kır Mansur'un hem geçmişle hesaplaşmak hem de muhtarlığa aday olmak için geldiğini düşünerek endişeye ve korkuya düşmüş olmasına rağmen, Kır Mansur'un geliş sebebinin öyle olmadığı kısa zamanda anlaşılacaktır.

"Yokuşa Akan Sular"da yazar, "İçerim, hem de galon şişesi ile" diye bağırarak önünü kesen ev sahibi ile olan diyaloglarını aktarır. Mahalle ortamında dahi insanların bir arada bulundukları sosyal mekânlarda aynı siyasi partiye sempati beslemek ya da mensubu olmak, insanlar arası ilişkilerin belirlenmesi noktasında belirleyici olur. Onun hangi partiden olduğunu anlamak için uğraştığını nakleder:

"Adı Şerif imiş. Hangi partidenim acaba diye ölümüne bir merak adamda. Soruma işkillendi. Okumuş yazmış olduğumuzu derekap anlayıp bizi boş böğrümüzden vuracak." (Kutlu, 2010c: 76)

Yazar, ev sahibi ile konuşurken arada italik olarak yazılmış bir ifadeye yer verir. Akış içinde bakıldığında bir anlam verilemeyen bu ifade, aslında ev sahibinin merakını gidermeye yönelik olarak belki de tepki patlaması olarak yazarın içinden geçirdiği veya ev sahibinin duymak isteği türden bir şeyi ifade eder: "*Tanrı uludur, Tanrı uludur- Memurlar İsmet'in kuludur.*" (Kutlu, 2010c: 77)

Aslında yazar burada son derece ironik bir dilde gönderme yapmak suretiyle açık bir şekilde siyasal bir söylemde bulunur. Bir devirde olmuş bir hadiseyi, ona gönderme yapmak suretiyle, mizahi bir eda takınarak eleştirir. Bilindiği üzere, tek

partili dönemin Türkiye’inde ezan Türkçe olarak okunmakta ve özellikle Atatürk’ün vefatından sonraki dönem onun yerine geçen İsmet İnönü yılları olarak anılmaktaydı. Bu hadiselerin vuku bulduğu zaman dilimi ise İsmet İnönü’nün CHP’nin başında olduğu yıllardı. Bu sebeple yazarın bu ifadeleri siyasal tarihe bir eleştiri olarak kabul edilir.

Kutlu “Yokuşa Akan Sular”da yazar anlatıcı bakış açısı ile siyasal bir söyleme yer verir. Menderes zamanında ülkenin iyi yönetildiğini, siyasi istikrarın ülkeyi olumlu yönde etkilediğini ve bu durumun iş hayatına pozitif yansıdığını ifade eder: “Kim ne derse desin, Menderes zamanında esnafın eline para geçti. Nasıl geçti bilemem, ama geçti. Şimdi inkâr etmemek lazım, ama biz tutamadık, dedim ya bu müskirat.” (Kutlu 2010b: 79)

“Yokuşa Akan Sular”da, kitabın başka bir bölümünde siyaset kurumuna olan güvensizlik aktarılır. Devletin düzeleceğine bir türlü inanılmaz. Hangi parti iş başına gelirse gelsin bir iyileşmenin olmayacağı düşünülür:

“Teşekkür ederim, konuşacak birini buldu mu. Çok özür dilerim, yani konuşacak kimse kalmadı. Ben diyorum ki artık bozuldu. Yani hangi parti gelirse gelsin, bozuktur gider.” (Kutlu 2010b: 83)

1980’lerde pek çok toplumsal değişiklik gerçekleşir. İnsanlar, siyasi partilerin veya derneklerin kapatılması ile birlikte sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir mecra bulamazlar, bu yüzden de arayış içinde olurlar. Bu dönemde özellikle cinsellik furyası baş gösterir. Cinsellik, çeşitli basın-yayın organları ama en çok da sinema vasıtasıyla topluma enjekte edilmeye, açılan yaralar ve yapılan olumsuz davranışlar unutturulmaya çalışılır. Aslında insanları meşgul edecek bir araç ihdas edilmek istenmiştir de denilebilir. Kutlu, bu duruma “Yoksulluk İçimizde”de değinir.

O, yalnızca cinsellik furyası vurgusunu yapmaz, zihinlerde yerleşme imkânı bulmuş olan bir düşüncesinin nasıl hayat bulduğuna da değinir. Ezilen ve horlanan insanların hayatta kalma mücadelesi bir tarafta durmakta, diğer tarafta ise (ki onları tene tapanlar olarak nitelendirir) lüks ve şaşa içinde gününü gün eden insan güruhu vardır:

“Artık taş yontulmayacaktır. Ezilmiş çimen kokusuna yatmak. Çamur çiğnemek. Dışinizin kovuğuna giren kavrulmuş bir susam tanesi. Bulunmayacaktır. Sizi eğlendirebiliriz. Şimdi tene tapanların dansı başlayacak. Mor ışıklar. Pres. Biblolar, vazolar, sürahiler, şamdanlar, oymalı altın yaldızlı çerçeveler. Bir baştan bir başa cam. O kaşları alınmış kadın yüzünün hışırtılı sıcaklığı. Deodorant. Mobilyalara sinmiş, birikmiş şehvet. Hulüvv-i zihin..” (Kutlu 2011c: 34)

“Huzursuz Bacak” adlı hikâyede kendisini ideolojik olarak tam bir şekilde mevzilendiremeyen ancak kendisine temel ilke ve değerler biçen Ömer Faruk, ülkeye dair pek çok konuyu düşünür, ilgililerle fikri münasebetlerini geliştirir.

Böylesi bir düşünce yoğunluğu içinde ülkenin gelip dayandığı yeri kendisine dert edinen Ömer Faruk, üniversitelerdeki “Osmanlı döneminden kalma” sağlam şahsiyetli, üretken ve memleketin istikbalini düşünerek çalışan ilim insanlarının bir bir gittiğini ve onların yerlerine ise “meydan pastadan pay kapmaya, şu veya bu güç odağına yamanmaya, olmadı dış mihraklardan birinin yerli acentesi” olarak çalışan insanların geldiğini söylemektedir (Kutlu 2008: 19). Tüm bunlarla birlikte ortalığın karıştığını ifade ederek ekler:

“Kaba kuvvet her tür provokasyon ile ülkeyi cehenneme çevirmişti. Artık fikirler değil; yumruklar, sopalar, silahlar konuşuyordu.” (Kutlu 2008: 19)

“Huzursuz Bacak” adlı öyküde üniversite öğrencisi Ömer Faruk bir gün çatışmada polisin eline düşer. Nezarete kalacağını anlayan Ömer Faruk, tıp profesörü olan babasının telefonunu yetkililere verir.

Hikâyeden anlaşıldığı üzere polis merkezine gelen babası, komiserle odasında bir araya gelir, Ömer Faruk da onlara dâhil olur. Komiser, Ömer Faruk’un babasını uyarır, babası bu durumdan dolayı çok üzülür. O gece babası ve Ömer Faruk çalışma odasında iki olgun insan olarak bir araya gelir ve durumu değerlendirirler. Babası kaygılı olduğunu söyler ve oğlunu uyarır. Bunun karşısında Ömer Faruk; memleketin elden gittiğini, ülkenin geleceğinin söz konusu olduğunu, militan olmayacağını, bu yüzden de silaha bulaşmayacağını babasına söyler. O akşam babası Ömer Faruk’u ikna etmeye çalışır ancak bunda başarılı olamaz. (Kutlu 2008: 19-23) Milli ve manevi değerler barındıran, inandığı ilke ve değerleri bulunan Ömer Faruk idealist bir genç görünümü çizer, ülkenin kutuplaştığını ve karmaşıklaştığını düşünür.

Mustafa Kutlu, “Huzursuz Bacak” adlı hikâye kitabında Ömer Faruk isimli karakterin ağzından siyasal bir kavram olarak muhafazakârlığı tartışır. Tıp profesörü babasının vefat etmesinin ardından onunla ilgili etrafta kabul görmüş tanımlamaları sıralarken, babasının muhafazakâr bir aileden geldiğini söyler. Bunun üzerine bir sorgulamaya girişen yazar, “Ne demek muhafazakârlık?” diyerek soru sorar. Ömer Faruk, bir akademisyen arkadaşından temin ettiği bilgileri paylaşır:

“İhtilalvâri köklü değişikliklere tepki, eski kurum, gelenek ve teamülleri muhafaza, modernleşme karşıtlığı, kültürel ihyacılık gibi ana yönelişleri olan ideolojik ve siyasal akım.

Türk muhafazakârlığı esas olarak kültürel unsurlara yaslanır. Bilim ve teknoloji hayranlığı, taraftarlığı manasında kalkınmacı, değişimci ve modernisttir. Devlete bağlı fakat iktisadi olarak devletçiliğe mesafelidir.”(Kutlu 2008: 52)

Arkadaşının muhafazakârlığı tanımlarken zorlandığını, çünkü tek bir muhafazakârlık olmadığını, Türk muhafazakârlığının dahi tek başına ayırt edici bir unsur olmadığını, bunun yerine daha sağlam bir kavramın geliştirilmesinin gerektiğini düşünür. “Türk muhafazakârlığı” yerine “Dindarlık” kavramını önerir fakat onda da temelde bazı tezatlıklar görür. Örneğin dindarlıkla modernistliğin aynı dairede olamayacağına kanaat getirir. (Kutlu 2008: 53)

“Anadolu Yakası”nda kanal sahibi Muzaffer özel kanallara ilişkin, gazeteci Erol’a, Özal sayesinde özel televizyonların Türkiye’yi değiştirdiğini söyler. Özel televizyonların ülkede serbestlik getirdiğini, milletin nefes aldığını fakat olumsuzlukların da yaşandığını ifade eder: “Uyanıklara gün doğdu. Başbakan “Benim vatandaşım işini bilir” dedi ya, barajın kapağını açtı. Hayalî ihracat, çeteler, devleti soymak hepsinin temelleri atıldı.”

Muzaffer, Türkiye’nin ABD sayesinde kapitalizmin son vagonuna kendisini attığını ve o zamanlar başka alternatifin olmadığını dile getirir:

“O sırada başka bir alternatif de yoktu. Özalcılar bunu dillerine dolamıştı: “Alternatif yok”. Yok evet ama her şey yasak. Toplantı, parti, dernek, muhalefet. Yeni partiler kuruldu, ötekiler Zincirbozan’a gitti. Özal askerle on yıl safa sürdü. Zeki adamdı, dünyayı tanıyordu, ama ülkeyi yanlış yönetti.”

Özal'ın başarılı olduğunu düşünmekle birlikte, ülkeyi yanlış yönettiğini ifade eder. “Ayağımızı yorgandan bir metre dışarı çıkardık. Türkiye o kadar zengin değildi. Herkes borca battı. Banker faciası falan. Neyse şimdi siyaseti bir yana koyalım. Bu dönem bana da yaradı.”(Kutlu 2012a: 88-89)

“Anadolu Yakası”nda Muzaffer, gazeteci Erol'un sorularını yanıtlamaya devam etmektedir. Muzaffer “taşra”ya karşı yüklenen olumsuz manalara karşı durduğunu ifade eder. Merkez-taşra ayrımının doğru olmadığını düşünür. Muzaffer, yemek kültüründen ve etnik kimliklerden bahseder. Türkiye'nin küçük bir Osmanlı olduğunu, Osmanlı'da olduğu gibi Türkiye'de pek çok etnik kimliğin yurtta yer aldığını söyler. Toplumun mayasının milliyetçilik değil, İslam olduğunun altını çizer ve örneklerle izah eder. Erol'un “Ama bunlar imparatorluk kültürü. Oysa biz bir ulus-devlet olduk.” (Kutlu 2012a: 129) sözüne karşılık olarak şu cevabı verir:

“ Eee!.. Ne yapalım, redd-i miras böyledir. Aslında ulus-devlet de olmadık, bana sorarsan. Türkiye hala mini bir Osmanlı'dır. Nüfusu içinde tüm etnik unsurları barındırıyor. Çerkez, Boşnak, Kürt vesaire. Bizi bir arada tutan şey milliyetçilik değil İslam'dır. Dün de böyleydi, bugün de. Aslında bugün için taşra-merkez ayrımı kalmadı diyebiliriz. Her yer aynı. Kapitalizmin dayattığı tüketim ekonomisinin esiri olduk. Ne merkez bir şey üretiyor, ne taşra. Her yerde o bulvarlar, o uyduruk parklar, sahil yolları, benzinciler, mobilyacılar, apartmanlar.”(Kutlu 2012a: 129)

“Sıradışı Bir Ödül Töreni”nde Yörük olan zamanın Kültür ve Turizm Bakanı'nın kasabaya yapmış olduğu ziyarete yer verilir. Bakan el sanatlarına, folklara ve halk kültürüne ziyadesiyle ilgili olduğundan, kasabada bu işlerin yapıldığı yere gider. Orada bir kız dikkatini çeker ve aralarında ilginç bir konuşma geçer. Unutulmaya yüz tutmuş bu değerlerin tekrar canlandırılabilceğini söyleyen Nezaket, bakandan, destek olmaları halinde toplu üretim ve pazarlama işlerine

girebileceklerini söyler. Bunun üzerine bakan, siyasetin ne denli günü birlik olduğunu ve gelip geçici bir makam olduğunu ifade eden bir söz sarf eder:

“Evladım siyasette yarın ne olacağını kimse bilemez. Ama sen bana geldiğinde ben hala Bakan isem, sana söz yardım edeceğim.” (Kutlu 2013: 33)

5.12. Siyaset ve Ahlak

“Tufandan Önce”de yer alan Belediye Başkanı Şemsettin Bilen, siyaset ahlakını bilen dürüst ve feraset sahibi birisidir. Ancak siyaset yapısı itibariyle, içinde yalanlar-dolanlar ve türlü türlü oyunlar barındırdığı için bu durumu bir türlü kabullenmek istemez. Bir gün havuzlu kahvede Zeynel Abidin Bey ile otururlar. Zeynel Abidin Bey ona siyaset konusunda bir büyük tavsiye verir:

“-Atak değilsin Şemsettin. Korkak da değilsin ama kime ne zaman vuracağını bilmiyorsun. Hatta birine vurmak aklından bile geçmiyor. Elini kaldırıp indiriyorsun. Hemen af dileyip vazgeçiyorsun. Estağfurullah efendim, siz önden buyurun diyerek yerini başkalarına terk ediyorsun. Hep karşıdan anlayış, feraset, basiret bekliyorsun.

Ama bu dostluğa, arkadaşlığa, insanlığa sığmaz diyorsun.

Hele ki ahlaka hiç sığmaz. Olmaz. Hayır, olmaz. Şunu unutma ki siyasetin kendi mantığı, kendi ahlakı, zaman içinde oluşmuş kaideleri, bin bir türlü inceliği var.

- Nedir Zeynel Abi?

- En başta şu önündeki adamı tepeleyeceksin. Bir omuz, bir dirsek, bir çelme onu yıkıp geçeceksin. İsterse baban olsun. Bir daha da dönüp arkaya

bakmayacaksın. Siyasette hesap anında görülür ve şunu unutma ki, siyaset ikinci adamı kabul etmez. Vefa, sefa lafta kalır.

- Ama!..

- Siyasette ama ile başlayan cümlelere de yer yoktur. Şüphe uyandırır. Vurdu mu devireceksin.

- Ya devrilmezse.

Abidin Bey, kahvesinden höpürtülü bir yudum çekiyor. Gülerek:

- O zaman yandı gülüm keten helva.” (Kutlu 2011f: 12-13)

“Anadolu Yakası”nda Muzaffer, gazeteci Erol’a kanalın altına koydurmuş olduğu demokratik kanal imajından hareketle “demokrat” ibaresini örneklerle açıklamaya koyulur. Bu sırada ahlaktan, siyasetin finansmanından, temel hak ve özgürlüklerden ve ahlaktan bahseder. Erol, Muzaffer’e demokrasiden ne anladığını sorar. Muzaffer, bu tip konularda donanımlı olmadığını belirterek, demokrasinin bir alet hükmünde olduğunu, bu yönüyle bir alet olarak demokrasinin insanların işlerini kolaylaştırdığını, insanların hak ve hürriyetlerinin korunup yaşatılması için demokrasinin elverişli bir rejim olduğunu ve demokrasinin sonuç olarak insanlığın bugüne kadar bulduğu en iyi fikir olduğunu düşündüğünü söyler. Fakat her ne kadar insanlığın bugüne kadar bulduğu en iyi fikir olduğu düşünülse de, demokrasinin başarısının onu kullananların iyi niyetine bağlı olduğu, eğer iyi niyet ve temiz ahlak olmazsa demokrasinin, onu kullananlar tarafından zulüm yeri haline getirileceğine dikkat çekilir. “Demokrasiyi bir din gibi algılamayalım. O, kendini kullananlardan olgunluk ve fazilet bekler.” diyen Muzaffer ekler:

“Şimdi Erolcuğum şurası önemli. Bu rejimde “bilenlerle bilmeyenler” eşittir. Halk sadece kendi aklı ve eğilimi ile oy vermez. Onu yönlendiren mekanizmalar vardır. Mesela siyasetin finansmanı başlı başına tartışılacak bir konudur. Demokrasinin yumuşak karnı.” (Kutlu 2012a: 181-182)

5.13. Siyasette Lider

“Tufandan Önce”de Belediye Başkanı Şemsettin Bilen bir akşam evinde oturup televizyon seyredirken ekranda partinin grup başkan vekilini görür. Şemsettin Bilen ekrandaki kişiyi tanımakta ve bilmektedir. Fakat bu kişinin beceriksiz biri olduğunu da düşünerek, nasıl grup başkan vekilliğine kadar yükseldiğinin ve siyasette ilerlediğinin cevabını merak eder. İşte tam bu sırada rahmetli İl Başkanı Zeynel Abidin Bey’in söyledikleri aklına gelir.

Zeynel Abidin Bey, Türkiye’de her şeyin liderle alakalı olduğunu ve liderin her şey olduğunu, bu bakımdan değerlendirilecek olursa parti içi demokrasinin pek de gerçekçi olmadığını savunur. Partiye ömrünü vermiş, özel kalem, sekreterlik gibi bütün görevleri yapmış, liderin sır kâtibi olmuş, bir nefer gibi çalışan birisi olarak kendisinden örnek veren Zeynel Abidin Bey, kendisinin seçilmediğini ve liderle kurdukları ilişkiler bağlamında lidere yalakalık yapan ve lidere hatalarını söylemeyen tiplerin tercih edildiğini ve bu yüzden kendisinin siyasi arenada yükselemediğini ifade eder.

“Lider” ile alakalı olarak bir görüntü çizen Zeynel Abidin Bey, onun ruhsal yapısından ve kendisine yüklemiş olduğu misyondan bahseder. Liderin kendisinin hastalıklı denebilecek düzeyde bir misyonu olduğuna inandığına, herhangi bir meselede, karşısındakinin de haklı olabileceğine ihtimal vermediğine, hep kendi bildiğini okuduğuna ve kendisini her zaman haklı ve doğru olarak gördüğüne değinir. Liderde vicdanın olmadığını söyleyen Zeynel Abidin Bey, liderin vicdanı bir ayak bağı olarak gördüğünü ve kendi mutlak istikametinde ilerlemesi noktasında kendisine bir engel oluşturabileceğini düşündüğünü ifade eder. (Kutlu 2011f: 137)

Liderin içinde ona karşı çıkan ve “zalimsin, alçaksın, vicdansızsın, sevgisizsin, bilgisizsin, yanlışsın” diyen bir ses olsa bile, bu duygunun üzerini hapseder ve hiçbir surette açık etmez. Yüzüne bir maske geçirmiş olur ve bu yüzden kendisinin vakit geçirebileceği bir dostu olamaz. Kendisine yaklaşan insanları hep belirli bir mesafede tutar, kendisine yaklaştırmaz ve etrafına duvar örür. Ailesi ile bile kendisini konumlandığı bu alan üzerinden ilişki kurar. Lider paylaşıma sıcak bakmaz ve paylaşımı bir zaaf, mutlak iktidarının zayıflaması olarak görür. Çünkü siyasi arenada acımaya yer yoktur, insanın en yakın dostu bile siyaset meydanında insanı ardından vurabilir ve kendisine göstermiş olduğu zaafı koz olarak kullanabilir. Bu yüzden lider, ayak izini, parmak izini ve göz izini bile sürerek ilerler. (Kutlu 2011f: 138)

Liderin kalabalıklar arasında yalnız bir kişi olduğunu söyleyen Zeynel Abidin Bey, kalabalıklar içinde liderin kahkaha atabileceğini, gülebileceğini, bir çocuğa sarılabileceğini, ihtiyarın elini öpebileceğini fakat tüm bu görüntülerin aslında bir seremoni olduğunu söyler. Sürekli olarak içten, duygulu ve çalışan lider görüntüsü sergilemeyi amaç edindiklerini ifade eder. Siyasette en nazik konu güven meselesidir. Siyaset yapan insan her zaman tetikte bekler, siyaset meydanında gerçekten kimse kimseye güvenmez, herkes birbirinin adımını izler. Bu durumun insanı hastalık derecesinde paranoyaya götüreceğini belirten Zeynel Abidin Bey, bu bakımdan türlü türlü ihtimallerin hesaplandığını söyler. Siyasette risk almanın önemli olduğunu ve siyasette yükselmenin bundan geçtiğini ifade eden Zeynel Abidin Bey, siyaset sahnesinde ortaya çıkan güvensizliğin dalga dalga etrafa yayıldığını ve millete kadar gittiğini, bunun sonucu olarak insanların birbirlerine, müesseselere ve devlete olan güvenini kaybettiğini belirtir. (Kutlu 2011f: 139)

5.14. Siyaset ve İdealizm

Mustafa Kutlu “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâye kitabında, ideallerden kopuşu anlatır. Bu bir bakıma Kutlu için ideallerin çözülmesi anlamına gelir.

1980 öncesi ve sonrası toplumsal, siyasal ve kültürel alan başta olmak üzere pek çok diğer alanda değişimler ve dönüşümler yaşanır. Bu değişimler ve dönüşümlerin yaşandığı en bariz konulardan biri de, Kutlu’nun “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyesinde ortaya koyduğu şekli ile siyasal anlamda ve ideallerin çözülmesi bağlamında örnek teşkil eder.

Hikâyede Kutlu, ideallerinden kopan insanların ulvi davalarını bırakarak nasıl dünyaya daldıklarını ve apolitik bir tavır geliştirdiklerini ortaya koyar.

Yazar, anlatıcı bir ses olarak Kerim adlı karakter üzerinden düşüncelerini ifade eder. Dernek kurarak etrafında birleşen bir grup üniversite öğrencisi ve eşraftan benzeri kişiler, öğrencilik yıllarında ideolojik olarak çok aktiftirler. Sıklıkla, kurmuş oldukları bu dernekte bir araya gelerek çeşitli faaliyetlerde bulunurlar. Fakat bir zaman sonra, zamanının büyük bir kısmını burada geçiren kişiler, eskiden ilmi ve siyasi tartışmaların ve faaliyetlerin yapıldığı bu derneğe uğramazlar. Pek çoğu kendi dertlerine düşerler ve eskiden büyük bir inançla bağlandıkları davalarını unutmaya başlarlar. Bu noktada Kutlu, bu kişilerin makam ve mevki gibi dünya nimetlerini öncelediklerini ve metaya daha fazla önem verdiklerini anlatmaya çalışır. Onlar için “Memleketi kurtaracaklardı” der. Yazar, Kerim’in gözünden onlara en çok kendisinin inandığını söyler. Kutlu hikâyesinde, hoca lakaplı birisinden tırnak içinde bir cümle paylaşır: “Sizler dâvanın yılmaz erlerisiniz, bu dâva sizlerin omuzunda yükselecek.” Bu kişinin büyük ihtimal ile, metni otobiyografik bir okumaya tabi tuttuğumuzda Nurettin Topçu olduğuna kanaat getiririz. Kutlu onların durgunluktan önce ruh hallerinden ve çalışmalarından bahseder:

“Memleketi kurtaracaklardı.

Buna onlardan çok ben inanıyordum. Hoca ne demişti? <<Sizler davanın yılmaz erlerisiniz, bu dava sizlerin omuzunda yükselecek.>>

Gençtiler, pırıl pırıldılar. Hiç biri yerinde duramıyordu. Başlarında ne yeller esiyordu kim bilir? Memleket kendisine sahip çıkacak, bu çilekeş insanları tutup kaldıracak, şu çorak toprakları yeşertecek nesillere muhtaçtı. Kitaplara, kütüphanelere gidiliyordu. Yaz sıcakları bastırıp, deniz mevsimleri açılıp herkesler plâjlara, kırlara, kızılı oğlanlı toplantılara koşarken onların içinde dâvanın sönmeyen ateşi.

Bir beyanname hazırlanacak.

Bir konferans tertip edilecek.

Dernekte yarın büyüklerden biri konuşacak.

Bir dergi yayımlanacak. Paketlenip, postalanacak.

Tabanca, kavga, kurşun, baskın, her şey olabilir.” (Kutlu 1992: 8)

Bir başka yerde yazar yine gençlerin ne kadar dava delisi ve inançlı olduklarını anlatır:

“Dernek dolup taşıyordu. Seminerler, konferanslar birbirini izliyordu. Umut doluydu herkes. Dergi çok sayıda satılıyordu. Yeni bir nesil geliyordu. Fakülteler bitiriliyor, ikiden üçe, üçten dörde geçiliyor, asistan olunuyor, doktoralar, ilmi çalışmalar yapıyordu. Gençler davaya sahip çıkmanın şuuru içinde.” (Kutlu 1992: 10)

“Mektebini bitiren gidiyordu.

Davayı kucaklayıp gidiyordu, öyle sanıyordum, başka türlü olamazdı.” (Kutlu 1992: 11)

Mustafa Kutlu “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyesinde ideolojik olarak bir araya gelmiş ve bir dernek kurmuş olan gençlerin zaman içinde, ideallerinden vazgeçmeye ve artık derneğe uğramamaya başlamalarıyla oluşan ortama işaret eder.

Yazar, anlatıcı bakış açısı ile bir zamanlar bir araya gelinerek geç saatlere kadar süren toplantıların yapıldığı, sandalyelerin yetersiz kaldığı, konuşmacıların ayakta alkışlandığı ve yumrukların sıkılarak yeminlerin edildiği salonun artık eskisi gibi olmadığını ve tenhalaştığını üzümlere ifade eder.

Kutlu’nun burada betimlemeye çalıştığı tablo, 1980 sonrası Türkiye’inde oluşan apolitik toplumsal yapıyı anlatır. Özellikle 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında insanlar politiksizleştirilmek için pek çok uygulamaya maruz kalır. Siyasal gruplar bu dönem içinde kendi kabuğuna çekilir ve apolitik bir iklim yaratılmaya çalışılır.

Kutlu bir başka bölümde bu durumu şöyle ifade eder:

“Biz de genciz, diye gelirdi dilimin ucuna. Boğazımda bir düğüm. Ne diyebilirdim. Doğrusu gençler iyi çocuklardı, ama eskilerin hali bir başka idi. Davadan bahseden kalmamıştı ya, bu sefer bir musiki faslıdır gidiyordu. Kimi ney çalar, kimi tambur. Postu sermişlerdi buraya. Neredeyse beni de alıştıracaklar. Akşam olur. Eh, Allah ne vermişse tıpkı eski günlerde olduğu gibi, sofrayı kurarım, salatayı hazırlarım. Bazıları içki falan getirmeye başladı. Dehşetle bozuldum. Döveceğim. Murat ağabey ne der diye tutuyorum kendimi. Zaten onu kolluyorlar. O geldi mi içki, miçki yok. Bir iki

tımbırdatıp gidiyorlar. Dedim, yahu Murat ağabey, davayı konuşsak biraz. Bu gençleri kim yola sokacak. Hocalardan bir ikisini getirsek.” (Kutlu 1992: 11)

Kutlu, siyasi idealizminden kopuş, çözülme olarak bahsedebileceğimiz bir durumu şu satırlarla özetler:

“İmtihanları sıklaşanların ayakları kesiliyordu. Sonra hocalar. Her sonbahar, onlardan bir ikisini Edirnekapı’ya, Sahra-yı Cedid’e, Karacaahmed’e uğurlayıp geliyorduk. Kendileri gidiyordu, kitapları raflarda, sesleri dershanelerin, konferans salonlarının köşelerinde tozlanıyordu. O sandalyelerin yetişmediği konuşmaların ayakta alkışlandığı, geç vakitlerde kızarmış gözler, terli kırışik alınlar, sıkılmış yumruklarla yeminlerin verilip alındığı salon neden gittikçe tenhalaşıyordu?” (Kutlu 1992: 11)

5.15. Siyaset ve Dünyevileşme

Mustafa Kutlu’nun “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâye kitabının “Hilali Gördün Mü?” başlıklı bölümünde, zengin bir aileye damat olan ve artık işleri yöneten konumuna gelen bir iktisat profesörü olan Asım Bey ile ilgili bir bölüm anlatılır.

Asım Bey anlaşıldığı kadarıyla eskiden “dava” içinde aktif yer almış fakat sonradan kendisine farklı bir yol çizer. Kendisine çizmiş olduğu yeni yolda eskinin izlerinin bulunmadığı anlaşılır.

Asım Bey’in bir de oğlu İlhan vardır. İlhan bir gece evin içinde hareketlidir. O vakit Asım Bey uyumaktadır ancak İlhan’ın tıkırtılarına uyanır ve onun yanına

gelir. Aralarında birtakım konuşmalar geçer. Bunlardan en dikkat çeken bölümü İlhan'ın babasına hilali görüp görmediğine dair sorduğu sorudur. Babası gördüğünü söyler ve buna mukabil olarak İlhan “Yarın Ramazan başlıyor.” der.

İslam inancına göre hilali görmek Ramazan ayının başladığına işaret sayılır. Bunu duyan babası Asım Bey, bir anda afallar ve hüznle karışık tuhaf bir duygu seline kapılır. Bir müddet sonra: “Asım Bey’in sıkıntısı bunalıma dönüşüyor.” Çünkü bir zamanlar aşırı bir şekilde bağlı olduğu din, davanın gereği olarak, bu duygular içinde yer alırdı ve doğal haliyle ancak başkasının haber vermesi ile Ramazan ayının geldiğini değil, bizzat kendisi Ramazan’ın geleceğini bilirdi. Eğer Asım Bey gece yarısı oğlu İlhan’ın tıkırtılarına uyanmasaydı, Ramazan’ın başlağından habersiz olacaktı.

Zaten yazarın bize hissettirdiklerinden İlhan’ın sahur yapmak üzere kalktığını anlarız. Asım Bey’in, yarın Ramazan olduğunu bilmesi ile birden bütün planları aklına gelir, içinden uhrevi ve dünyevi bir muhasebeye girer:

“Fetnet, iş, dostlar, seyahat, dokuma fabrikalarına yapılan ek inşaatın açılış kokteyli.” (Kutlu 1992: 22)

“Yarın borsa bankerleri ile görüşülecek.” (Kutlu 1992: 22)

“Belki İsviçre’ye, İngiltere’ye gidilecek.” (Kutlu 1992: 22)

“Kaç gündür bakamadığı, yeni yatırımların fizibilite raporları gözden geçirilecek.” (Kutlu 1992: 22)

Sonra orucu düşünür Profesör Asım Bey. Hemen ardından oğlunun denetlenmesi gerektiğini aklına getirir. Onu kimlerin yönlendirdiğini veya oğlunun kimlerle arkadaşlık yaptığını sorgular içinden.

Burada Kutlu, Profesör Asım Bey üzerinden bir çözülüşü anlatır. Öyle ki bu çözülüş dini bir çözülüştür. Çünkü Profesör Asım Bey, eskiden sahip olduğu ve inandığı dini değerleri artık öncelikli olarak hayatında konumlandırmaz. Onun yerine iş ve özel hayatı, dolayısıyla dünyevi olanı daha çok önemsemekte olduğu anlaşılır. Oğlu İlhan ile aralarında Müslümanlar için özel olan Ramazan ayı ile ilgili geçen konuşmanın ona geçmişi hatırlattığı ve bu durumdan kendisinin rahatsız olduğu görülür. Profesör Asım Bey oğlunun dini söylem ve ifadelerde bulunmasından rahatsızlık duyduğu için, onun gözetim altında tutulması gerektiğini düşünür.

Mustafa Kutlu'nun “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyeye kitabında, zengin bir aileye damat olan Asım Bey'in ailecek bir yemeğe gidişi ve orada cereyan eden olaylar anlatılır.

Sofrada yok yoktur. İçki de dâhil olmak üzere masa donatılmıştır. Asım Bey ve eşi masaya oturup yemeğe başlarlar. Bu sırada oğulları İlhan oralarda görünmez. Zaten babası Asım Bey İlhan'ı görünce tedirgin olur. Çünkü uzun zamandır Asım Bey oruç tutan birine bu kadar yakın olmamıştır. Üstelik yakınında bulunan kişi öz oğludur. Yemek esnasında Asım Bey'in aklına eskiye dair siyasi davayı ve mücadeleyi içeren birtakım sözler gelir. Örneğin:

“Artık gidiyor: Hakka varan bir yolu tutmuş” (Kutlu 1992: 30)

“Arkadaşlar!... Zulmün, ümitsizliğin ve idealsizliğin kararttığı siyah zeminde Asım, şafağın ilk ışıklarını haber verir.” (Kutlu 1992: 30)

“Bizim hareketimiz, mesuliyet hareketidir: davamız hayata uymak değil, Hakk'a uydurmaktır.” (Kutlu 1992: 31)

“Ve o nesil. Üzerinde yaşadığımız acılı toprağın çocuğu. Asım'ın nesli” (Kutlu 1992: 32)

Asım Bey kendisine şaşırarak bunların nereden aklına geldiğine hayıflanır. Yazar anlatıcı bir ses olarak, bu sözleri geçmiş zaman diliminde idealist ve dava ehli gençler olarak öğrenciyken kurmuş oldukları dernekte toplandıklarında veya medresede veya namaz kılmak için gittikleri Firuzağa Mescidi'nde görebilmiş olabileceğini hatırlar. Onlar ailecek yemeklerini yerken İlhan deniz kenarına gider orada derin düşüncelere dalar. Misafir oldukları evin kızı Seda, İlhan'ı yemeğe çağırarak için onun yanına gider ve beraber döndüklerinde İlhan masada babası Asım Bey'i çakırkeyif ve annesini sarhoş olarak bulur. Üstelik de Ramazan ayında. Kutlu'nun hikâyesinde, o dava adamı Asım Bey ne yazık ki bu haldedir, yazar ahlaki ve dini bir çözülüşün tezahürü olarak bize bunu bu şekilde gösterir.

Mustafa Kutlu “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı kitabında siyaset kurumunun insanı ne kadar bozduğunu ve değiştirdiğini anlatır. Kutluya göre siyaset, kendi kutsallarını dayatmak suretiyle insanın özünü bozmaya çalışır. Dini vecibelerini bile zamanla geçersiz kılmaya başlar. Onları unutturur. Çünkü insanlardaki kabuller bu yönde seyredir. Toplumsal olarak bir telakkinin oluştuğundan bahsedebiliriz burada. Dolayısıyla Kutlu'ya göre insanın içine düştüğü bu durum, insanı başkalaştırır ve değiştirir:

“Neslihan Hanım o yıllarda henüz başını açmamıştı. Yani Avukat Yunus Bey henüz siyasete girmemişti.” (Kutlu, 1992: 59)

“Ya Tahammül Ya Sefer”deki Yunus, eski davasını ve inançlarını geride bırakarak, makam peşinde her şeyi yapmayı mubah gören bir tiptir. Bu yüzden de siyaset kurumunda ilerlemek için, hanımının başını açması gerekir.

Mustafa Kutlu, “Ya Tahammül Ya Sefer” adlı hikâyesinde siyaset kurumundaki bozukluklardan bahseder. Kutlu’ya göre; “Siyaset çirkefti. İnsanların birbirini yediği, insanların alınıp satıldığı yerdı.” (Kutlu 1992: 59)

Özellikle 12 Eylül öncesi ve sonrasında Türkiye’de oluşan siyaset atmosferine bakacak olursak, siyasetin ne denli karanlık olduğu ve insanı nasıl değiştirip kendine amade yaptığı ortadadır. Bu nedenle siyaset kurumu yozlaşmıştır. Oraya giren de bu yozlaşmışlıktan nasibini alır. Kutlu bu noktaya dikkat çekmek ister. Özellikle 1980’lerin Türkiye’sinde siyasetin çirkef bir mecra olduğunu ifade eder. Bu ise insanların zayıflıklarından, onların değerlerden yoksun siyaset inşa edip yürüttükleri için vaka olduğu gerçeğidir. Bu açık bir şekilde siyaset kurumunun çözülmesi meselesidir.

Ancak yine de Kutlu siyaset kurumuna büsbütün kapılarını kapatmaz, onun tamamen gereksiz, insan tabiatını bozucu bir yer olarak da görmez. Tam bir hüküm verememişlik içinde olduğunu şu cümlelerden anlarız:

“Siyaset çirkefti. İnsanların birbirini yediği, insanların alınıp satıldığı yerdı. Doğru. Ama şurası var; buna da haysiyet kazandırılmaz mıydı?” (Kutlu 1992: 81)

Kutlu, siyasete haysiyet kazandırılması yönünde bir düşünceye sahiptir. Yaratılmışların en yücesi olarak insanın ahlaka sarılarak siyaset yapmasının beraberinde temiz bir siyaset kurumunu getirebileceğini düşünür.

5.16. İdarecilik Olarak Siyaset

“Anadolu Yakası”nda ana karakter Muzaffer, sahibi olduğu televizyon kanalında otoriter bir yönetim sergilemeyince çalışanların işleri aksattığını ve bu yüzden de her yerde ihmal ve hataların yaşandığını söyler. Ancak iş yerinde vuku bulan bu olayı genelleyerek, toplum yapısına ilişkin bilgiler sunar:

“Arkadaş bizim millet otorite istiyor. Ötesi laf. Zaten laftan anlamıyor. Zılgıtı çekeceksin. Ama biliyorlar tersim pistir. Aslında yumuşak adamım, ona aldaniyorlar. Eee... İdarecilik siyaset demek; bir yüzün gülecek öteki yüzün azarlayacak. Kervan başka türlü yürümez.” (Kutlu 2012a: 67)

SONUÇ

Mustafa Kutlu, Türk hikâyeciliğinde bir dönüm noktasını oluşturur. Türk edebiyatında vermiş olduğu hikâyeler nitelik ve nicelik bakımından bir değer ifade etmektedir. Aynı zamanda Kutlu'nun yüzünü sadece hikâyeye dönmüş olması, kendisini hikâyeci olarak ortaya koyması ve eserlerini fikir yüklü sosyolojik malzeme ile donatması önem arz eden konulardandır.

Kutlu hikâyelerinde ekseriyetle Anadolu insanının dramını, hayatını, yaşayışını, hayatın zorlukları karşısındaki sabır ve mütevekkil hallerini işlemiştir. Kutlu'nun hikâyelerindeki farklı insan tipleri, fıtrata tabi bir şekilde varlık kazanırlar. Bu yönüyle karakterler başboş ve bağımsız değil, Kutlu'nun her an konuştuğu ve yönettiği, günümüz insanının halini yansıtan bir hüviyet alırlar.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde Türkiye'de toplumsal değişim ve dönüşüm konusu önemli bir tema olarak görülmektedir. Mahallelerde, kahvehanelerde, iş ortamlarında, semt pazarlarında, meydanlarda ve daha pek çok mekânda Kutlu, hikâyelerinde insan ve mekân üzerinden dünyanın geçiciliğinden, değişim ve dönüşümün yansımalarından bahsetmektedir. Sosyal çözümler, kurumların fonksiyonunu kaybetmesi, ailede, bireyde, siyasette, iş ve ticaret alanında çözümlerin yaşanması Kutlu'nun değindiği başlıca konulardandır.

Mustafa Kutlu'nun düşünce arka planını oluşturan kaynaklar bulunmaktadır. Bunların başında Kur'an-ı Kerim ve Hadis gibi dini kaynaklar gelmektedir. Kutlu'nun düşünce arka planına sirayet etmiş ve derin izler bırakmış olan Nurettin Topçu, Kutlu'nun sanat, edebiyat ve ideolojisinin oluşumunda etkili bir isim olarak görünmektedir. Özellikle araştırmaya konu olan ekonomi ve siyaset konularında Topçu'nun ortaya koymuş ve savunmuş olduğu fikirler ile Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde yer vermiş olduğu görüşler paralellik arz etmektedir.

Nurettin Topçu, Türkiye’de önemli çalışmalar yapmış bir fikir adamıdır. Topçu pek çok alanda düşüncelerini ifade etmiş ve çağını aydınlatan bir düşünce insanı olarak topluma hizmet etmiştir. Özellikle 1939 yılından itibaren yayımlanmasına vesile olduğu Hareket Dergisi ile mistik ve felsefi görüşlerini din ve ruh planında yazdığı yazılarıyla aktarma yoluna gitmiştir. Yaşadığı yıllarda Türkiye’nin içinden geçmekte olduğu iktisadi, siyasi ve toplumsal sorunlara karşı duyarsız kalmamış, fikirler ve çözümler üretmiştir.

Topçu, ömrü boyunca yazdıklarıyla İslam’ın doğru anlaşılması için mücadele etmiştir. Batı dünyasının kendi bünyesinde geliştirip dünyaya pompaladığı pozitivizm, maddecilik, pragmatizm ve kapitalizme karşı durmuş ve bu düşüncelerin değerleri ve inançları tehdit ettiğini düşünmüştür. Dünyayı saran bu akımlara karşı İslam dünyasının kalp ve ruh planında karşı koyabileceğine inanmış, tasavvufun önemine dikkat çekmiş ve Batılılaşma yerine İslamlaşma idealini savunmuştur.

Topçu’nun yaşadığı yıllar Türkiye’nin hızla değiştiği yıllardır. Bu değişim ve dönüşüm sürecini müşahade eden Topçu, İslam’ın Anadolu toprakları üzerinde birleştirici bir rol oynayabileceğini düşünmüş ve bu minvalde iktisadi ve politik hadiselerle karşı fikirler beyan etmiş, zaman zaman da eleştirilerde bulunmuştur.

Bu sebeplerden ötürü araştırmada Kutlu’nun düşünce kaynakları bağlamında Nurettin Topçu’nun ekonomi ve siyaset üzerindeki fikirlerine yer verilmiştir. Hareket ekolünde yer alan ve Topçu’dan fazlaca etkilenen Kutlu, hikâyelerinde toplumsal, ekonomik ve siyasal konulara bu çerçevede değinmiştir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde yer verdiği konulardan birisi siyasettir. Kutlu, kendisini besleyen Nurettin Topçu gibi siyasete olumsuz bir bakış açısı geliştirmiştir. Siyaseti insanı kirleten ve özünden uzaklaştıran bir mekanizma olarak görmüştür. Çünkü siyaset kurumu doğası gereği, içine dâhil olmak isteyenlere kendi kurallarını dayatmaktadır. Siyaset sahasına girip tutunmak isteyen siyasiler, mecburen onun kurallarına boyun eğmek zorunda kalırlar. İşte bu noktada samimiyetsizlikler ve fitratın bozulmasına sebep olacak olan haller vuku bulur. Kutlu siyaset arenasını kirli bir alan olarak görmekte ve siyasileri de bu kire bulaşmış insanlar olarak değerlendirmektedir. Bu konuları kendisine dert edinen Kutlu, bu sebeplerden ötürü siyaset kurumunun bütün unsurlarına neredeyse uzak durmakta ve yapısı itibarıyla karşı bir duruş sergilemektedir.

Mustafa Kutlu 1960'lı yılların sonlarında yazmaya başlamış ve Türkiye'nin serencamına tanıklık eden bir yazar olarak eserlerini kaleme almıştır. Özellikle tek partili dönemden demokrasiye geçiş süreci ve 1950'li yılların ardından başlayarak Türkiye'de toplumsal yapının değişmesi üzerinde durmuştur. Elbette toplumun ve kurumların yeniden yapılanması ve dönemsel olarak bakıldığında eksen değişikliğine gidilmesi Kutlu'nun dikkatini çekmiştir. Özellikle siyaset kurumundaki değişiklikler ve bu alanda ortaya çıkan hadiseler Kutlu'nun değişim ve dönüşüm ekseninde ekonomi politiği takip ettiği ve üzerinde düşündüğü bir konu olma özelliği göstermiştir. Kutlu, Türkiye'nin bilhassa çok partili hayata geçtiği yıllar olarak kayıtlara geçen 1950'li yıllardan itibaren modernleşme sürecine tanıklık etmiş, mevcut durumun panoramasını, benimsediği muhalif entelektüel tavır ve ironik bir anlatımla ortaya koymuştur.

Kutlu, modernleşme sürecinde ortaya çıkan bir yapı olarak gördüğü siyaset kurumunu ötekileştirmiş ve Anadolu toprakları üzerinde yükselen kültür ve değerle uyuma sağlayamadığı düşüncesini hikâyelerinde işlemiştir. Kutlu nezdinde siyaset; bireysel çözülmeye ve dejenere olmaya yönelik bir zemin hazırlamakta ve insanın zamanla kendi özüne dahi yabancılaşmasına neden olan bir sistemi ifade etmektedir.

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde yer verdiği diğer konu ekonomidir. Kutlu, Türkiye toplumunun değişim ve dönüşüm süreçlerine tanıklık etmek suretiyle iktisadi konulara da değinmiş ve bir olgu olarak iktisadi meseleleri eserlerinde incelemiştir. Kutlu'nun hikâyeleri incelendiğinde onun ekonomiye olan vukufiyeti bir edebiyatçı duyarlılığı göz önüne alındığı zaman görülecektir ki, olağan dışıdır. Hikâyelerinde ekonomi jargonuna hâkim bir şekilde pek çok teknik ve ekonomik sorunlara değinmekte ve hikâyelerin yazıldığı dönemlerde gündemde olan ekonomik konulara göndermelerde bulunmaktadır. Kutlu; köyde, kasabada ve şehirde yaşayan insanın ihtiyaç duyduğu ve onun konuştuğu ekonomiyi eserlerine taşır, kimi zaman da ekonomist bir tavır benimser ve Türkiye ekonomisini ayrıntılarına kadar inceler.

Kutlu'nun hikâyelerinde yer verdiği ekonomi ve ekonomiye dair unsurlar, toplumsal değişim ve dönüşüm ekseninde, çözülüş ve kopuş zemininde ele alınmıştır. Özellikle Kutlu'da “para”, “iş ahlakı” gibi konular ahlak ve fitrat çerçevesinde geniş yer tutar. Ticaretin hassas bir süreç olduğunu vurgulayan Kutlu, insanı ahlaki olarak yıprattığını ve fitratın dışına çıkardığını ifade eder. Daha fazla para kazanma arzusu içine düşen insanların, dini hassasiyet ve değerlerinin dışına çıkmak suretiyle birtakım fillerde bulunduklarını söyler. Bu ise, para ile buluşan insanın gittikçe bireysel bazda özüne aykırı hareketler yaptığı ve dünyevileştiği bir durumu ifade etmektedir.

Mustafa Kutlu'da gerek ekonomideki gerek siyasetteki ortak düşünce, her ikisinin de dünyevileştirici ve insanın özünü bozucu etkilere sahip olması konusudur.

KAYNAKÇA

BULUTOĞLU, Kenan: Para ve İnsan, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1984.

BİLGİN, Nuri : *Eşya ve İnsan*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1991.

BURÇAK, Rıfkı Salim : *On Yılın Anıları 1950-1960*, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998.

ECEVİT, Yıldız : *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

GIDDENS, Anthony : *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Çev: Ümit Tatlıcan) Say Yayınları, İstanbul 2010

KARAMAN, Hüseyin : *Nurettin Topçu*, Kaynak Yayınları, İzmir 2010.

KIVANÇ, Cemil, “Nurettin Topçu’nun Devlet Anlayışında Ekonomik Görüşler”, *Nurettin Topçu’ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

KARAMAN, Fikret : *Din ve Sosyal Hayat*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2011

KUTLU, Mustafa: *Ortadaki Adam*, Hareket Yayınları, İstanbul 1970.

KUTLU, Mustafa: *Gönül İşi*, Hareket Yayınları, İstanbul 1974.

KUTLU, Mustafa: *Bu Böyledir*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991.

KUTLU, Mustafa: *Ya Tahammül Ya Sefer*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

KUTLU, Mustafa: *Sır*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.

KUTLU, Mustafa: *Huzursuz Bacak*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008.

KUTLU, Mustafa: *Zafer Yahut Hiç*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010a.

KUTLU, Mustafa: *Yokuşa Akan Sular*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010b.

KUTLU, Mustafa: *Beyhude Ömrüm*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010c.

KUTLU, Mustafa: *Hayat Güzeldir*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011a.

KUTLU, Mustafa: *Chef*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011b.

KUTLU, Mustafa: *Yoksulluk İçimizde*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011c.

KUTLU, Mustafa: *Mavi Kuş*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011ç.

KUTLU, Mustafa: *Kapıları Açmak*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011d.

KUTLU, Mustafa: *Uzun Hikâye*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011e.

KUTLU, Mustafa: *Tufandan Önce*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011f.

KUTLU, Mustafa: *Anadolu Yakası*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012a.

KUTLU, Mustafa: *Rüzgarlı Pazar*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012b.

KUTLU, Mustafa: *Sıradışı Bir Ödül Töreni*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.

LAÇİNER, Sedat, “Özal Dönemi Türk Dış Politikası”, *1980-2003 Türkiye’nin Dış, Ekonomik, Sosyal ve İdari Politikaları*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2003.

LEKESİZ, Ömer : *Yeni Türk Edebiyatında Öykü*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.

MAHİROĞULLARI, Adnan: *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de İşçi Sendikacılığı*, Kitabevi, İstanbul 2005.

NARLI, Mehmet : *Roman Ne Anlatır Cumhuriyet Dönemi 1920-2000*, Akçağ Yayınları, Ankara 2007.

ÖZEL, Mustafa : *İktisat ve Din* , İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

ÖZEL, Mustafa : *Devlet ve Ekonomi*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.

SARITAŞ, Muhammet, “Nurettin Topçu’nun Fikir Dünyası”, *Nurettin Topçu’ya Armağan*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.

SENCER, Yakut: *Türkiye’de Kentleşme*, Kültür Bakanlığı, Ankara 197

SCHUMACHER, E.F.: *Küçük Güzeldir*, (Çev: Osman DENİZTEKİN) E Yayınları, İstanbul 1979.

ŞAHSUVAROĞLU, Lütfü : *Nurettin Topçu*, Alternatif Yayınları, Ankara 2002.

ŞENER, S. ve İ. KURT : *Sosyal Değişme ve Dini Hayat*, İSAV, İstanbul 1991.

TANE, Vahit : *Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinde Dil ve Üslup*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Kayseri 1993.

TOSUN, Necip : *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, Dergah yayınları, İstanbul 2004.

TOSUN, Necip : *Modern Öykü Kuramları*, Hece Yayınları, Ankara 2011.

TOPÇU, Nurettin : *İslam ve İnsan*, Hareket Yayınları, İstanbul 1969a.

TOPÇU, Nurettin : *Devlet ve Demokrasi*, Hareket Yayınları, İstanbul 1969b.

TOPÇU, Nurettin : *Ahlak Nizamı*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008.

TOPÇU, Nurettin : *Kültür ve Medeniyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.

TÜRKDOĞAN, Orhan : *Değişme, Kültür ve Sosyal Çözülme*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1996.

ÜLGENER, Sabri F. : *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Der Yayınları, İstanbul 1981.

ZENGİN, H. Salih : *Hikmet ve Ahenk... Mustafa Kutlu*, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul 2012.

ZEYTİNOĞLU, Erol: *Türkiye Ekonomisi Dersleri*, Kurtulmuş Matbaası, İstanbul 1970.

WEBER, Max : *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev: Zeynep Aruoba) Hil Yayın, İstanbul 1997.

WALLERSTEIN, Imanuel : *Tarihsel Kapitalizm*, (Çev: Necmiye Alpay) Metis Yayınları, İstanbul 1992